

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM
DALI

MİR CELAL PAŞAYEV'İN HİKÂYELERİNDE YAPI VE İZLEK

ÜMİT ALACAOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

MART - 2022

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

ÜMİT ALACAOĞLU

“Hayat ve özgürlük her gün onların uğruna savaşmaya layık olan insanlara mahsustur.”

Mir Celal PAŞAYEV

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİR CELAL PAŞAYEV'İN HİKÂYELERİNDE YAPI VE İZLEK

ÜMİT ALACAOĞLU

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ

Mir Celal Paşayev, Azerbaycan edebiyatının sayılı yazarlarından biridir. Mir Celal Paşayev, 1928 yılından itibaren drama, şiir ve hikâye türlerinde eserler verir. Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, yazarın yaşamı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgileri içermektedir. Eserlerinde insan başta olmak üzere tüm sosyolojik ve psikolojik meseleleri aynı hassasiyetle ele alan Mir Celal Paşayev, ağırlıklı olarak kadın ve çocukları merkeze koyar. Azerbaycan edebiyatında, insanların farklı yönlerini, onların duygu dünyalarını inceliklerle işler.

Çalışmamızın merkezini oluşturan ikinci bölümde yazarın hikâyeleri, hikâye tekniği ve izleksel kurgu açısından incelendi. Hikâye tekniği yönünde yaptığımız incelememizde teorik kaynaklardan faydalanıldı. Yapı incelemesi; romanın kimliği, bakış açısı / anlatıcı düzlemi, olay örgüsü, zaman, mekân ve kişiler dünyası olmak üzere altı yapı unsuru üzerinden ele alındı. İzleksel kurgunun incelenmesinde ön plana çıkan tema ve izlekler felsefe, sosyoloji, Marksizm, psikoloji disiplinlerinden faydalanıldı.

Çalışmamızın sonuç bölümünde Mir Celal Paşayev'in hikâyeciliği hakkında genel bir değerlendirme yapıldı. Kaynakça bölümünde ise çalışmanın hazırlandığı süreçte yararlanılan kaynakların listesi sıralandı. Bunların yanı sıra Mir Celal Paşayev ile ilgili belge ve yazara ait fotoğraflar çalışmanın sonuna eklendi.

ANAHTAR KELİMELELER: Mir Celal Paşayev, Azerbaycan Edebiyatı, hikâye, yapı ve izlek.

Mart 2022, 121 Sayfa

ABSTRACT**MSC THESIS****STRUCTURE AND THEME IN MİR CELAL PAŞAYEV'S STORIES****ÜMİT ALACAOĞLU****KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES AND TURKISH EDUCATION****SUPERVISOR: PROF. DR. ORHAN SÖYLEMEZ**

Mir Celal Paşayev is one of the few authors of Azerbaijani literature. Mir Celal Paşayev has been producing works in the genres of drama, poetry and story since 1928. Our study consists of two parts. The first part contains information about the life, literary personality and works of the author. Mir Celal Paşayev, who deals with all sociological and psychological issues, especially human, with the same sensitivity in his works, puts women and children in the center. In Azerbaijani literature, he elaborates the different aspects of its people and their emotional worlds.

In the second part, which is the center of our study, the stories of the author were examined in terms of story technique and thematic fiction. Theoretical sources were used in our investigation of the story technique. Structure review; The novel's identity, perspective / narrator plane, plot, time, space, and the world of people were discussed through six structural elements. The themes and themes that come to the fore in the examination of the spatial fiction, philosophy, sociology, Marxism, and psychology were used.

In the conclusion part of our study, Mir Celal Paşayev's storytelling was evaluated. In the bibliography section, the list of the sources used in the process of preparing the study was listed. In addition to these, the document about Mir Celal Paşayev and the photographs of the author were added to the end of the study.

KEYWORDS: Mir Celal Paşayev, Azerbaijan Literature, Story, Structure and Themes.

March 2022, 121 Page

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamda bana yol gösteren, kendimi daha iyi tanımama, hayata ve eserlere daha geniş bir açıyla bakmama vesile olan değerli danışmanım Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ'e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam sürecinde akademik olarak desteklerini esirgemeyen Türk Edebiyat Dergisi Genel Yayın Yönetmeni İmdat AVŞAR'a, değerli hocam Samet AZAP'a, bana manevi desteklerde bulunan Şehit Uğur Yıldız İlkokulu idareci ve öğretmenlerine, değerli öğrencilerime teşekkür ederim.

Bu çalışma sürecinde manevi olarak zorlandığım zamanlarda benden desteğini esirgemeyen beni bugünlere getiren aileme, kıymetli eşim Seher'e ve varlığıyla mutluluk kaynağım olan kızım Melike Duru'ya sevgilerimi sunarım.

ÜMİT ALACAOĞLU
Kastamonu, 2022

ÖNSÖZ

Edebiyat, kişinin duygu ve düşüncelerinin yazılı ve sözlü olarak doğrudan ya da dolaylı olarak okurlara aktarılmasıdır. Edebiyatın özünde ve merkezinde insan vardır. İnsan, toplumun bir bireyi olup toplumun yansımasıdır.

Mir Celal Paşayev, hikâyelerinde insanı merkeze alan ve insani değerleri ön planda tutan bir yazardır. Hikâyelerinde toplumsal aksaklıkları, ahlaki yozlaşmaları güldüren bir üslupla eleştirmektedir. Hikâyeler yaşadığı dönemin toplum yapısını, insanların yaşayış şeklini yansıtmaktadır. Mir Celal'in hikâyeleri, insan yaşamına bir pusula gibi yön veren metinlerden oluşmaktadır. Hikâyelerde toplumdaki yaygın gelenek ve göreneklerin aksayan yönlerini tenkit eder. Mizahi konularda yazdığı eserlerde aynı zamanda tenkit ustalığını göstermiştir. Verilen mesajlar her zaman halkı bilinçlendirici ve eğitici olmuştur. O gerçek bir hiciv ustası olup, hikâyelerinde güldürmeyi amaçladığı gibi okurlarını hep düşündürmüştür.

Mir Celal Paşayev, sadece Azerbaycan edebiyatında değil dünya edebiyatında da evrensel mesajlarla bütün toplumlardaki insan ögesini ön plana çıkarmayı ve değer vermeyi amaç edinmiştir.

Bu çalışma “Mir Celal Paşayev'in Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri” ile “Mir Celal Paşayev'in Hikâyelerinde Yapı ve İzlek” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yazarın doğumu ile eğitimi, özel yaşamı ve yazın yaşamı hakkında bilgiler verildi. İkinci bölümde, hikâyeleri yapı ve izlekler yönünden incelendi. Sonuç bölümünde, tüm bu bölümler üzerinden genel bir değerlendirme yapıp Mir Celal Paşayev'in edebiyat açısından önemi üzerinde duruldu. Kaynakça bölümünde, çalışma hazırlanırken yararlanılan kaynakların genel listesi sıralandı.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TAAHHÜTNAME	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ	1
2. BİRİNCİ BÖLÜM: YAZARIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	4
2.1. Mir Celal Paşayev'in Hayatı	4
2.2. Mir Celal Paşayev'in Çalışmaları	5
2.3. Eserleri	7
3. İKİNCİ BÖLÜM: HİKÂYELERDE YAPI VE İZLEK	11
3.1. Hikâyelerde Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi	11
3.1.1. Hikâyelerde “Ben” Anlatıcı Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi	12
3.1.1.1. “İstifade”	12
3.1.1.2. “Avdan El Çektiğim Gün”	13
3.1.1.3. “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”	14
3.1.1.4. “Vatan Yaraları”	15
3.1.1.5. “Susuzluk”	16
3.1.1.6. “Dostumun Ziyafeti”	17
3.1.1.7. “Tedavi”	17
3.1.1.8. “Hassas Mevzu”	18
3.1.1.9. “İthal Hastalık”	19
3.1.1.10. “İsmail Anlat Buna”	19
3.1.1.11. “Karı Koca”	20
3.1.1.12. “İki Ananın Bir Oğlu”	20
3.1.2. Hikâyelerde Tanrısal Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi	21
3.1.2.1. “Doktor Cinayetov”	21
3.1.2.2. “Bostan Hırsızı”	21
3.1.2.3. “Meclis Kurusu”	22
3.1.2.4. “Kemterovlar Ailesi”	23
3.1.2.5. “Elçiler Geri Döndü”	24
3.1.2.6. “Leyla”	24
3.1.2.7. “Pilavdan Sonra”	25

3.1.2.8. “İnsanlık Felsefesi”	26
3.2. Hikâyelerde Zaman	26
3.2.1. “Bostan Hırsızı”	27
3.2.2. “Meclis Kuruşu”	28
3.2.3. “Kemterovlar Ailesi”	28
3.2.4. “İstifade”	29
3.2.5. “Elçiler Geri Döndü”	29
3.2.6. “Avdan El Çektiğim Gün”	30
3.2.7. “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”	30
3.2.8. “Vatan Yaraları”	31
3.2.9. “Susuzluk”	31
3.2.10. “Leyla”	31
3.2.11. “Dostumun Ziyafeti”	31
3.2.12. “Tedavi”	32
3.2.13. “Pilavdan Sonra”	32
3.2.14. “Hassas Mevzu”	32
3.2.15. “İthal Hastalık”	33
3.2.16. “İsmail Anlat Buna”	33
3.2.17. “İnsanlık Felsefesi”	33
3.2.18. “Karı ve Koca”	34
3.2.19. “İki Ananın Bir Oğlu”	34
3.3. Hikâyelerde Mekân	34
3.3.1. Çevresel Mekânlar	35
3.3.2. Algısal Mekânlar	36
3.3.2.1. Kapalı ve Dar, Labirentleşen Mekânlar	36
3.3.2.1.1. “Doktor Cinayetov”	37
3.3.2.1.2. “Bostan Hırsızı”	37
3.3.2.1.3. “Meclis Kuruşu”	37
3.3.2.1.4. “Kemterovlar Ailesi”	38
3.3.2.1.5. “İstifade”	38
3.3.2.1.6. “Elçiler Geri Döndü”	39
3.3.2.1.7. “Avdan El Çektiğim Gün”	39
3.3.2.1.8. “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”	40
3.3.2.1.9. “Vatan Yaraları”	40
3.3.2.1.10. “Susuzluk”	40
3.3.2.1.11. “Leyla”	41
3.3.2.1.12. “Dostumun Ziyafeti”	41
3.3.2.1.13. “Tedavi”	41
3.3.2.1.14. “Pilavdan Sonra”	42

3.3.2.1.15. “Hassas Mevzu”	42
3.3.2.1.16. “İthal Hastalık”	43
3.3.2.1.17. “İsmail Anlat Buna”	43
3.3.2.1.18. “İnsanlık Felsefesi”	43
3.3.2.1.19. “Karı Koca”	44
3.3.2.1.20. “İki Ananın Bir Oğlu”	44
3.3.2.2. Açık ve Geniş Mekânlar	45
3.3.2.2.1. “Bostan Hırsızı”	45
3.3.2.2.2. “İstifade”	46
3.3.2.2.3. “Elçiler Geri Döndü”	46
3.3.2.2.4. “Avdan El Çektiğim Gün”	46
3.3.2.2.5. “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”	47
3.3.2.2.6. “Vatan Yaraları”	47
3.3.2.2.7. “Susuzluk”	47
3.3.2.2.8. “Leyla”	48
3.3.2.2.9. “Dostumun Ziyafeti”	48
3.3.2.2.10. “Tedavi”	48
3.3.2.2.11. “Pilavdan Sonra”	49
3.3.2.2.12. “Hassas Mevzu”	49
3.3.2.2.13. “İthal Hastalık”	49
3.3.2.2.14. “İsmail Anlat Buna”	50
3.3.2.2.15. “İnsanlık Felsefesi”	50
3.3.2.2.16. “İki Ananın Bir Oğlu”	50
3.4. Hikâyelerin Şahıs Kadrosu.....	51
3.4.1. Kadınlar.....	51
3.4.1.1. “Kemterovlar Ailesi”	51
3.4.1.2. “Elçiler Geri Döndü”	52
3.4.1.3. “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”	53
3.4.1.4. “Leyla”	53
3.4.1.5. “Pilavdan Sonra”	53
3.4.1.6. “Hassas Mevzu”	54
3.4.1.7. “İthal Hastalık”	54
3.4.1.8. “İsmail Anlat Buna”	55
3.4.1.9. “İnsanlık Felsefesi”	55
3.4.2. Çocuklar	56
3.4.2.1. “Meclis Kuruşu”	56
3.4.2.2. “Pilavdan Sonra”	57
3.4.2.3. “Hassas Mevzu”	57
3.4.2.4. “İnsanlık Felsefesi”	58

3.4.3. İşçiler.....	58
3.4.3.1. “Kemterovlar Ailesi”	58
3.4.3.2. “Elçiler Geri Döndü”	59
3.4.3.3. “İnsanlık Felsefesi”	59
3.4.4. Öğretmenler	60
3.4.4.1. “İstifade”	60
3.4.4.2. “Dostumun Ziyafeti”	61
3.4.4.3. “Hassas Mevzu”	61
3.4.4.4. “İnsanlık Felsefesi”	62
3.4.4.5. “İki Ananın Bir Oğlu”	62
3.4.5. Doktorlar	63
3.4.5.1. “Doktor Cinayetov”	63
3.4.5.2. “Vatan Yaraları”	64
3.4.5.3. “Tedavi”	64
3.4.5.4. “İthal Hastalık”	65
3.4.6. Askerler.....	66
3.4.6.1. “Vatan Yaraları”	66
3.4.6.2. “Leyla”	66
3.4.6.3. “Karı Koca”	67
3.4.6.4. “İki Ananın Bir Oğlu”	67
3.5. Hikâyelerde İzleksel Kurgu	68
3.5.1. Eğitim.....	68
3.5.1.1. “İstifade”	68
3.5.1.2. “Dostumun Ziyafeti”	68
3.5.1.3. “Pilavdan Sonra”	69
3.5.1.4. “Hassas Mevzu”	70
3.5.1.5. “İnsanlık Felsefesi”	70
3.5.2. SSCB Kurumları ve Komünizm	71
3.5.2.1. “Doktor Cinayetov” ve “Bostan Hırsızı”	71
3.5.2.2. “Meclis Kuruşu”	71
3.5.2.3. “Kemterovlar Ailesi”	72
3.5.2.4. “İstifade”	72
3.5.2.5. “Elçiler Geri Döndü”	72
3.5.2.6. “Tedavi”	72
3.5.2.7. “Hassas Mevzu”	73
3.5.2.8. “İthal Hastalık”	73
3.5.2.9. “İnsanlık Felsefesi”	74
3.5.2.10. “Karı Koca”	74
3.5.3. Sevgi	75

3.5.3.1. “Kemterovlar Ailesi”	75
3.5.3.2. “Vatan Yaraları”	76
3.5.3.3. “Leyla”	76
3.5.3.4. “Hassas Mevzu”	77
3.5.3.5. “İnsanlık Felsefesi”	77
3.5.3.6. “İki Ananın Bir Oğlu”	78
3.5.4. Yozlaşma ve Hırs	78
3.5.4.1. “Doktor Cinayetov”	78
3.5.4.2. “Bostan Hırsızı”	79
3.5.4.3. “Kemterovlar Ailesi”	79
3.5.4.4. “Avdan El Çektiğim Gün”	80
3.5.4.5. “Pilavdan Sonra”	80
3.5.4.6. “İthal Hastalık”	80
3.5.4.7. “İsmail Anlat Buna”	81
3.6. Mir Celal Paşayev’in Dil ve Üslubu Hakkında Değerlendirme	81
4. ÇIKARIM.....	85
KAYNAKLAR	89
EKLER	92
Ek 1 Karı Koca.....	93
Ek 2 İki Ananın Bir Oğlu.....	98
Ek 3 Kızıl Bayrak İşçi Nişanı – 7 Eylül 1928.....	104
Ek 4 Onur Rozeti Nişanı – 25 Kasım 1935.....	104
Ek 5 Kafkasya Savunması Madalyası - 1 Mayıs 1944.....	105
Ek 6 1941-1945 Büyük Yurtsever Savaşında Cesur Emek Madalyası – 6 Haziran 1945	105
Ek 7 Lenin Komsomol Ödülü – 28 Mart 1966	106
Ek 8 Ekim Devrimi Nişanı – 31 Ekim 1967	106
Ek 9 Mir Celal’in Oğlu Hafız Paşayev – Diplomat ve Akademisyen.....	107
Ek 10 Mir Celal’in Oğlu Arif Paşayev – Milli Aviasiya Akademisi Rektörü	107
Ek 11 Mehriban Aliyeva – Mir Celal Paşayev’in Torunu, Arif Paşayev’in Kızı ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev’in Eşi	107
Ek 12 Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev, Eşi Mehriban Aliyeva ve Arif Paşayev	108

Kısaltmalar

A.E.Ç.G.	: Avdan El Çektiğim Gün
a.g.e.	: Adı geçen eser
B.H.	: Bostan Hırsızı
Çev.	: Çeviren
D.C.	: Doktor Cinayetov
D.Z.	: Dostumun Ziyafeti
E.G.D.	: Elçiler Geri Döndü
H.M.	: Hassas Mevzu
İ.	: İstifade
İ.A.B.	: İsmail Anlat Buna
İ.A.B.O.	: İki Ananın Bir Oğlu
İ.F.	: İnsanlık Felsefesi
İ. H.	: İthal Hastalık
K.A.	: Kemterovlar Ailesi
K.K.	: Karı Koca
L.	: Leyla
M.K.	: Meclis Kurusu
P.S.	: Pilavdan Sonra
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
S.	: Susuzluk
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.	: Tedavi
V.Y.	: Vatan Yaraları
Yay.	: Yayınları/Yayınevi
Y.D.N.K.	: Yeni Düğünün Nezaket Kurallar

1. GİRİŞ

Edebiyat, duygu, mesaj ve düşüncelerin okurlara sözlü ve yazılı olarak aktarılmasıdır. Bu mesajlar insanın iç dünyasını yansıtan psikolojik olabildiği veya sosyal de olabilir. Bunları dile getirirken de yazarlar kendi yaşamlarından da izler taşımaktadır. Bu izleri okurlarına doğrudan değil dolaylı olarak okurlarına aktarmaktadır. Bununla ilgili Wellek ve Warren, *Edebiyat Teorisi* adlı eserinde “yazarın eserlerinde yaşantılarını topyekûn hayat anlayışını dile getirdiğini” (Wellek ve Warren, 2019: 119-120) ifade etmektedir.

Mir Celal Paşayev, yaşadığı dönemdeki toplumun ideolojisini yansıtmıştır ve bunu eserlerinde dile getirmiştir. Elbette yazar o dönemin ideolojisinden doğrudan ve dolaylı olarak etkilenmiştir. “İnsanlık Felsefesi” (Avşar, 2018: 188) hikâyesinde komünizm ile ilgili kelimeler çok geçmektedir:

Bakış buraya, Ekim Devriminin yıldönümünde, okul mezunlarının inşaatçılar kulübündeki buluşmasından, yani ikinci mezuniyet gecesinden sonra, “Trest” başkanıyla birlikte gelmişti. Onun amacı okulu bitirenleri inşaatlarda çalışmalarını için göreve çağırmaktı (İ.F.: 189).

Yazarı yazmaya iten bir dürtü olup kendini edebi yönden doyurma isteğini karşılama eylemidir. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* adlı eserinde “yazarın tatmin edilmemiş isteklerini yazma yolu ile tatmin edebileceğinden” (Moran, 2002: 150) bahsetmektedir. Bu da yazarın kendisinden gelen yazma isteğini depreştiren bir duygudur.

Yazar benliğini arayışı, “yazar için paradoksal tatminsizlikle sonuçlansa dahi bunun başarısızlık olmadığını” Milan Kundera, (2019: 33) *Roman Sanatı* adlı eserinde savunmuştur. Yazar bunu daha çok kovalamalıdır ki, istediği doyuma ulaşsın. Mir Celal’in eserlerine bakıldığında yazarın bir arayış içinde olduğu görülmektedir. Bu da sanatçının bilinçaltından gelen bir çağrıdır. Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* adlı eserinde bu çağrıyı “sanatçının yaratma eylemi ile nevroz arasında sıkı bir ilişki olduğu ve bilinçaltının yaratmadaki rolünü belirlemeye çalıştığından” (Moran, 2002: 152) bahsetmektedir.

Mir Celal için de ilham kaynağı insan ve insanın yaşadığı toplum olmuştur. O, insan ve toplum için rehber ve öğretmendir. Amacı yol göstermek ve insan ve toplumunun tüm yönlerini psikolojik ve sosyal yönden tahlil etmektir. “İstifade” (Avşar, 2018: 56) hikâyesinde yazar, öğretmeni yol gösterici olarak göstermiştir:

Ders başlıyor. Konu Sabir’in edebi yaratıcılığı!
Ben bu büyük insanı, dahi şairi çocuklara anlatmalıyım.
- Nerden, nasıl başlayayım? Her şey öyle zor ki...
Ben her birini bir Sabir, bir Puşkin, bir Ahundov¹ görmek istediğim çocukların karşısında acizliğimi itiraf etmek zorunda kalıyorum. Ellerimi ovuşturarak sınıfta dolaşmaya başladım. Ne olacaksa olsun, derse başlamalıyım (İ.: 61).

Mir Celal’in hikâyeleri, insan yaşamına bir pusula gibi yön veren metinlerden oluşmaktadır, bunlar Mir Celal gibi yazarın kaleminden çıkıp okurları uzak bir yolculuğa çıkarmaktadır. Bu yolculuk çok farklı boyutlarda kurmaca bir şekilde olmaktadır. Umberto Eco, *Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti* eserinde “her ne olursa olsun, kurmaca yapıtlar okumaktan vazgeçmeyeceğiz, çünkü onlarda yaşamımıza yön verecek formülü aramaktayız” (Eco, 2017: 179) cümlesinde bu yolculuğa değinmektedir.

Yazar, pusulayı doğrudan okurlara vermez, aksine okurlarına edebi eserlerindeki satır aralarındaki dolaylı mesajlarla uçsuz bucaksız yolculuğa çıkarmayı amaç edinmektedir. Bunu yaparken de kalemin mürekkebinin bir tuvale akıtır gibi okurunun yüreğine akıtmaktadır. Yazar eserlerinde okurlarına kendini yansıtmaktadır, kendinden bahseder. Wellek ve Warren, *Edebiyat Teorisi* adlı eserinde “Romantik yazar yarattığı kişide kendini yansıtırken, realist yazar davranışları gözlemlediği veya empati yaptığını” (Wellek ve Warren, 2019: 113) ifade etmektedir.

Wellek ve Warren, *Edebiyat Teorisi* adlı eserinde “hikâyenin nasıl biteceğini anlamak için ileriki sayfalara bakmaktan kendisini alamayan bir okur çeşidi vardır” (Wellek ve Warren, 2019: 280) ifadesini kullanmıştır. Mir Celal’in hikâyelerinde de hikâye sonlarının nasıl biteceği merakının uyandırılması amaç edinilmiştir. Yazar, eserlerinde doğrudan görüneni değil görünenin arkasındaki resmi yansıtır. Wellek ve Warren, *Edebiyat Teorisi* adlı eserinde “sanatçının eserinde anlatılmak isteneni görünen varlığından daha farklı yansıttığını” (Wellek ve Warren, 2019: 280) ifade

¹ Sabir, büyük Şair Mirze Alekber Sabir; Puşkin, büyük Rus Şairi, Ahundov ise büyük fikir adamı ve yazar Mirze Fetali Ahundov’dur (Avşar, 2018: 61).

etmektedir. Mir Celal de hikâyelerinde verdiği farklı mesajlarla okurlarını isteklendirmeyi hedef edinmiştir.

Mir Celal Paşayev, sadece Azerbaycan edebiyatında değil dünya edebiyatında da evrensel mesajlarla bütün toplumlardaki insan ögesini ön plana çıkarmayı ve değer vermeyi amaç edinmiştir. Bunun için insanı merkeze alan mesajları okurlarına aktarmayı görev bilmiştir. Azerbaycan edebiyatının önde gelen isimlerinden Mir Celal Paşayev'in hayatının ve eserlerinin incelenmesi, Türkiye'de daha çok okunmasının sağlanması amaçlanmaktadır.

2. BİRİNCİ BÖLÜM: YAZARIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

2.1. Mir Celal Paşayev'in Hayatı

1908 yılında, bugünkü İran sınırları içindeki Erdebil kentinde yoksul bir ailede doğmuştur. 1918'de küçük yaşlarda Ali isimli babasını kaybettikten sonra annesi ile Gence'ye gelmiştir, ağabeyi onun yetişmesini üstlenmiştir. (Əhmədov, 2020: 2). Bu da yazarın çocukluğunun zor geçtiğinin göstergesidir. Bu yüzden eserlerde çocuk karakterler önemli yer tutmaktadır.

Hayriye Cemiyeti'nde ilköğrenimini tamamlamıştır. Azerbaycan Sovyet hâkimiyetine girdikten sonra ardından öğretmenlik eğitimini tamamlamıştır (URL-1, 2020). Sovyet etkisi, Mir Celal'in eğitimi ve mesleğinde önemli etkileri olmuştur. Bu yazarın karakterinin şekillenmesinde ve komünizm felsefesine sahip olmasında büyük rol oynamıştır. Kendisi neredeyse tüm yaşamı boyunca komünizm felsefesini benimseyerek halkına hizmet etmiştir. İlk öğretmenliğine Gence'de 1927 yılında başlamıştır. (Əhmədov, 2020: 3). Yazarın çoğu hikâyelerinde bu yüzden öğretmen karakterler önemli yer tutmaktadır. Hikâyelerindeki öğretmenlerin yaşadığı olaylar, yazarın eğitimcilik hayatının temeline dayanmaktadır. 1928 yılında, Gedebeşehrinde, okulda yedi yıllık idarecilik yapmıştır. Yüksek lisansını Hazar Doğu Pedagoji Enstitüsünün edebiyat şubesinde tamamlamıştır. (Nağıyeva, 2006: 14). Master tezini Füzuli'nin Poetikası konusunda vermiştir. Yazar, bu şekilde akademisyenlik kariyerine başlamıştır. (Qarayev, 2018: 10). Gazetelerde şube müdürlüğü ve yazı işleri müdürlüğü görevlerinde bulunmuş, bilim yolundaki adımlarını Azerbaycan İlimler Akademisi'nde atmıştır. (URL-1, 2020). Doçent ve profesörlük unvanlarını Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nde almıştır. (Nağıyeva, 2006: 15-16).

1928 yılında edebi faaliyetlerine başlamıştır. Eserleri mizah üzerine toplumu öğretici öğeler içermektedir. Şeref Nişanı madalyaları, Kırmızı Bayrak İşçi Nişanı, Ekim Devrimi madalyaları ile ödüllendirilmiştir. (Əhmədov, 2020: 3-4). 1978 yılında vefat etmiş, devlet mezarlığında toprağa verilmiştir. (Nağıyeva, 2006: 17).

2.2. Mir Celal Paşayev'in Çalışmaları

Mir Celal 20. yüzyılda, bilim ve kültür yolunda, Azerbaycan edebiyatında önde gelen kişilerden biridir. Yetmiş yıllık hayatını edebiyata, bilime ve eğitime harcamıştır ve bu uğurda yetkin eserler vermiştir. (İsmayılov, 1986: 5). Sanatçı, yazar, ilim adamı, eğitimci, öğretmen olup kendisini topluma adanmış vatan millet düşkünü bir yazardır.

Bu nedenle o, milli edebiyatın, klasik ve çağdaş edebi düz yazının geleneklerine göre yetişmiş, yetkin bir hikâye ve romancı olarak kendisinden söz edilmesini sağlamıştır. (İsmayılov, 1986: 5). Kendisi eski ve yeni arasında köprü vazifesi olarak görmüştür.

Aynı zamanda yazarın insanları güldüren, güldürürken de düşündüren onlarca hikâyesi, birçok romanı, ciddi monografik incelemeleri, derin bilimsel düşünceleri, güncel sorunlar hakkında makaleleri ve köşe yazıları önemli kaynaklardır. (Qarayev, 2018: 45). O bir nüktedandır, eserlerinde olayları gülünç bir şekilde aktarır okuyucunun aynı zamanda düşünmesini sağlamış ve bunlardan ders almasını sağlamıştır.

Qarayev'e göre, Fuzulî edebi mirasının Sovyet Devrindeki ilk ciddi araştırmacılarından biri, 20. yüzyıl Azerbaycan Edebiyatının seçkin uzmanı, çağdaş edebi dönemlerle Azerbaycan'ın adını duyurmuş bir bilim adamı, gelecek ve eğitimcidir. (Qarayev, 2018: 46).

Edebiyat dünyasına 1920'li yıllarda şiirle başlamış, asıl ünü nesir türünde eserler vermeye başladığında duyulmuştur. (İsmayılov, 1986: 6). Mir Celal'in edebi faaliyetinde hikâye ve roman türleri önemli yer tutmuştur. Sovyet Devri Azerbaycan Edebiyatında, hikâye türünün gelişmesinde önemli çalışmalar vermiştir. (URL-1, 2020). İnsanda farklı duygu ve düşünceler uyandıran; hakikate bakışa eleştiri getiren; hukuksuzluğa ve yozlaşmaya karşı mücadele ruhu aşıl原因an edebi mizah, Mir Celal'in edebi yaratıcılığında önemli bir yer tutan yetkinliklerindedir. (İsmayılov, 1986: 6). O şiirdeki usta meziyetlerini nesirde de yansıtmış, okurların olaylara realist bir üslup ile eğilmelerini sağlamış ve onlara farklı bakış açısı kazanmalarını sağlamıştır.

İsmayılov'a göre, realist kalemiyle cahil yöneticileri, görevini yapmayan öğretmenleri, çalışmayan doktorları eleştirip okurlarına sunmuştur. Birbirinin bağından üzüm ve meyve çalan kardeşler, gösteriş meraklısı karı-kocalar yazarın kaleminden kurtulamamıştır. (İsmayılov, 1986: 6). Onun mizah anlayışı, komik ince göndermeler ilk hikâyelerden başlamaktadır. O eserlerinde mizahı sadece güldürmek için kullanmamıştır, toplumsal yapıyı ve ahlaki yozlaşmayı eleştirmek için kullanmıştır. Okuru güldürürken de düşünmesini sağlamıştır. Realist bakış açısıyla toplumu çöküşten kurtarmayı amaç edinmiştir.

Mir Celal sözü uzatmayı sevmeyen, sorunu doğrudan söyleyen, samimi, içten bir yazar olarak okurların karşısına çıkmaktadır. Bu, onun üslup özelliğidir. Bunu kendisinden sonra gelen yazarlara da önermiştir. (Qarayev, 2018: 46). İsmayılov'dan nakille Mehmet Arif, Mir Celal'in eserlerinden aldığı güzel, güçlü, unutulmaz etkinin başlıca sebebinin onun üslubundaki samimiyet, sadelik ve doğallığa bağlamış, onun bu özelliğini büyük yazarlara has bir özellik olarak değerlendirmiştir. (İsmayılov, 1986: 9). Bu da yazarın halktan biri olarak görülmesini sağlamaktadır. İçtenlik ve doğallık yazarın eserlerinde oldukça halk onu daha çok benimsemiş ve bağrına basmıştır.

İsmayılov'a göre, halk edebiyatı ve klasik edebi mirasın birçok öncü, realist geleneğinin Mir Celal'in yazarlığı ve sanatı tesadüf değildir. Çünkü Mir Celal, edebi mirastan yararlanırken sorunlara asla üstün körü yanaşmamıştır. (İsmayılov, 1986: 12). Onun özgünlüğü, eserlerinde olaylara bakış açısında göstermektedir. Yazarın milli bilinçten beslenmesi, kişilerin iç dünyasını yansıtması, sanat eserlerindeki özgünlüğü topluma yol gösteren ve toplumu aydınlatan bir ışık olarak görülmesini sağlamıştır. Yazar eski ve yeniyi sentezleyen ve özgün ürünler ortaya çıkaran bir yetkinliğe sahiptir.

İsmayılov'a göre, folklor ile bağını koparmamış ve bu eserlerinde yoğun bir şekilde dile getirmiştir. Bu yüzden her devirde yaşayan söz yazarları gibi zengin hazineden yararlanıp milli temele dayanan güzel eserler ortaya koymaya çalışmıştır. (İsmayılov, 1986: 12-13).

Yazarın eserlerinde bazı atasözü ve deyimler, yazarın bazı eserlerinin temelini oluşturmuştur. “Oğul” hikâyesinde “Gölgede biten ağacın gölgesi olmaz” atasözü olarak geçmiş, herkesin kendi gayret ve çabası, yeteneği sayesinde yükselmesi ve toplum için faydalı işler yapması düşüncesi işlenmiştir. (Nağıyeva, 2006: 23). Yazar geçmişin köklerine o kadar bağlıdır ki geçmişin öğütlerini topluma öğretmeyi ve bunu eserlerine yansıtmayı önemli bir görev edinmiştir. Bunu da atasözlerini kullanarak topluma rehber olmayı amaç edinmiştir.

Ismayılov’a göre, onun edebi yaratıcılığının diğer güçlü yönünü bilimsel çalışmaları ve eleştiriye dayalı faaliyetleri oluşturur. O, özgün bir üslubuyla farklılaşmış, hak ettiği yeri bulmuştur. (Ismayılov, 1986: 13).

Elbette Mir Celal zengin edebiyatın çeşitli dönemleri, önemli olayları, ilginç yüzleri hakkında da hayli eser vermiştir. Ama o, daha çok 20. yüzyıl Azerbaycan Edebiyatının önemli temsilcisi ve bilim adamı sayılıyordu. (Ismayılov, 1986: 13). Halkın yaşam şekline yön vermek istemesi yazarın edebi dünyasının genişlemesini sağlamış ve bu da yazarın eleştiri düşüncesini eserlerinde yansıtmak istemiştir.

Dostoyevski’nin ünlü bir sözünde: “Biz hepimiz Gogol’un Şinel’inden² çıkmışız,” der. Mir Celal de çağdaş yazarları dikkate alarak bu söze atfen: “Biz hepimiz Mirze Celil’in “Posta Kutusu’ndan çıkmışız” der. O, Mirze Celil’i üstat olarak görmüş, onun edebi yaratıcılığının manasını anlayabilmiş, onun eserlerini inceleyip eleştirmiştir. (Qarayev, 2018: 49).

2.3. Eserleri

Nağıyeva’ya göre, ilk hikâye ve denemeleri 1930 yılında yayımlanmıştır. Döneme uygun olarak *Sağlam Yollarda* (1932) adını verdiği ilk denemeler kitabında o, çağdaş yaşam ve insanlarla ilgili gözlemlerini betimleyici bir üslup ile kaleme almıştır. (Nağıyeva, 2006: 18).

---

² Şinel: 1. Gogol’un meşhur bir hikâyesinin adı. 2. Şinel, “palto” demektir. Dostoyevski, bu kelimeyi tevriyeli kullanmakta ve aynı zamanda “biz Gogol’un paltosu altından çıktık” diyerek, onun sonraki yazarlar üzerindeki etkisinden bahsetmektedir (Avşar, 2018: 19).

Nağıyeva'ya göre, klasik edebi mirasın, özellikle de *Fuzulî'nin Poetik Özellikleri* (1940) adlı kapsamlı eseriyle, büyük şairin şiirsel becerisini tahlil etme, dil ve üslup özelliklerini ortaya koyma sorumluluğunu almıştır. (Nağıyeva, 2006: 19).

Edebiyatçıların yetişmesi konusunda çok yararlı çalışmalar yapmıştır. Bu bakımdan son derece önemli olan “Azerbaycan'da Edebi Mektepler” adlı araştırması, genç edebiyatçıların ve yeni neslin yetişmesinde önemli rol oynamıştır. (Əhmədov, 2020: 12). Mir Celal, ürettiği eserler ile toplumun bireylerine yol göstermiş, bir öğretmen olarak toplumun aydınlanmasını sağlamıştır. Bu da neslin bir fidandan ağaca dönüşmesi gibi neslin yeşerip ilim ile güçlenmesini sağlamıştır.

Ahmedov'a göre, 1930'lu yıllarda Azerbaycan edebiyatına “Doktor Cinayetov”, “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”, “Bostan Hırsızı”, “Kemterovlar Ailesi” gibi hikâyeler sunan Mir Celal eleştiri okunu hedefe karşı cesurca yöneltmiştir. (Əhmədov, 2020: 7). Nağıyeva'ya göre, “Kâğıtlar Âlemi” ve “Meclis Kurusu” adlı hikâyelerinde bürokratik çalışma hayatına yönelik eleştiri hedefi olarak seçilmiştir. (Nağıyeva, 2006: 22). Bu hikâyelerde toplumsal ahlakı tenkit etmiş, toplumsal yozlaşmayı gözler önüne sermiştir. “Doktor Cinayetov” (Avşar, 2018: 21) hikâyesinde yazar sağlık sistemini eleştirir:

Nihayet Doktor Cinayetov buraya kendisinin gitmesi gerektiğini anladı. Cinayetov odasından çıkıncaya kadar Ramazan iki defa Sağlık Ocağının dış kapısından çıkıp, tekrar odanın önüne geldi. Doktor çok ağırdan alıyor, adım atmak için adeta bir dakika düşünüyordu. Ramazan'ın sabrı tükenmişti, bu duruma çok sinirleniyordu. Ramazan ne kadar acele ediyorsa, Cinayetov da o kadar ağır hareket ediyor, Ramazan'ın halini umursamıyordu. Bazen de ilk kez görüyormuş gibi mağazaların vitrinlerine bakmayı ve vitrinler önünde eğlenmeyi de ihmal etmiyordu (D.C.: 24).

1941-1945 yılları arasında Mir Celal daha aktif bir yazar olarak ortaya çıkmıştır. (Nağıyeva, 2006: 19-21). “Yollar”, “Anaların İsyanı”, “Vatan Yaraları” gibi II. Dünya Savaşının etkisiyle birçok hikâyeye yazmıştır. “Vatan Yaraları” adlı hikâyesi o zamanın okurlarını fazlasıyla etkilemiştir. (Əhmədov, 2020: 6-7). “Vatan Yaraları” (Avşar, 2018: 101) hikâyesinde savaşın ruhu şu şekilde yansıtılır:

Bir yüzücünün suya atılışı gibi cephenin ön saflarına, ateş hattına doğru, ileriye fırlamıştım. Artık ne top gürültüsü, ne alevler, ne de, sanki bu dehşetin üstünü kapatmak, örtmek isteyen toz ve duman bulutu... Bunların hiçbiri bana tuhaf gelmiyor. Öyle bir haldeyim ki, sanki bu atılan kurşunların biri bendim! Namludan fırlamışım, son sürat ileriye gidiyorum. Bu gürültüyü koparan da gündüzün boz ve kesif ufuklarına bir

bayrak gibi gerilip geri çekilen alev de benim... Savaşın şiddeti ve harareti içinde kendimden habersiz, adeta yanıyorum (V.Y.: 101).

Eserlerinde vatan millet konuları ve asker karakterler önemli yer tutar. II. Dünya Savaşı ve savaştan sonra milli duyguları eserlerinde coşkun bir üslup ile işlemiştir.

Eğitim sorunu, öğrenci öğretmen ilişkileri Mir Celal için önemli yer yer tutmaktadır. Çocuklarını yararlı yurttaş olarak büyütmeyi düşünen, bunun için uğraşan anne ve babaları, dede ve nineleri, öğretmenleri, eğitimcileri anlatmıştır. (İsmayılov, 1986: 9). Genellikle eğitim, ahlak sorunlarına dair öyle konuları ele almıştır, iyiyi, sevgiyi ve kötüyü ve nefret duygularını göz önüne sermiştir. “Pilavdan Sonra”, “Elçiler Geri Döndü”, “Nazik İstek”, gibi hikâyeler buna örnektir. (Nağıyeva, 2006: 22-23). “Pilavdan Sonra” (Avşar, 2018: 150) hikâyesinde yazar eğitim sistemini şu şekilde eleştirmektedir:

Durum bundan ibaret olsa da Ramiz imtihanı geçemedi, yeterli puan alamadı. Oğlunun adını kazananlar listesinde göremeyen Erknaz Hanım, acele bir uçak bileti alıp Moskova'ya doğru yola düştü. O kapı senin, bu kapı benim, derken, merkezi sınav komisyonu genel sekreterinin yanına vardı. Kocasının devlet işlerine ömrünü koyduğunu, oğlunun hasta olduğu halde heyecanının yenemedi sınav girmek zorunda kaldığını, yerel sınav komisyonunun “adaletsiz olduğunu”, biricik oğlu Ramiz'in dilekçesi reddedilirse, kendisini en bedbaht ana sayacağını büyük bir heyecan ve hiddetle, ısrar ve cesaretle anlattı (P.S.: 156).

Yazar, kendisi bir eğitimci olup eğitimin ve eğitimcilerin aksak yönlerini işlemiştir. Toplumun nefretleri olan öğretmenlere eserlerinde önemli ölçüde yer verip bir öğretmenin nasıl olması ve topluma nasıl hizmet etmesi gerektiği hususunu işlemiştir.

“İthal Hastalık”, “Heykel Yıkıldığında”, “Muhabbet Yahut Sahte Para”, “Mühür ve Muhabbet” adlı hikâyelerinde yazarı daha çok rahatsız eden hayatın olumsuz yönleri, toplumsal yozlaşmanın yansımaları vardır. (Əhmədov, 2020: 9). “İthal Hastalık” (Avşar, 2018: 176) hikâyesinde toplumsal yozlaşmaya şöyle değinir:

Ofelya hastanede yaklaşık bir hafta kaldı. Ne söz dinliyor, ne ilaçlarını alıyor, ne de verilen yemekleri yiyordu. Bir şekilde sürünerek kendini televizyonun önüne atıyor, yabancı film bulamadığı zaman kütüphaneden, yabancı ülkelerde yayımlanan “Ekran” dergisini getirip karıştırıyor, vücudunu, kıyafetlerini türlü hallere sokuyor, hep yanında bir aynayla yaşıyordu (İ.H.: 181).

Bu da yazarın toplumdaki acı gerçekiğin tüm yönlerini farklı boyutlarda realist bir üslupla işlediğini göstermektedir. Bilinmesi gereken gerçekleri tüm çıplaklığıyla gözümüzün önüne sermektedir.

Ahmedov'a göre, Mir Celal aynı zamanda usta bir romancıydı; *Dirilen Adam* (1934-1935), *Bir Gençin Manifestosu* (1939), *Açık Kitap* (1941), *Yaşıtlarım* (1946-1952), *Yeni Şehir* (1948-1950), *Yolumuz Ne Yanadır* (1952-1957) gibi romanları yazmıştır. (Əhmədov, 2020: 8).

Mir Celal, çağdaş edebiyat düşüncesinin gelişmesinde rol oynamıştır. Yazar, sanat, realizm ve halkçılık arayışlarına dair rehberlik eden konferanslar vermiş, makaleler yazmış, incelemeler *Klasikler ve Çağdaşlar* (1973) adlı kitabında toplanmıştır. (Əhmədov, 2020: 10).

3. İKİNCİ BÖLÜM: HİKÂYELERDE YAPI VE İZLEK

Mir Celal Paşayev'in hikâyeleri yapı ve izlek olarak ele alınır. Yapı bölümünde hikâyelerin anlatıcı bakış açısı, zamanı, mekânları ve hikâyelerdeki şahıs kadrosu ele alınır. Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* adlı eserinde “vaka, şahıs, zaman ve mekânı esere canlılık kazandıran bir malzeme” (Tekin, 2016: 54) olarak ele almaktadır. Eğer bu malzemeler eserin sağlam yapısını oluşturup yetkin bir yazarın elinden çıkarsa bu okurlar için iyi bir nimet olur.

İzlek bölümünde ise yazar eğitim, sevgi, yozlaşma, komünizm konularını ele almıştır. Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* adlı eserinde “vaka uydurulmaz, hayattan ödünç alınır” (Tekin, 2016: 56) der. Çözümlenen yirmi hikâyenin on sekizi İmdat Avşar'ın Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarmış olduğu hikâyelerden oluşmakta ve bu hikâyeler *Kemterovlar Ailesi* kitabında derlenmiştir. Diğer “Karı Koca” ve “İki Ananın Bir Oğlu” hikâyeleri tarafımda Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılıp çözümlenmiştir. Mir Celal Paşayev'in hikâyelerinde ele aldığı konular gerçek hayattan olup yaşadığı dönemdeki kişilerin dünyasının yansımasıdır.

3.1. Hikâyelerde Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi

Eserlerde yazar, olayları anlatırken farklı bakış açısı ile okurlarına yansıtır. Bu da okuru teşvik etmektedir. Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* adlı eserinde bakış açısı ile ilgili şuna değinmektedir:

Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir (Aktaş, 1985: 84).

Yazarın kullanmış olduğu anlatıcı düzlemi ya da bakış açısı kişilerden, zamandan, mekândan bağımsız olamaz aksine onlarla bir bütün haldedir. Bunlar zincirin bir

halkaları gibidir. Bu, okurların romanda veya hikâyedeki olaylara farklı bir şekilde bakmalarını sağlar.

3.1.1. Hikâyelerde “Ben” Anlatıcı Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi

Yazar bazı hikâyelerde birinci şahıs anlatım kullanırken sadece kendini ifade etmez başka karakterlere de birinci şahıs anlatımın içinde yer vermektedir. Bazı hikâyelerde ise birinci şahıs dilinde kendini anlatır ve anlatırken de farklı bir karaktere de bürünebilir. Welles ve Warren, *Edebiyat Teorisi* adlı eserinde “Bir hikâyeyi birinci şahısta anlatma diğer yöntemler karşısında üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir yöntemdir” (Welles ve Warren, 2019: 290) cümlesini kullanmaktadır.

Mir Celal Paşayev, hikâyelerinde “ben” anlatıcı dili tercih etmekte ve hikâyelerini birinci tekil kişinin ağzından anlatmaktadır. Bu hikâyelerin sayısı on ikidir. Yazar, hayatının belirli bölümünü öğretmenlik yaparak geçirmiştir. Hikâyelerinin bazılarında olaylar okulda bir öğretmenin başından geçmekte ve birinci tekil şahıs anlatım kullanılmaktadır.

3.1.1.1. “İstifade”

Yazar “İstifade” hikâyesinde birincil tekil şahıs anlatım kullanmıştır. Yazar öğretmenliğin ilk yıllarındaki bir gençten bahseder. Kendi iç dünyasında gelgitler yaşar.

Sevindim, çünkü bilgili, yüksek tahsilli insanlarla sohbet hoşuma gidiyordu. Böylesi insanların bilgilerinden istifade etmek gerekiyordu. Bu sohbetlerde çok şey öğrenme imkânı da oluyordu. Endişelendim, çünkü bu güzel bahar gününde, tam da hafta sonu tatile çıkacağımız günde bir öğretmen hanımın bilgisinden istifade etmenin zamanı mıydı? Ne gereği vardı? (İ.: 56).

Burada öğretmen yeni göreve başlayan kişi olup bahsi geçen bayan öğretmenle sohbet konusunda çatışma yaşamaktadır. Bir yandan hafta sonu tatilini değerlendirebileceği farklı bir ortama girmek istemekte bir yandan da bayan öğretmenin sohbetine katılmak, sohbetinden faydalanmak istemektedir. Çünkü sohbet edeceği öğretmen saygın birisi olup, sohbet etme konusunda yetkindir, bu da genç öğretmeni cezbetmektedir.

Kör pişman dönüyorum. Şüphesiz işlerimi bitirmeden Bakü'ye gidemeyeceğim. Müdürü hiçe sayıp gizlice Bakü'ye gitmek de var; ama o zaman adım başı “töhmət” altında kalacağım. Millet Bakü'de şehir havası teneffüs ederken ben de peşimden gelen “töhmət” korkusuyla soğuk soğuk terleyeceğim. Tek çare işlerimi bitirip yüzüm ak, alnım açık şekilde müdürün huzuruna çıkmak... (İ.: 66).

Genç öğretmen, Saadet Hanım'a yazmış olduğu mektup konusunda Saadet Hanım ile çatışma yaşamış ve bu durum okul idaresi, öğrenciler başta olmak üzere çevrede herkes tarafından duyulmuştur. Genç öğretmen bu yanlış anlaşılmaya neden olan durumu düzeltmeden Bakü'ye gitmek istemez. Çünkü haber vermeden giderse bu çevre tarafından bir kaçış olarak algılanacaktır.

3.1.1.2. “Avdan El Çektiğim Gün”

“Avdan El Çektiğim Gün” (Avşar, 2018: 84) hikâyesinde anlatıcı ben, yaşadığı olayı anlatırken yoğun iç çatışma yaşamaktadır. Bu olayı yaşarken yoğun pişmanlık duymaktadır. Hikâyedeki başkişi av bağımlılığına sahip olup bu bağımlılıktan başına gelen musibetle nasıl kurtulduğunu anlatmaktadır.

Ben de avcılığa merak salmış; daha doğrusu avcılık hastalığına tutulmuştum. Gökte uçan bir kuş görsem, kedi gibi pusuya yatıp onu yakalamaya, avlamaya çalışıyordum... bu düşünceler beni öylesine etkilemişti ki, adeta çöllere düşmüştüm. Kazandığımı baruta, kurşuna verip çantama dolduruyor; her hafta sonu arabaya binip şehirden çıkıyor, köylere doğru yola düşüyordum (A.E.Ç.G.: 84).

Burada anlatıcı ben, yakalanmış olduğu bir bağımlılıktan söz etmektedir. Bu bağımlılık av yapma bağımlılığıdır. Bunu yaparken adeta zevk ile yapmakta bunu içgüdüsel davranışmış gibi anlatmaktadır. Yok etme ve saldırma içgüdüleri insan ve hayvanın doğası gereği doğuştan vardır. Ama insanı hayvandan ayıran tek özellik; idi kontrol altına alan süper egodur.³ Eğer id, baskın çıkarsa insanın vahşi bir hayvandan farkı kalmaz ve kendini kontrol edemez. İnsanoğlu geçmişinden gelen ve kitlelerden öğrendiği saldırganlıkla hareket ettiği için doğada bu şekilde davranabilmektedir. Sigmund Freud *Kitle Psikolojisi ve Egonun Analizi* adlı eserinde bununla ilgili şunu belirtmiştir:

³ İd kişiliğin temel sistemidir. Ego ve süperego ondan ayrılaşarak gelişirler. İd, kalıtsal olarak gelen içgüdüleri de kapsayan ve doğuştan var olan psikolojik gizil güçlerin tümüdür. Ego “gerçeklik ilkesinin” egemenliğindedir ve ikincil süreçler aracılığı ile işler. Gerçeklik ilkesinin amacı, ihtiyacın giderilmesi için uygun bir obje buluncaya kadar gerilimin boşalmasını ertelemektir. Süperego çocuğa ana babası tarafından aktarılan ve ödül ve ceza uygulamalarıyla pekiştirilen, geleneksel değerlerin ve toplum ideallerinin içsel temsilcisidir, kişiliğin vicdani ve ahlaki yönüdür (http://docs.neu.edu.tr/staff/gonul.tascioglu/psy%20450_1.pdf 25.01.2021).

Grubun uydurduğu dürtüler cömertlik ya da gaddarlık, kahramanlık ya da korkaklık koşullarına bağlı olabilir ama o dürtüler o kadar otoriterlerdir ki hiçbir kişisel çıkar hatta kendini koruma duygusu bile kendini bireye hissettiremez. Bunların hiçbiri önceden planlanmış değildir (Freud, 2020: 14).

Saldırganlık davranışı sonradan öğrenilmiş ve çevrenin bunda olumsuz katkısı mevcuttur. İnsan doğduktan sonra çevreden veya kitlelerden iyi ya da kötü davranışları öğrenir. Doğuştan gelen id, kötü öğrenilen davranışlar ile baskın çıkarsa kontrol edilemez.

Çok garipti... Ceylan on adım ötemde, tam karşımda duruyor, hiç kıpırdamadan gözlerimin içine bakıyordu. Sanki benim beceriksiz olduğumu, elimden bir iş gelmeyeceğini, beceriksiz olduğumu düşünüyor, bu nedenle hareket etmiyordu (A.E.Ç.G.: 87).

Burada anlatıcı ben, av esnasında ceylanın yerinden kımıldamadığı ve kaçmadığından bahsediyor. Aslında bu doğanın insanoğluna meydan okuması ve direnmesidir. Avcı ceylanı vurur ve sonra yavrularını fark eder, yoğun pişmanlık duyar. Aynı durum Cengiz Aytmatov'un *Beyaz Gemi* romanında da geçmektedir.

Seydahmet anlatmaya devam etti:

- Sonra marallara⁴ yavaş yavaş sokulduk. Başka bir hayvan olsa bizi görür görmez bir iz bile bırakmadan kaçıp giderdi ormana. Ama bu enayi marallar hiç kaçmıyor. Çünkü onları hiç korkutmamışlar (Aytmatov, 1991: 165).

Romanda Boynuzlu Maral Ana, "Avdan El Çektiğim Gün" hikâyesinde olduğu gibi aynı şekilde acımasızca öldürülür. Ölmeden önce kaçmaz ve ayakta dimdik durur, sonra da vahşi insanoğlu tarafından katledilir. İnsanoğlu merhamet duygusundan yoksun bir şekilde yetişmişse bu şekilde acımasızca davranması kaçınılmaz ve bu doğa için de acınası bir durumdur. Erich Fromm, *Sevginin ve Şiddetin Kaynağı* adlı eserinde "insanın doğuştan kötü ve yıkıcı" (Fromm, 1997: 21) olduğundan bahsetmiştir.

3.1.1.3. "Yeni Düğünün Nezaket Kuralları"

"Yeni Düğünün Nezaket Kuralları" (Avşar, 2018: 84) hikâyesinde anlatıcı ben, üvey kardeşinin düğününe katılacaktır. Düğünden önce üvey annesi düğün ile ilgili nezaket kurallarını anlatır.

---

⁴ dişi geyik

Ben çok utanıyordum. Bir köşeye sıkışıp kalmıştım. Misafirler birer birer geliyorlardı. Ayak seslerini duyar duymaz kalbim çarpıyordu. Yeni düğünün nezaket kurallarını hatırlamaya çalışıyordum (Y.D.N.K.: 92).

Hikâyede başkişi üzerinde yoğun bir baskı vardır. Çünkü üvey annesi sürekli düğün kuralları hakkında bahsedip durmaktadır. Ancak düğüne katılan genç, düğün kurallarına uymasına rağmen düğünde büyük bir tezat durum ile karşılaşmıştır. Düğünde aksine hiç kimse kurallara uygun davranmıyor, kurallar çiğneniyordu. Bu da ben anlatıcı için şaşırtıcı bir durum olur. Toplum içindeki kitleler, aynı davranışta bulununca diğer bireyleri de etkiler ve birlikte toplu halde hareket etmeye başlarlar. Bu konuda Sigmund Freud, *Kitle Psikolojisi ve Egonun Analizi* adlı eserinde “bir bireyin ayrı duyguları ve hareketleri tek başlarına bir şey yapabilmek için çok zayıf oldukları ve kesinlikle başka bireyler de aynı düşünene dek beklemek zorunda olduklarını” (Freud, 2020: 51-52) dile getirmektedir.

Sürü psikolojisi, bazı durumlarda birey davranışlarında ne kadar üst düzey özen gösterse de bireyin davranışlarını değiştirebilmektedir. Bir birey kitlenin davranışlarından etkilenmekte ve bazen de davranışlarını kontrol edememektedir. Sürü içgüdüğü ya da sürü psikolojisi burada devreye girmektedir.

3.1.1.4. “Vatan Yaraları”

“Vatan Yaraları” hikâyesinde anlatıcı ben, içinde bulunduğu savaş durumunu heyecanlı bir şekilde anlatmaktadır.

Bir yüzücünün suya atılışı gibi cephenin ön saflarına, ateş hattına doğru, ileriye fırlamıştım. Artık ne top gürültüsü, ne alevler, ne de, sanki bu dehşetin üstünü kapatmak, örtmek isteyen toz ve duman bulutu... Bunların hiçbiri bana tuhaf gelmiyor. Öyle bir haldeyim ki, sanki bu atılan kurşunların biri bendim! Namludan fırlamışım, son sürat ileriye gidiyorum. Bu gürültüyü koparan da gündüzün boz ve kesif ufuklarına bir bayrak gibi gerilip geri çekilen alev de benim... Savaşın şiddeti ve harareti içinde kendimden habersiz, adeta yanıyorum (V.Y.: 101).

Burada anlatıcı ben, yaşadığı savaş sahnesini duygusal yoğunlukla tasvir eder. Bir birey söz konusu vatan savunması olduğunda savaştan çekinmez aksine o savaşın içinde yer almak ister, çünkü sonunda ya gazilik ya da şehitlik mertebesi vardır.

Savaşın içerisinde yer alan bu birey, vatan aşkı ile atılan kurşunlara göğüs gerer ve bunun için kahramanlık göstermek ister. Bazen birey savaş içerisinde farklı duygular da yaşar, çünkü savaşın şiddeti bireyin psikolojisini o kadar yıpratır ki, bunu ömür boyu taşıyabilir. Mehmet Kaplan, *Hikâye Tahlilleri* adlı eserinde “hayatın gerçeği, insanı aldatan ve uyutan hayaller değil, bütün toplumu altüst eden savaşlar ve sosyal zaruretler” (Kaplan, 2018: 117) olduğundan bahsederek savaşın insan yaşamını olumsuz yönde yıprattığına değinmektedir. Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı eserinde “savaşçı kahraman ağır sınavlardan geçse de bu sınavların üstesinden mucizevi bir şekilde ve iyi kalpli insanların sayesinde gelmekte” (Campbell, 2013: 113) olduğundan bahseder. Hikâyenin sonunda elde ettiği ödül her şeye değer, çünkü vatan savunulmuş ve görev yapılmıştır. Musa Yıldız, “Vatan Sevgisi” adlı makalesinde bunu şu cümlelerle dile getirmiştir:

Vatanı sevmek, onu her şeyimizle savunmak ve gerektiğinde seve seve onun uğrunda canımızı feda etmek, kutsal bir görevdir. Vatan uğrunda can feda etmeye karşılık İslam dini manevî bir rütbe vermektedir. O rütbe de şehitlik rütbesidir. Şehitlik mertebesine erişebilmek için, tarih boyunca insanlar seve seve vatanları uğruna canlarını feda etmişlerdir. Bu mertebeye ulaşmak pahasına şanlı tarihimizde sayısız kahramanlık destanları yazılmıştır. Analar oğullarını cephelelere "Ya şehit ol, ya gazi." diyerek göndermişlerdir. Bu ruhla hareket eden cengâverlerin destanlar yazmak ve silinmez harflerle tarihe adlarını yazdırmak haklarıdır (Yıldız, 2006: 42-43).

“Vatan Yaraları” hikâyesinde anlatıcı ben, savaşta arkadaşları Nasreddin ve Latif belirli zamanlarda ağır bir şekilde yaralanırlar. Anneleri bunlara bir kutu yiyecek olan hediye paketi göndermişlerdir. En son Latif iyileşinceye kadar hediyeyi açmazlar. Beraber açtıklarında kuru gıda gibi yiyecekler ve onları duygulandıran bir not bulurlar.

3.1.1.5. “Susuzluk”

“Susuzluk” (Avşar, 2018: 112) hikâyesinde anlatıcı ben, ustası ressam Şahnazar’ın yanında çiraktır. Bu ikili, ustasının yapmış olduğu tabloları satmak için sıcak havada köy köy, tepe tepe gezmektedirler.

İşte o gün biz, ustamla birlikte köylere doğru yola çıktık. Sıcaktan ve susuzluktan takatsiz kalmıştık, dermanımız kesilmişti. Buna rağmen sanki gittikçe hafifliyorduk. Köye ulaşmasak da kurak ve kavruk düzlükleri geçip kendimizi bir dereye, bir pınar başına, hiç olmazsa bir gölgeye atmak için çırpınıyorduk. Ama ne çare ki sıcaklık gitgide artıyordu (S.: 115).

Çırak, bir müddet sonra ustasıyla bir köye varırlar. Ev sahibi su ikram ederek ağırlar. Suyu içen ustası havuzun tabanında tablo görür ve şaşırır. Ev sahibi kendisi yaptığını ve başka tabloları olduğunu söyleyince ev sahibinin eserlerinin ressam olan ustasının eserlerinden kat kat iyi olduğunu fark eder. Bazen bilmediğimiz ya da keşfedilmeyen kişilerin de kendi sanatlarında mahir oldukları sonradan anlaşılabilir. Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine* adlı eserinde sanat için şundan bahsetmektedir:

Bir sanat eserinin yaratılmasında sanatçının duyacağı açık hazzın yanı sıra, içgüdülerin özgürlüğünü amaçlayan gizli çabaların sağladığı latent, ama çok daha etkili bir hazzın varlığını kanıtlamak psikanaliz için güçlük doğurmaz (Freud, 2019: 87).

Bir sanat eserini sanatçı yaratırken ruhunun derinliklerinden gelen özgür çağrıya cevap vermelidir ki o sanatçı eserini güzel bir şekilde yaratsın. Sanat eseri ortaya koymak sonradan kazanılmış bir yeti olmamakla, doğuştan kazanılmış gelen bir durumdur. Bazen insanlar çok iyi yeteneklere sahip olsa da birileri tarafından farkına varılmayınca o kişilerin yetenekleri yitip gider. Bazen köylü denilen kişilerde dışarıdan bakıldığında büyük yetenekler sonradan gözlemlenebilmektedir. Önemli olan bu yeteneklere sahip olan sanatçıları ortaya çıkarmaktır.

3.1.1.6. “Dostumun Ziyafeti”

“Dostumun Ziyafeti” (Avşar, 2018: 129) hikâyesinde ise anlatıcı ben, bir öğretmen olup bir köyde Mirza Kulam ile tanışır. Mirza Kulam’ın sohbeti o kadar samimi ve içtendir ki öğretmenin kanı yaşlı adama kaynamaya başlar.

Nedense Mirza Kulam bana büyük saygı gösteriyordu. Yeni tanışmış olmamıza rağmen, benimle yıllar önce tanışmış, eski bir dostum ya da akrabam gibi konuşuyordu. Ben onun her sözüne “Evet” diyordum ama sohbeti de fazla uzatmak istemiyordum (D.Z.: 129).

Anlatıcı ben, Mirza Kulam’ın samimiyetine fazla inanır, Mirza Kulam üç yıl sonra tekrar öğretmenle karşılaşır ve onu ağırlamak ister. Dükkân dükkân gezerler lakin tüm hesap öğretmene ödetilir. Bu öğretmenin çok garibine gitse de sesini çıkarmaz. Lakin sonunda kandırıldığının farkına varır. Çünkü ortada ziyafet ve ağırlama yoktur.

3.1.1.7. “Tedavi”

“Tedavi” (Avşar, 2018: 139) hikâyesinde anlatıcı ben, şehirde iş sahibi olduktan sonra köydeki annesini şehre getirir. Annesi şehre geldikten sonra rahatsızlanır. Doktora götürür lakin doktor annesinde bir şey bulamaz. Doktor ilaç yazar.

Doktorun yazdığı ilaçları anneme güçlükle içiriyordum. Midesi bulanıyordu, içi götürmüyordu. Ama hatırıma mecburen içiyordu. Ben evde olmadığım zaman ise bir damla bile içmiyordu. Gerçi ilaçları içse de içmese de bir farkı yoktu. Annem önceki gibi ıstırap çekiyor; bunalıyor, daralıyordu. Yakasını açıyor, sık sık göğüs geçiriyordu, nefesi daralıyor, ağır ağır nefes alıyordu (T.: 142).

Anlatıcı ben, annesinin hastalığı ile ilgili sıkıntı çekmektedir. Derdine çare olamayınca annesini köyden getirdiği için pişmanlık duymaktadır. Sonra doktor ile karşılaşır ve doktor başkişiden annesini kendi evine getirmesini ister. Annesi doktorun annesi ile bir odada sohbete dalar ve hastalığını unuttur. Doktor orada sıkıntının ne olduğunu başkişiyeye söyler. Meğer annesi köyden şehre geldiğinde yalnız kalmıştır. İnsanoğlu, tek kaldığında hep bir arkadaş veya yoldaş arar, yalnızlık Allah’a mahsustur. Yalnız kalındığında biriyle sohbet etmek insanın ufkunu açmaktadır.

3.1.1.8. “Hassas Mevzu”

“Hassas Mevzu” (Avşar, 2018: 165) hikâyesinde anlatıcı ben, Yarpuzlu Köyü’ne yeni öğretmen olarak atanır. Atandığı köyde son sınıf öğrencisi bir kızdan hoşlanmaya başlar. Bu da kendisi için büyük iç çatışma yaşamasına neden olur. O kadar yoğun olur ki öğretmen, bu travma ile başa çıkmak için “bastırma” (Freud, 2020: 94) savunma mekanizmasını devreye sokar.

Çok zor bir durumdaydım. Ateş ile su, görev ile arzu, akıl ile gönül arasında gidip geliyordum, bir yerde karar kılamadığımdan, şaşırıp kalmıştım. Sınıftaki bazı öğrencilerin, Ziver ile benim aramdaki bu garip durumu sezdiklerini düşünüyordum. Bir keresinde, önce bana sonra Ziver’e bakan bir öğrencinin, yanındaki diğer öğrenciye bizimle ilgili bir şeyler fısıldadığını açıkça gördüm (H.M.: 170).

Genç öğretmen kendisiyle yoğun çatışma içine girmiştir. Bu durumun köyde duyulması hem kendisi hem de mesleği için utanç kaynağı olacaktır. Öğretmeni o kadar yoğun ateş içine sokar ki bu başkişi için çetin bir intihandan geçmesine neden olur. Bunun hakkında Gaston Bachelard, *Ateşin Psikanalizi* adlı eserinde “ateş her şeyi arındırır; maddi kirleri yok eden ateşin sınavından geçen, arılık kazanır”

(Bachelard, 1995: 94-95) diyerek bahsetmiştir. Bu durumdan kaçmak için çok uzak bir köye tayinini aldırır. Lakin otuz yıl sonra Ziver ile yine karşılaşır. Bu kez amaç farklıdır, çünkü Ziver, kendi oğlu için hayırlı iş amacıyla gelmiştir. Bazen kaderin ne getireceği insan için belli olmamaktadır.

3.1.1.9. “İthal Hastalık”

“İthal Hastalık” hikâyesinde ise anlatıcı ben, hastası ile arasında geçen durumu anlatmaktadır. Hastası ilginç bir hastalığa yakalanmıştır ve bu da psikolojiktir.

Hastaya yaklaştım. Gerçekten de beti benzi solmuş, halsiz, genç ve narin bir kız ile karşı karıya kaldım. Siyah kaşlarının altında hayli derine çökmüş iri gözleri de olmasa, görenler ceset zanneder. Sararmıştı. Can çekiyor gibiydi. Ancak başını sağa sola çevirip iri gözleriyle gelip geçenleri süzüyordu (İ.H.: 177).

Burada doktora gelen hasta, batı kültürünün etkisinde kaldığı görülmektedir. Hasta, dergilerdeki mankenlerin ve sinema oyuncuların fiziki görünümünden etkilenmiş ve onlar gibi zayıf olmaya karar vermiştir ve bu da sağlığını ciddi anlamda etkilemiştir. Doktor batı özentisi bu duruma “ithal hastalık” adını verir.

3.1.1.10. “İsmail Anlat Buna”

“İsmail Anlat Buna” (Avşar, 2018: 183) hikâyesinde anlatıcı ben, bürokraside önemli yer edinmiş birinin konumundan faydalanan kardeşten bahsetmektedir. Bu kişi, alışveriş yaptığı yerlerde aldıklarının hesabını ödememekte, hesabı kooperatif hesabına yazdırmaktadır.

Kasap ortadan ikiye ayrılmış tokluyu kuyruğu ile birlikte özenle kâğıda sarıp verdi. Rutubet Hanım da eti alıp yola düştü, “Bu kadın niye para vermedi? Herhalde kasap ile birbirlerini tanıyorlar, eti veresiye aldı, sonra hesaplaşacaklar.” Diye düşündüm. O kadını bir kuruş dahi ödmeden yemekhanede, yemek yedikten sonra yağa kalkıp ağzını burnunun silerken de; erzak mağazasına girip çay, şeker, pirinç, yağ alıp sepetini doldurarak çıkarken de gördüm. Bu kadın istediği her şeyi alıp giderken, mağaza müdürü de benim gibi, onun ardı sıra bakakalıyordu (İ.A.B.: 184).

Rutubet Hanım, bunu pek çok yerde tekrarlar. Bazı kişiler hesabı ödemesi için itiraz etse de yanındaki adı İsmail olan polise “İsmail Anlat Buna” derdi ve işin içinden çıkardı. Bunun adı bürokraside ya da devletin belirli kademelerinde önemli konum

edinmiş kişilerin gücünü kullanarak her işini bedavaya getirme anlamına gelmektedir.

3.1.1.11. “Karı Koca”

“Karı Koca”⁵ hikâyesinde anlatıcı ben olan asker, esir aracındaki esir Alman askerini sürekli gözlemlemektedir. Sürekli kafasındaki soru işaretleri ile boğuşan anlatıcı ben, esir asker ile ilgili beyninde varsayımlar oluşturmaktadır. Kurmuş olduğu varsayımlar bir öncekini çürütmekte her ihtimalleri değerlendirmektedir. Bu da anlatıcı benin sürekli gelgitler yaşamasına neden olur.

Görünüşe göre, topalın tedavi edilmesi gerekiyordu. İçimden dedim ki: “Bu esir bize pahalıya mal olacak, korkarım doktorlardan bacak isteye!” Sabah hava aydınlanınca G. şehrinde on iki kilometre uzakta, sahra hastanesine gitmek için topal ile birlikte yola düşmek zorunda kaldık. Topalı önüme almış götürüyordum. Elbette ki ayakkabısının tabanının altından sadece kâğıtlar çıksaydı, bu kişinin büyük bir ajan veya istihbarat işiyle uğraştığını düşünürdüm. Küpeleri görür görmez bunun karakteri de ortaya çıkmıştı. Her gün yakaladığımız hırsızlardan biri de buydu. Küpeleri de ya kızına ya da eşine, kim bilir belki de tek bacağı ile teşrif edebileceği Berlin genelevlerinde, ilk karşılaştığı hayat kadınına verecekti (K.K.: 89-90).

3.1.1.12. “İki Ananın Bir Oğlu”

“İki Ananın Bir Oğlu”⁶ hikâyesinde Nazime, anaokulunda öğretmendir. Bir gün bahçede okulun balkonundan öğrencisi İdris’i düşmek üzere iken tutarak hayatını kurtarır. Kurtardığı çocuk öğretmenini ikinci annesi olarak görmeye başlar. Nazime ise çocuğu olmadığı için İdris’i öz evladı gibi görmeye başlar. Bu aradan yıllar geçmesine rağmen devam eder. Bu da Nazime’nin öğrencilerine çok bağlı öğretmen olduğunu göstermektedir.

Nazime on beş yıldan fazla bir süredir evliydi. Kocasını Ali de onu seviyordu, Ali başı önde, kendi halinde, kazancı da iyi olan bir adamdı. İki kişiden oluşan bu aile, hiçbir zaman hiçbir şeyden mahrum olmamıştı. Ali son derece modern bir ev yapmıştı. Üstelik Nazime teyzenin her türlü kıyafeti ve çokça da zinet eşyası vardı. Ali, karısını her kış babasının evine misafir olarak, her yaz ise Kuzey Kafkasya’ya kaplıca tedavisine gönderiyordu. Ama bunların hiçbiri Nazime’yi teselli etmiyordu. Çünkü Nazime’nin çocuğu yoktu. O, evde oturduğunda, güzelce döşenmiş ve süslenmiş odasının derin ve sürekli bir sessizliğe gömüldüğünü görüyordu. Kendi eliyle ve özenle döşediği eşyaları,

⁵ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “ər və arvad”dır. Hikâye Türkiye Türkçesine “Karı Koca” adıyla çevrilmiştir. (Ümit Alacaoğlu)

⁶ Hikâyenin orijinal Azerbaycan Türkçesi adı; “İki Ananın Bir Oğlu”dur. Hikâye Türkiye Türkçesinde de aynı olup çevrilmiştir. (Ümit Alacaoğlu)

yataktan tutun sandığa, halılardan tutun gümüş kaplara kadar, her şey derin bir sessizlik içinde sahibine bakıp sanki ona soruyorlardı (İ.A.B.O.: 95-96).

Yazar, bazı hikâyelerinde kişileri ben anlatıcı nakış açısından duygu ve düşüncelerin ifade edilmesini amaçlamıştır. Ben anlatıcı dilde kişinin duygu yoğunluğu daha fazla görülmektedir. Burada okur, hikâyelerin içinde yazar ve anlatıcı ben ile bütünleşmektedir.

3.1.2. Hikâyelerde Tanrısal Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi

Mir Celal'in 20 hikâyesinden sekizi tanrısal bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Yazar, "Bostan Hırsız" ve "Pilavdan Sonra" hikâyesinde mekânı betimleyerek hikâyeye başlar. Bu mekânın insan üzerindeki etkisini göstermektir. Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* adlı eserinde "anlatıcı nakledilmek istenilen itibari alem ile ilgili her şeyi bilen ve gören bir mevkide" olduğundan bahseder (Aktaş, 1984: 94-95). Yazar, tanrısal bakış açısı ile olaylara, mekâna ve zamana hâkimdir.

3.1.2.1. "Doktor Cinayetov"

Yazar, "Doktor Cinayetov" hikâyesinde o dönemki sağlık sistemin işleyişine dikkat çekmektedir. Bunu yaparken de nükteli bir şekilde eleştirir.

Masanın gerisinde, şişman, orta boylu, alnının kırışıklıkları ta ötelere fark edilen bir doktor oturuyordu. Doktor hiçbir iş yapmıyor ancak ellerindeki makaslarla sürekli kâğıt kesen kızlarla sohbet ediyordu. Doktor ara sıra espri yapıyor, kızlar onun söylediklerine kahkahalarla gülüyorlar, doktor da onları güldürdüğü için, bu başarısından dolayı keyifleniyordu. Ramazan gözlerini masanın üstünde duran listeye dikerek doktorun kendisiyle ilgilenmesini bekledi. Doktor Cinayetov, kendi halindeydi. Kâğıt kesen kızlardan birisi Ramazan'a bakarak, doktora bir şeyler fısıldadı (D.C.: 22).

Yazar, o zamanki sağlık sistemine göndermede bulunur. Bürokraside sistem yavaş işler ya da tam olarak işlemezse bu vatandaşların yaşam seviyesini düşürür. Sistemin işleyişinde en büyük sıkıntı denetim mekanizmasının olmamasıdır. Denetim mekanizması olmazsa çalışan bireyler, kendi başına hareket eder ve vatandaşın isteklerini tam olarak gerçekleştirmez.

3.1.2.2. "Bostan Hırsız"

“Bostan Hırsızı” (Avşar, 2018: 26) hikâyesinde iki kardeşin birbirine düşmanlığından bahsetmektedir. İki kardeş, babalarından kalan miras yüzünden birbirleriyle anlaşamamaktadır.

Durmuş Kişi⁷ gecenin bir yarısında yatağından kalkıp kuşkulu gözlerle etrafı kolaçan etti. Akşamki karanlık, çiğnenmiş kerpiç çamuru gibi sertleşmiş, katılaşmıştı. Göz gözü görmüyordu. Koyu karanlığın içinde, kardeşi Kerbelayı⁸ Tapdık'ın üzüm bağı küçük bir leke gibi, güçlkle seçiliyordu. Hava sıcak ve bunaltıcıydı. Sanki her şey eriyordu ve gök de erimiş, yere karışmıştı (B.H.: 26).

Burada Durmuş, kardeşinin üzümlerini gece vakti çalar. Kardeşi Kerbelayı Tapdık ise kardeşinin kavunlarını çalar. Bu durumu köy sovyetine şikâyet ederler. Bu durumu araştırırlar fakat iki kardeşin yaptığı anlaşılabilir. Bu iki kardeş iyi bir şey yaptıklarını düşünürler, lakin Bakü tren istasyonunda çaldıkları ürünleri satarken göz göze gelirler, birbirlerinin yaptıkları suçu fark ederler. Burada ahlaki yozlaşmadan bahsetmektedir. İki kardeş birbirlerine güvenmeyip birbirlerinin kuyusunu kazmışlardır. Eğer toplumdaki iki kardeş bile birbirlerine güvenmezlerse toplumda sıkıntılar baş gösterir.

3.1.2.3. “Meclis Kurusu”

“Meclis Kurusu” (Avşar, 2018: 39) hikâyesinde hâkim anlatıcı, bürokrasi saplantısı olan bir kişiyi anlatmaktadır. Bu kişi, her işi evrak ile yapmaya çalışan bir iş istendiğinde ise evrak talep etmektedir.

O güçlü bir iradeye sahip, kuralcı, ilkeli, dirayetli bir adamdır. Onun evi de resmi bir meclis gibidir, aile fertleri ise toplantıya katılan meclis üyeleri... Ona göre biz insanlar toplantıların yapıldığı meclisler için yaratılmışız! Kafamız karar hazırlamak, parmaklarımız protokol yazmak, ellerimiz alkış çalmak, sesimiz konuşma yapmak için bahşedilmiştir. Onun düşüncesine göre bütün kâinat da çok önemli bir meclisteki mühim bir toplantıdan sonra yaratılmıştır ve kâinatın yaratılması orada imzalanmış bir karara dayanmaktadır (M.K.: 40).

Meclis Kurusu denilen kişi her işi kuralına göre yapan bunu yaparken de çevresi tarafından garip karşılanan kişidir. Bir gün kızı olur ve ismini Maruze⁹ koyar. Bir gün kızı istenir, lakin Meclis Kurusu kızını isteyen kişiden anket doldurulmasını

⁷ Kişi: Yaşlı erkeklerin isimleri sonuna eklenen saygı, hürmet bildiren unvan (Avşar, 2018: 26).

⁸ Kerbelayı: Kelimenin aslı “Kerbelaî”dir. Hacca gidenlere “Hacı” unvanı verildiği gibi, Şii inancına göre Kerbela'ya giderek İmam Hüseyin'in türbesini ziyaret edenlere de “Kerbelaî” unvanı verilmektedir. Halk arasında “Kerbelayı” ya da “Kelbayı” şekilde telaffuz edilmektedir (Avşar, 2018: 26).

⁹Maruze: Dilekçe, teklif, önerge. (Avşar, 2018: 41).

ister. Aşırı bürokratik kişiler sürekli işlerin evrakla resmi işlerle yürümesini ister. Hatta evrak gerektirmeyen sözlü işlerde bile resmiyete göre davranmaları istenir bu da karşıdaki kişiyi zora sokar. Bürokratik engeller toplumun yapmak istediklerini engeller ve işi yokuşa sürerse toplum da bundan usanır başka çözümler aramaya çalışır. Bu çözümlerden bazıları rüşvet ve adam kayırmacılıktır. Bu da toplumun çökmesine neden olur.

3.1.2.4. “Kemterovlar Ailesi”

“Kemterovlar Ailesi” (Avşar, 2018: 45) hikâyesinde anlatıcı, Leyla ve Kulam isimli yeni evli çiftten söz eder. Bu iki çift evlendikten sonra evini pahalı bir şekilde döşerler, lakin borçlarını ödemek için birden fazla iş yapmak zorunda kalırlar.

Gulam Leyla'ya iki farklı yerde iş bulup biraz ferahladıktan sonra, kendisi de boş vakitlerini doldurmak için harekete geçti. Gulam, zeki ve kültürlü adamdı. Bu nedenle ek iş bulmak, onun için çok kolaydı. O, asıl iş olarak bir yayınevinde tercümanlık yapıyordu. Sabah saat onda işe gidip akşamüstü altıda işten çıkıyordu. Bir saat istirahat ettikten sonra, akşam saat sekizden on ikiye kadar da Devlet Tasarım Bürosunda çalışıyordu. Gulam, iki vardiya çalışmasına rağmen, “iki vardiya arasında hâlâ boş vaktim var, sabah saat ona kadar yatmak, bu zamanın adamına yakışır mı? Yarım vardiya daha çalışabilir, bir iş daha bulabilirim. Beş altı yüz manat daha kazansam kötü mü olur” diye düşündü ve kısa süre sonra kendisine bir iş daha buldu. Gece saat on ikiden sabah saat dörde kadar da Işık Matbaasında tashih işinde çalışmaya başladı (K.A.: 48-49).

Çalışma yoğunluğundan dolayı birbirlerini göremeyen bu çift evin anahtarını kapı girişindeki paspasın altına bırakırlar. Komşularından sarı gömlekli kadın anahtarı bulur ve temizlik yapma bahanesiyle evdeki eşyaları teker teker satar. Bundan habersiz çift işlerine devam eder. Bir gün Kulam işyerinde bir hata yapar bu yüzden müdürü birden fazla işte çalışamayacağını söyler. İşten eve dönen Kulam evin bomboş, eşyaların da olmadığını göremeyince Leyla'ya evin halini sorar. Aynı soruyu Leyla da sorunca kavga ederler. Komşuları gelir ve sarı gömlekli kadının evin eşyalarını sattığını söyler. Evli çift şaşkınlıktan bakakalırlar.

Fazla hırs insandan çok şey götürür. Kişi gereğinden fazla mal ve mülk uğruna fazla çalışmak hem insanın sağlığı için hem de kişiliği için büyük bir sıkıntı doğurmaktadır. Kapitalist sistemin çarklarına kaptırmış insanlar sürekli paranın esiri olurlar. Çevrede bazı kişiler fazla eşyası ya da son model arabası var diye aynı zenginliğe sahip olmak için kapasitesinin üstüne çıkarsa aileler içinde huzursuzluk

meydana gelir. Bu da ya eşlerin ayrılıklarına ya da ömür boyu sıkıntı çekmelerine neden olmaktadır. Bazen de insanlar ömür boyu borç ödemek zorunda kalırlar. Aza tamah etmek insan fitratı için iyidir. İnsan belirli kapasitesi ile yetinirse daha mutlu olur ve huzurlu yaşar.

3.1.2.5. “Elçiler Geri Döndü”

“Elçiler Geri Döndü” (Avşar, 2018: 69) hikâyesinde Şehriban Hala ve torunundan bahsedilmektedir. Bir enstitüde Hademe olan Şehriban Hala torunu Necibe’yi annesi ve babası olmamasına rağmen bin bir zorlukla büyütüştür. Liseyi bitiren Necibe çalışkan olmasına rağmen, Necibe’nin ninesi uzak yerlere gidip okumasını istemez. Necibe’ye her gün kısmet gelir fakat bu kısmetleri Necibe de ninesi de geri yollar. Bir gün Necibe halı dokumacılığı fabrikasında işe girer ve işyerinde elektrik mühendisi olan Nazım Necibe’yi beğenir ve Necibe de ona karşı boş olmaz. Kızı isterler fakat ninesi Nazım’ın iyi bir işi olmasına rağmen yüksek lisans tezi yazmış olması gerektiğini söyler.

Şehriban Halanın “tez” sevdasına düşmesine çok da şaşırmanın. Muallim Enstitüsündeki kulübün her işi; temizliği, kapı-penceresi, camları, kürsüleri, masa örtüsü hatta sürahisi ve su bardakları bile ondan sorulur. Şehriban Hala hem tertipli düzenli hem de görevinde dikkatli olduğu için bu kulüpten bir an olsun ayrılmaz. Bu kulüpte ise çok ilginç ve kayda değer işler olur. Burada konferanslar verilir, toplantılar yapılır, sinema filmleri gösterilir; en çok da “zaşta!” olur. Şehriban Halanın çok hoşuna gidiyor bu zaşta hadisesi. Mesela birkaç adam gelip oturuyor karşıya, sonra koltuğunda kalın bir kitapla bir oğlan da çıkıp onların karşısında konuşmaya başlıyor. Oğlan konuşmasını yapıp bitirdikten sonra hocalar o kalın kitabın sayfalarını çevirip incelemeye ve kürsüye çıkıp birer birer bu oğlanı övmeye başlıyorlar. Biri övüyor, beşi övüyor (E.G.D.: 79-80).

Lakin bu Nazım için imkânsızdır, yine de kızı Nazım’a isteyen İlyas Bey Nazım’ın iki proje çizdiğini ve bunları toplantıda tez gibi toplantı salonunda sunabileceğini söyler. Ve aynı olay gerçekleşir, Şehriban Hala Nazım’ın sunumunu sunum salonunda izler ve sunumu çok beğenir, torununu vermeye razı olur. Şehriban Hala, torununun evleneceği kişinin tahsilli olmasına önem vermektedir. Burada eğitimin önemi vurgulanmaktadır.

3.1.2.6. “Leyla”

“Leyla” (Avşar, 2018: 112) hikâyesinde anlatıcı, Leyla ve eşi Mir Ali’den bahsetmektedir. Mürsel Babayev ile Mir Ali savaştadır ve Mir Ali hakkında Mürsel, Mir Ali’nin eşinin kız kardeşi Ziba’ya mektup yazar. Mektup Mir Ali’nin eşi Leyla’nın eline geçer. Leyla hemen Mir Ali’nin yanına gider ve Mürsel’den Mir Ali’nin şehit olduğunu öğrenir. Mürsel gelen kadını Ziba sanmakta çünkü olayı Leyla’nın bilmesini istemez.

Mir Ali kahramandı, vatana olan borcunu da kahramanca ödedi. Bizim görevimiz ise onun intikamını almak, hiçbir zaman onu unutmamaktır! Mürsel sözlerini tamamlamadan önce cebinden, küçük bir mendile sarılmış bir şey çıkardı:
- Buyurun, Ziba Hanım dedi, merhumun saatidir, hizmetçiler imza karşılığında bana verdiler. Sen bunu ala ama Leyla’ya göstermemelisin! Size zahmet vermekten kastım buydu (L.: 125).

Bu haber Leyla için şok etkisi oluşturur. Sonra Leyla köye döne döner ve bir süre sonra Mir Ali çıkagelir. Leyla ve oğlu Mir Ali’nin gelişine çok sevinirler. İnsan hayatında bazen üzücü durumlarla karşılaşabilir. Burada Leyla umudunu yitirmemiş, Mir Ali’ye kavuşmayı beklemiştir. Burada vatan sevgisi ve askerlerin kahramanlığına da vurgu yapılmaktadır.

3.1.2.7. “Pilavdan Sonra”

“Pilavdan Sonra” hikâyesinde Erknaz Hanım ve oğlu Ramiz’den bahsedilmektedir. Erknaz Hanım oğlu Ramiz’i Moskova’ya üniversitede okuması için tren istasyonundan şaşalı bir törenle uğurlar. Sürekli oğlundan övgüyle bahseder lakin oğlu lisede vasat öğrencidir. Moskova’da üniversite yönetimine türlü türlü dil dökerek oğlu için inşaat bölümünde ek kontenjan açtırmıştır. Oğluna hep yiyecek vb. şeyler gönderir. Oğlu da derslere katılmaz ve zayıf alır. Moskova’ya üniversiteye giden Erknaz Hanım profesörle görüşür. Profesör, Ramiz’in eğitiminde gerekli altyapısının olmadığını ve liseyi yeniden okumayı gerektiğini söyleyince kadın iyice küplere biner.

Profesör İvanov omuzlarını çekti, hiçbir şey söylemedi. Gurur meselesinden bahsetmek istiyordu; ancak konuşmadı. Karşısındaki kadın olduğu için, anne olduğu için cevap vermek istemedi ama içinden söylendi:
“Gururu olan öğrencinin elbette gururuna dokunur kızım! Ama gururlu bir öğrenci de asla bu duruma düşmez!” (P.S.: 164).

Eğer bir kişi bir yere haksız bir şekilde torpille girmişse o kişi o işte başarısız olur. Çünkü hak ettiği gerekli eğitimi almamışsa başarılı olması mümkün değildir. Bu tür olaylarda rüşvet ve iltimas varsa diğer başarılı kişilerin önü kesilmiş olur ve bu da haksızlığa neden olur.

3.1.2.8. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde hakim anlatıcı, insani ve vicdani bir durumdan bahsetmektedir. Anaokulu öğretmeni olan Akça iyi bir inşaat ustası Bakış ile evlenir ve çocukları olur, ismini Nadir koyarlar. Bakış kalp rahatsızlığından ölür. Bakış için büyük cenaze töreni yaparlar.

Akça, en zor zamanlarında güçlü kuvvetli insanların onu kanadından tutup kaldıracağına, dizine takat, kararın gözlerine fer olacağına ihtimal vermezdi. Sabahtan akşama kadar başları karışık olan, büyük planlar kuran, binalar diken, Moskova’da da dâhil yüz kuruma bağlı olan, bilmem kaç yüz işçinin işini yoluna koyan bir Trest’te¹⁰ Bakış Bakışov’un, yani artık bu teşkilatla alakası olmayan bir adamın ismini bu kadar yüce tutuyorlardı (İ.F.: 196).

Bakış’ın arkadaşları Akça’nın ailesini unutmazlar. Nadir’i okutur ve iş sahibi yaparlar ve iş ikramiyelerini Akça’ya bağışlarlar. İnsan eseri ile vardır ve var olacaktır. Eğer insan iyi bir eser bırakmışsa öldükten sonra bile hatırlanır ve onlar unutulmazlar. O yüzden geriden kalan aile ve çocuklara bırakılan eserler sayesinde sahip çıkılır.

Yazar, diğer hikâyelerinde kişi veya kişileri tanrısal veya hâkim bakış açısıyla ele almıştır. Bu da yazarın olaylara ve kişilere okurların daha geniş açıdan bakmasını sağlamaktadır.

3.2. Hikâyelerde Zaman

Eserlerde anlatılmak istenen zaman, okurlar için büyük önem taşımaktadır. Eserlerdeki zaman akan bir su misali okuru sürüklemektedir. Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* adlı eserinde “Anlatının inşa olduğu yapı, zamana bağlı olarak asıl değerini

¹⁰ TREST: S.S.C.B Döneminde faaliyette bulunan ve toplu konutlar inşa eden kurum (Avşar, 2018: 189).

bulur ve zaman içinde idrak edilir. Bu nedenle bir romanda hikâye, mutlaka-belirli veya belirsiz- bir zamanda cereyan eder” (Tekin, 2016: 90) der.

Zaman ve mekân, eserde bir arada mükemmel bir şekilde sunulursa süreç okurlar için iyi bir şekilde ilerler. Eserlerde zamanın evrelerinden Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş* adlı eserinde zamanı “olay zamanı, yazma zamanı ve okuma zamanı” (Aktaş, 1984: 116) olmak üzere üçe ayırmaktadır.

3.2.1. “Bostan Hırsızı”

“Bostan Hırsızı” hikâyesinde zaman akşam karanlığını gösterir. Çünkü hikâyenin adında olduğu hırsız, karanlık vakitte kimsenin olmadığı zaman ortaya çıkmaktadır.

Durmuş Kişi gecenin bir yarısında yatağından kalkıp kuşkulu gözlerle etrafı kolaçan etti. Akşamki karanlık, çiğnenmiş kerpiç çamuru gibi sertleşmiş, katılaştı. Göz gözü görmüyordu. Koyu karanlığın içinde, kardeşi Kerbelayı Tapdık’ın üzüm bağı küçük bir leke gibi, güçlkle seçiliyordu. Hava sıcak ve bunaltıcıydı. Sanki her şey eriyordu ve gök de erimiş, yere karışmıştı (B.H.: 26).

Bilindiği gibi hırsızlar ortaya gece vakti ortaya çıkar ve işlerini o zaman yaparlar. Gece vakti olmasına rağmen havanın bunaltıcı ve sıcak olduğundan bahsedilmiştir, bu da olayın temmuz ya da ağustos ayında gerçekleştiği işaret edilmektedir.

“Bostan Hırsızı” hikâyesinde bu iki kişi maddiyata fazla önem veren kişidir. O kadar çok önem verirler ki gece karanlığında hayali düşüncelerini hep para veya altın gibi maddi araçlar kaplamaktadır.

“Kalpten kalbe yol var” demişler; bunları Durmuş da zihninin bir kenarına çoktan yazmıştı. Gecenin bu saatinde, bir porsuk gibi omcaların arasına sokulan, salkımları tatlı uykusundan uyandırarak koparan ve sepete dolduran Durmuş da, her salkımdan “bir onluk banknot” bekliyordu. Durmuş: “Babamın mirasından bana bir dönüm de düşmedi ki, ekip biçip rızkımlı temin edeyim.

.....
Kerbelayı Tapdık’ı, sanki silkeleyip uykudan uyandırdılar. Karanlık, sessizlik, sükûnet hüküm sürüyordu. Tapdık, masalarda anlatılan o büyülü, tılsımlı geceleri hatırladı. Gökyüzüne baktı, karanlık semaya gelişigüzel serpilmiş yıldızlar, ona “kızıl altın lira”ları hatırlattı: “Keşke, bu kızıl altınlar gökten birer birer kopsa, bir altın yağmuru başlasa, o zaman nasıl bir kapkaç başlardı ey felek” diye geçirdi içinden! Kılılı papağını başıma alıp koşarak çıksam, bu altınlardan yüz tanesini kapsam bana yeterdi (B.H.: 29).

Birincisinde Durmuş gece karanlığında üzüm salkımlarını banknot olarak hayal ederken, diğerinde abisi Kerbelayı Tapdık, gökteki yıldızları altın lira olarak hayal

etmektedir. Bu da iki kardeşin maddiyata, mal ve mülke aşırı düşkün olduğunu gösterir. İnsanoğlunun mal mülk gibi aşırı hırsla yol açan düşünceler gece vakti gelmesi de manidardır.

3.2.2. “Meclis Kurusu”

“Meclis Kurusu” hikâyesinde zamanda geçmişe gidilmektedir. Bu hikâyede kullanılan geriye dönüş ya da flashback tekniğidir. Burada zamanda geriye gidilir ve sonra tekrar bulunduğu zamana gelinir.

On sekiz yıl önceydi, bir gün Meclis Kurusu meclisteki toplantıyı bitirip akşam eve dönünce, karısının evde olmadığını gördü. “Gecenin bu vaktinde, bu kadın hangi mecliste acaba” diye geçirdi içinden. Çok geçmeden komşu kadın gelip Kuru’yu tebrik etti:

- Kuru kardeş, gözünüz aydın! Çok güzel bir kızınız oldu. Meyransa Hanım hastanede sizi bekliyor.

Kuru, haberi getiren kadına ne muştuluk verdi, ne de bir cevap... Gazap ve dehşet yağın yüzü biraz daha karardı, gözünde şimşekler çaktı sanki ve söylenmeye başladı: “Bu da nereden çıktı? Ne gereği vardı? (B.K.: 41).

Buradaki hikâyede on sekiz yıl önce gece vakti eşi doğum yapar ve Kuru, bu doğumdan bihaberdir. Komşunu kızının olduğu ile ilgili verilen güzel habere sevinmez aksine bir ciddiyet havasına bürünür. Bu ciddiyet kamudaki bürokratik ciddiyettir.

3.2.3. “Kemterovlar Ailesi”

“Kemterovlar Ailesi” hikâyesinde Gulam, birden fazla işte çalışarak şartları zorlamaktadır. Eşi Leyla da aynı şartlarda çalışmakta ve birbirleri ile hiçbir zaman karşılaşmamaktadır.

Kışın soğuk günlerinde, ağzından buğular çıkararak Komünist Sokağından aşağıya doğru aceleyle koşuran gri paltolu o adamı kim tanımaz ki? Yüzünden, gözünden, bakışından, yürüyüşünden telaş yağın o adam... (K.T.: 49).

Burada Gulam’ın kış mevsiminde yaşadığı psikolojik durumundan bahseder. Soğuk zamanda bile kendisi koşuşturmaca içindedir. Gulam, bir işten çıkıp diğer işe koşmaktadır. İçinde bulunduğu telaşlı durum etrafındakilerin gözünden kaçmamaktadır. Kendisi yıpranmış ve bitap düşmüş durumdadır.

O gün akşam, matbaada yürüttüğü tashih işinden dolayı Gulam'ın keyfi iyice kaçmıştı. Gazetede bir yanlışlık olmuştu... O akşam Leyla'nın da gözüne uyku girmemişti. Didik didik edilmiş ve dört duvardan ibaret kalan evde, eli koynunda oturmuş Gulam'ı bekliyordu (K.A.: 53, 54).

Bahsi geçen ilk akşamda Gulam pek çok işte çalışmanın getirdiği yorgunluktan dolayı matbaadaki işi ile ilgili hata yapmıştır. Diğer akşamda ise eşi Leyla'yı eşyalari olmayan bomboş evde otururken bulmuştur. Bu iki zaman dilimi Gulam için çok rahatsız edici olmuştur. Dolayısıyla geçirilen zaman içinde huzursuzluk varsa o zaman, geçmek bilmez; saniyeler, dakikalar yıllar gibi gelir.

3.2.4. “İstifade”

“İstifade” hikâyesinde zamanda duyusal aktarmalara yer vermiştir. Yazar hikâyesinde duyuları belirtirken sanatsal ifadeler kullanmaktadır.

O, benim istemediğim lakin ilgimi çeken şeylerden söz açtı:
- Kadın kalbi, kapısı kilitli bir bahçedir, anahtarı da kadının elindedir. Bu anahtarı kalpte yanan sevgi feneriyle arayıp bulmak; bahçeye yaz mevsiminde, serin, sakin bir seher vakti; hem de ayak yalın girmek, ilk girişte de koklamakla yetinmek gerekir (İ.: 57).

Hikâyede yaz mevsiminin serinliğinden söz edilir. Seher vakti serin ve huzur vericidir. Yazın seher vakti zamanında kadın kalbini kilitli bahçeye benzetmektedir. Kadın kalbine girmek için önce sevgi fenerini aydınlatmak gerektiği, sonra da yaz serinliğinde sessizce, yavaşça, dokunmadan koklamak gerekli olduğundan bahsedilmektedir.

Öğretmen, Saadet Hanım ile yaşadığı sorundan dolayı sınıfta ızdırap dolu dakikalar yaşamaktadır. Bu da dersin yavaş geçmesine yol açmıştır. Burada yavaş geçen zaman değildir, yavaş geçmesine neden olan yaşadığı sıkıntıdır. Bir kişi olumlu veya güzel bir olay yaşadığında o kişi için zaman çabuk geçer ve zamanın nasıl geçtiğini anlayamaz.

Saadet Hanım kapının eşğine oturdu, beni beklemeye başladı. Ben sınıfa döndüm. Ders mi anlattım yoksa kırk dakikalık azap mı çektim, hüngür hüngür ağladım mı belli değildi. Hiçbir şeyi hatırlamıyordum, sadece bütün bedenimin titrediğini hissediyordum. Ancak gözlerim, evdeki eti aşırımı ve bu yüzden dayak yemiş kedinin gözleri gibi ışıldıyordu. Sanki teneffüs zili kırk dakika değil de bir yıl sonra çaldı (İ.: 63).

3.2.5. “Elçiler Geri Döndü”

“Elçiler Geri Döndü” hikâyesinde ise Nazım için hayırlı işe girişilir. Bu işin zamanı güzel bir bahar ayıdır.

İki arkadaşını da elçiliğe davet etmişti. Nazım’ı çok seven İlyas Bey de Mirzerahman’ın ricasını kabul etmişti. Evet, Nisan ayının sonlarında, ılık bahar günlerinden birinde, bir ikinci vakti, elçiler kanatlı kapının tokmağını vurdular (E.G.D.: 74).

Şehriban Hala için hayırlı iş hazırlığı için en uygun zaman bahar mevsimidir. Bahar temizliği yapılır ve her yer paklanır. Nisan ayının ikinci vakti bu güzel hayırlı iş için en uygun zamandır.

3.2.6. “Avdan El Çektiğim Gün”

“Avdan El Çektiğim Gün” hikâyesinde, hikâyedeki kişinin avcılığı bıraktığı günden bahsetmektedir. O güne kadar avı neden bıraktığını kimseye söylememiştir, lakin ömrünün son demlerinde bunu açıklamaya karar vermiştir.

Bana avcılığı terk ettiren olay mı? Şöyle oldu: “Bu günkü gibi hatırlıyorum. Bir bahar günüydü, Nisan sonu ya da Mayıs başı... Belki de Mayısın ortalarıydı. İğdeler çiçek açmıştı. Tarlalar türlü çiçeklerin kokusuyla, içinden geçenleri sarhoş ediyordu. Yine ava çıkmıştım. Gence Çayının solunda, Şeyh Düzü denilen geniş bir ova uzar ve bu düzlük Küçük Kafkas Dağlarının eteklerine varıp dayanır (A.E.Ç.G.: 86).

Bir avcı için avın en güzel zamanları bahar ayıdır, çünkü doğa yeni yeni canlanmakta, hayvanlar kış uykusundan yeni uyanmaktadır. Burada avcı için nisan veya mayıs ayını işaret etmektedir. Geyiği vurduğu zaman, zaman durmuş gibiydi, her şey donmuş, avcı yaptığından yoğun pişmanlık duymuştu. Çünkü vurduğu geyiğin yavruları vardı.

3.2.7. “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”

“Yeni Düğünün Nezaket Kuralları” hikâyesinde olaylar sıradizimsel bir zaman içinde belirtilmiştir. Düğün hazırlıkları, düğün ve düğün sonu şeklinde hikâyede zaman akışı verilmiştir.

Sabahleyin uyanır uyanmaz pantolonumu döşeğin altından çekip çıkardım ve giyindim. .... Akşam saat yedide üvey kardeşimin yaşadığı eve ulaştım. Telaşlı bir hazırlık vardı. .... Bahçeye çıkmak, biraz hava almak bahanesiyle gece yarısında, öğrenci yurduna doğru yola düştüm (Y.D.N.K.: 90, 100).

3.2.8. “Vatan Yaraları”

“Vatan Yaraları” hikâyesinde kişi çetin bir savaşın içindedir. Savaş o kadar şiddetli geçer ki savaşan kişi çocukluğuna dönmek ve çocuk olarak kalmak ister, büyümek istemez. Savaşın ortasında kaldığı zaman bir kişi, geçmiş hayatını bir film şeridi gibi gözünün önünden geçirir ve zamanda geriye gider. Yazarın bu hikâyeyi yazdığı yıl 1942’dir. O tarihteki savaş SSCB ve Almanya arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı’dır. Azerbaycan askerleri de SSCB askeri olarak orduda savaşmıştır.

Ah o günler... Hayal etsem, acaba o günler geri gelir mi? Kapımızın önünden geçen su arkının başında oynardım, söğüt yaprakları arasından esen hafif yeller tarak görmemiş, yapağı gibi dolaşık saçlarımı yüzüme dökerdi... Şimdi nerede benim yaşlılarım? Aşık atan, top oynayan, saklambaç yoldaşlarım? Dövüşüp küsüştüğüm, sonra barıştığım, atıp tuttuğum, ayrılı birleştiğim yaşlılarım? İşte ben bunlara doyamamışım (V.Y.: 103).

3.2.9. “Susuzluk”

“Susuzluk” hikâyesinde olaylar sıradizimsel bir zamanda anlatılmıştır. “Sonbahar yeni gelmişti. Ancak yazın yakıcı sıcağı ve bunaltıcı havası devam ediyordu” (S.: 112). Burada öğlen vaktinin çok sıcak olduğunu ve bunun hikâyenin kahramanlarının susuzluğunu daha çok artırdığından bahsetmiştir. “Güneş, öğle vaktinde tam tepeye dikilmiş, od¹¹ dökmek istiyordu” (S.: 115). Hikâye, yazar tarafından II. Dünya Savaşı’nın başlangıcında geçmektedir.

3.2.10. “Leyla”

“Leyla” hikâyesinde olaylar sıradizimsel zamanda anlatılmaktadır. “Şimdi, bu soğuk güz akşamında Leyla yine sefere çıkmaya; o yerleri görmeye hazırlanıyordu” (L.: 119). “Yarım saat geçmeden, Ziba kitaplar koltuğunda, nefes nefese, yüzü kızarmış halde eve girdi” (L.: 121). “İki saat sonra ben yaralanmışım, nasıl yaralandığımı bilmiyorum, gözümü açtığımda kendimi ilk yardım mıntıkasında buldum” (L.: 125). Hikâyede geçen zamanlar II. Dünya Savaşı’nda geçmektedir.

3.2.11. “Dostumun Ziyafeti”

---

¹¹ Od: Ateş (Avşar, 2018: 115).

“Dostumun Ziyafeti” hikâyesinde zaman sıradizimsel bir şekilde ilerler. “1930 yılı yazında, okullar kapanmış ben de yenice tatile çıkmıştım. Yaz maaşımı da peşin almıştım” (D.Z.:131). Öğretmen olan anlatıcı benin geçirdiği zaman okulların kapandığı yaz tatiline denk gelmektedir. Sonra Mirza Kulam ile karşılaşır, o da öğretmene para ödeterek alışveriş yapar ve evine davet eder, sözde Mirza Kulam öğretmeni evinde ağırlayacaktır. Ama gel gör ki ortada ne ziyafet var ne de Mirza Kulam vardır. Zaman öğretmen için adeta yavaş ilerlemektedir.

Mirza’dan ses çıkmadı. Saat yediye geliyordu, içim geçmişti. Bu saatte kebab, kavurma ya da haşlama kokusunun beni sarhoş edeceğini, diğer odadan semaver cızırtısının başlayacağını, Mirza’nın diğer misafirlerinin birer birer gelip çıkacağını, ev sahibinin benden özür dileyeceğini ve geniş ve zengin sofraya kuracağımı ümit ediyordum (D.Z.: 136).

3.2.12. “Tedavi”

“Tedavi” hikâyesinde olaylar sıradizimsel zamanda anlatılmıştır. Anlatıcı benin anlattığı olayda zamanda geriye gitme vardır. Bu da ilmekli olay örgüsü şeklinde gelişmektedir.

3.2.13. “Pilavdan Sonra”

“Pilavdan Sonra” hikâyesinde olaylar genelde sıradizimsel zamanda anlatılmıştır. “O akşam istasyon çok kalabalıktı. Dışardan bakanlar, bu kalabalıktaki insanların saygın bir misafiri karşılamak ya da uğurlamak amacıyla toplandığını zannederdi” (P.S.: 150). “Bu gün baldo pirinci ısladım, yarın git konuş, o uçaklardan birisiyle, Ramiz’e bir kazan sıcak pilav gönderelim” (P.S.: 159). “Kasım ayının sonlarında, Namazov’a, Moskova’dan bir mektup geldi. Mektubu okuyunca, ‘Ay Allah bu ne iştir’ diye şaşırıp kaldı.’ ” (P.S.: 159). Sadece bir yerde zamanda geriye gitmektedir. “Tasadüf bu ya, o yıl Moskova üniversitelerine diğer cumhuriyetlerden kabul olunacak öğrencilerin kontenjanını da artırmışlardı. Ramiz’in şansından, üstelik imtihanlar da yerel komisyonlar tarafından yapılacaktı” (P.S.: 156).

3.2.14. “Hassas Mevzu”

“Hassas Mevzu” hikâyesinde ilmekli olay örgüsü tekniği kullanılmıştır. Hikâyede 1920 yılını anlatmaktadır, o yıl Sovyet işgalinden sonra Azerbaycan’da şura hükümeti kurulmuştur. (H.M.: 165). Olay akışı iç içe, arada bir geçmişe dönüş vardır. Olay örgüsünde genelde geriye gidiş vardır. “Zira bu yıl Öğretmen Okulunu bitiren biz gençler; büyük bir şevk ve yüce ideallerle donanmış şekilde, köylere gidiyorduk. Mezuniyet gecesinde biz köy öğretmenlerine, hükümetin tebrik mesajını okudular” (H.M.: 165). “Evet, bu güzel kadın, otuz yıl önce Yarpuzlu köyünde, sekizinci sınıfta okuyan servi boylu, beyaz tenli, uzun saçlı, kara gözlü kızın ta kendisiydi. Bu Ziver’di” (H.M.: 174). Hikâyede sıradizimsel zaman anlatımı da vardır. “Bir gün, iki gün, üç gün...” (H.M.: 169). “Bu hadisenin üstünden tam otuz yıl geçti. Şimdi ben büyük bir ailenin reisiyim” (H.M.: 172). Burada kronolojik olarak zamanda ileriye sıçrama vardır.

3.2.15. “İthal Hastalık”

“İthal Hastalık” hikâyesinde olayda geriye gidilmektedir. “O akşam getirilen hasta, bahsettiklerimden hiç birine benzemiyordu” (İ.H.: 177). Olaylar sıradizimsel zamanda ilerlemektedir.

3.2.16. “İsmail Anlat Buna”

“İsmail Anlat Buna” hikâyesinde yazar, olayda geri gitme yani geçmişe dönmektedir. “Bundan yaklaşık on beş yıl önce Kaçmaz’da öğretemdim. İlçenin meydanında, meydanın da tam ortasındaki ortaokulda matematik dersleri veriyordum” (İ.A.B.: 183). Geçmişte olay sıralı bir şekilde verilmektedir. “Bu hanım, yıllar yılı o bölgede at oynattı. 1953 yılında, daha doğrusu, 1953 yılı baharında, birden bire Rutubet Hanımın görünmez oldu, pazardan ayağı kesildi” (İ.A.B.: 186).

3.2.17. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde sıradizimsel zaman olay örgüsü içinde hikâye anlatılmıştır. “Bakış buraya, Ekim Devriminin yıldönümünde, okul mezunlarının inşaatçılar kulübündeki buluşmasından, yani ikinci mezuniyet gecesinden sonra, ...” (İ.F.: 189). Buradaki zamanda Ekim Devrimi olayına atıfta bulunmaktadır. “Akça,

gelin geldiği ilk günden sonra Bakış ile çekişmeye başlamıştı” (İ.F.: 190). Evli çiftin evliliğinin ilk gününe vurgu yapılmaktadır. “Günde birkaç kere çocukları tek tek konuşturmazsa, ağaçları sulamazsa, eğer havuzun suyunu yenilemez ve odaların düzenini kontrol etmezse içi rahat etmiyordu” (İ.F.: 190). Burada günlük olaydan kesitler verilmektedir. “Her bayram ve yılbaşında mutlaka Nadir’e hediye gönderiliyordu” (İ.F.: 197). Yazar burada sıklık zamanına yer vermiştir.

3.2.18. “Karı ve Koca”

“Karı ve Koca” hikâyesinde zaman soğuk ve şiddetli şubat ayında geçmektedir. Bu da II. Dünya Savaşı’na rastlamaktadır. O dönemde şubat ayının soğuk olması ve savaşın zorluğu cephede savaşan her iki tarafı da etkilemiştir. Zaman sıradizimsel bir olay örgüsü içinde ilerlemektedir. Ayrıca zamanda geriye gitme şeklinde de hikâye kurgulanmıştır.

Ocak ayının şiddetli ayazı etimizi kesiyordu. Öyle giyinmiştik ki sadece gözlerimiz parlıyordu. Yarım tonluk bir kamyonda 11 mahkûm götürüyorduk. Yol muhafızı bizi tekerlek sesinden tanımış gibiydi. Arabayı durdurdu. Topal bir Alman esiri de arabaya bindirdi ve sonra gitmemize izin verdi. Topal esir arabanın köşesine oturdu. Almanca bilseydim: "Ey Topal! Berlin'den buraya de tek ayakla gelmişsin. İki ayağın olsa o zaman neler yapardın?" diye sorardım. Genellikle tutsaklar yemek isterler, soğuktan şikâyet ederler, yalvarırlardı. Topalda bunu görmedim. Aylardır çıplaktı tıraşsız yüzü ve gür sakalı buz tutmuş olmasına rağmen acı çektiğini hissettirmedi. Bunu dayanıklı olduğunu göstermek ya da gururdan yaptığını düşündüm. Sonra öğrendim ki sebep bunların hiçbiri değil... “Bu topal esirin bir sırrı olmalı” diye geçirdim içimden (K.K., s. 87).

3.2.19. “İki Ananın Bir Oğlu”

“İki Ananın Bir Oğlu” hikâyesinde zaman sıradizimsel bir şekilde ilerler. Aynı zamanda ilmekli olay örgüsü tekniği kullanılmıştır. Olay akışı iç içe, arada bir geçmişe dönüş vardır. Olay örgüsünde genelde geri gidiş vardır. “Dün bir grupla istasyona, askerleri karşılamaya gitmiştik”....“ Yirmi yıl önce gözyaşlarını ipek bir mendille silen o genç gelin, gönlü geniş bir asker annesiydi şimdi” (İ.A.B.O.: 99). Burada da kronolojik olarak zamanda geriye gitmektedir. Buradaki olay da 1945’teki II. Dünya Savaşı’nın bitişi zamanına rastlamaktadır. O dönemdeki savaş zamanı toplumu ve bireyleri derinden etkilemiştir.

3.3. Hikâyelerde Mekân

Eserlerde mekân, insanın ruhu ile bütünleşirse anlam kazanır. Bu da yaşanan mekânı fiziksellikten daha çok ruhsallığa dönüştürmektedir. Mekân, bireyden bağımsız olarak düşünülemez. Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası* adlı eserinde mekânı şöyle tanımlar:

Geçmişin tiyatrosu olan belleğimizin dekoru, kişileri baskın rolleri ile korur. İnsan bazen zaman içinde kendini tanıdığını sanır, oysa tanıdığını sandığı şey, varlığın durağanlık kazandığı mekânlar içindeki bir dizi bağlanmalardır yalnızca; geçip gitmek istemeyen varlığın. Geçmişte bile, yitirilen zamanın peşine düştüğünde, zamanın akışını ‘durdurmak’ isteyen varlığın. Mekân, peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar (Bachelard, 1996: 36).

Ev, birey için bir sığıntıdır. Birey evde kendini bulur ve gerçekleştirir. Ev, bireyin ruhunun bir ayna gibi yansımasıdır. Mekân, bireyin çizilmiş bir portresidir. Wellek ve Warren, *Edebiyat Teorisi* adlı eserinde mekân ile ilgili “bir insanın evi kendisinin uzantısıdır. Evi tasvir etmekle onu tasvir etmiş olursunuz” (Wellek ve Warren, 2019: 288) ifadelerini kullanmaktadır

Birey, mekâna ne kadar kendini ait hissederse o mekân bireyin ruhu ile bütünleşir. Birey o mekân ile bütünleştiği zaman bir dala tutunur gibi tutunur ve bırakmaz. Ramazan Korkmaz ve Veysel Şahin *Romanda Mekân* adlı eserinde bununla ilgili “anlatı türlerindeki mekân, varoluş kaygısıyla ilgili bir duraksamadır; zamanın sonsuz akışında yitip gitmek istemeyen insanın tutunduğu dışardaki içerdelik niteliğinde bir yerdir” (Korkmaz ve Şahin, 2017: 11) demektedir.

3.3.1. Çevresel Mekânlar

Ramazan Korkmaz ve Veysel Şahin *Romanda Mekân* adlı eserinde “çevresel mekânları coğrafi nitelikte bir güzergâh” (Korkmaz ve Şahin, 2017: 13) olarak görmektedir. Bu mekânlar karakterlerle tam özdeşleşmemiştir.

“İstifade” hikâyesinde olaylar Gence ve Bakü’de geçmektedir. “Elçiler Geri Döndü” hikâyesinde “Muallim Enstitüsü”nün geçtiği şehir de Bakü’dür. “Leyla” hikâyesinin geçtiği yer ise Tiflis’tir. “Şimdi Tiflis’te 8 numaralı hastanede yatıyorum” (L.: 120).

“Dostumun Ziyafeti” hikâyesinde de olaylar Gürcistan’ın bir şehrinde geçmektedir. “Gürcistan kaplıcalarından birine gidip dinlenmeye hazırlanıyordum” (D.Z.: 131).

“Tedavi” hikâyesinde de olaylar Bakü’de geçmektedir. “Gidip getireyim, annem yanımda Bakü’de kalsın” (T.: 139).

“Pilavdan Sonra” hikâyesinin geçtiği yer Bakü ve Moskova’dır. “Erknaz Hanım, oğlunun Moskova’da üniversiteye kayıt olduğunu gösteren belgeyi alıp Bakü’ye döndükten sonra, artık yere göğe sığamıyordu” (P.S.: 157). “Hassas Mevzu” hikâyesinde olaylar zamanın seyrine göre Bakü ve Yarpuzlu Köyü’nde geçmektedir. “Çünkü elime kararnameyi tutuşturup beni Yarpuzlu Köyü’ne göndereli henüz bir ay bile olmamıştı” (H.M.: 165).

“İsmail Anlat Buna” hikâyesinde olayın geçtiği yer Kaçmaz’dır. “İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde parti merkezinin geçtiği yer ve inşaat sektörünün ana merkezi Bakü olarak düşünülür. “Karı Koca” hikâyesinde ise olaylar Rusya’nın Stalingrad’da geçmektedir.

3.3.2. Algısal Mekânlar

Algısal mekânlar, eserdeki karakterlerin ruhu ile bütünleştiği mekânlardır. Ramazan Korkmaz ve Veysel Şahin, *Romanda Mekân* adlı eserinde algısal mekânları “anlam üreten, anıları barındıran, kişinin iç dünyasını yansıtan” (Korkmaz ve Şahin, 2017: 13) mekânlar olarak tanımlamaktadır.

Mir Celal Paşayev’in hikâyelerinde mekân ve bireyin ilişkisi bakımından algısal mekânlar şu başlıklar altında ele alınabilir;

1. Dar/kapalı mekânlar

2. Açık/geniş mekânlar

3.3.2.1. Kapalı ve Dar, Labirentleşen Mekânlar

Kapalı, dar ve labirentleşen mekân, bireyin kendini çıkmazda bulduğu mekânlardır. Bireyin ruhu bu mekânlarda daralır, kendi kendine yabancılaşır. Mekânı darlaştıran insanın kendisidir, bulunduğu ortamda o kişi, üzgün ya da kötü ruh hali içinde ise o

mekân onun için çekilmez olur. Bu sadece kendinden kaynaklanan bir durum değildir, çevredeki kişilerin de o kişinin ruh haline etki etmesi yaşadığı ortamı dayanılmaz kılmaktadır. Ramazan Korkmaz ve Veysel Şahin, *Romanda Mekân* adlı eserlerinde bu mekânları “yalıtık ve tek boyutlu; bireyin zaman, mekân ve onu çevreleyen bütün elemanlarla hatta kendisiyle bile kavgalı” (Korkmaz ve Şahin, 2017: 14) olduğundan bahseder.

3.3.2.1.1. “Doktor Cinayetov”

“Doktor Cinayetov” hikâyesinde Ramazan babasını tedavi ettirmek ister, fakat doktorun rahat ve ağır tavırları, umursamazlığı Ramazan’ı huzursuz eder. Bulunduğu ortamda adeta zaman yavaş akar. Çünkü zaman ve mekân, Ramazan’ın aleyhine işliyordu.

Nihayet Doktor Cinayetov buraya kendisinin gitmesi gerektiğini anladı. Cinayetov odasından çıkıncaya kadar Ramazan iki defe Sağlık Ocağının dış kapısından çıkıp, tekrar odanın önüne geldi. Doktor çok ağırdan alıyor, adım atmak için adeta bir dakika düşünüyordu. Ramazan’ın sabrı tükenmişti, bu duruma çok sinirleniyordu. Ramazan ne kadar acele ediyorsa, Cinayetov da o kadar ağır hareket ediyor, Ramazan’ın halini umursamıyordu. Bazen de ilk kez görüyormuş gibi mağazaların vitrinlerine bakmayı ve vitrinler önünde eğlenmeyi de ihmal etmiyordu (D.C.: 24).

3.3.2.1.2. “Bostan Hırsız”

“Bostan Hırsız” hikâyesinde Durmuş’un bulunduğu mekân, kardeşinin bostanıdır. Burada ağabeyinin üzümünü çalmak için bulunmaktadır. Hırsızlık esnasında yoğun gerginlik yaşamaktadır. Çünkü ağabeyi Kerbelayı Tapdık tarafından yakalanma korkusu vardır. Bu gerginlik gittikçe artmaktadır.

Sessizce kızılgül çalılarının dibine çöküp, sesin geldiği tarafa kulak kabarttı. Bir hışırtı duydu. Birdenbire içini bir korku kapladı ve kendisiyle konuşmaya başladı: “Ya Kerbelayı Tapdık pusuya yatmışsa? Beni hırsız sanıp da kırma tüfeğini ateşler; olanca saçmayı karnıma doldurursa?! Bu düşünce, önce bir balyoz gibi başına değdi ve sonra kor ateş gibi bütün vücudunu yamaya başladı. Korktu, ürperdi. Ayağa kalkıp, kardeşine seslenmek istedi. Sonra bu düşüncesinden vazgeçti, biraz daha bekledi. Sonra o hışırtılı sesi çıkarmanın, bir kertenkele olduğunu fark etti. Hayvancağz, Durmuş’un varile benzeyen gövdesini görünce ürkmüş, rahatsız olmuştu (B.H.: 27).

3.3.2.1.3. “Meclis Kurusu”

“Meclis Kurusu” hikâyesinde başkişi girdiği her ortamda resmi tavır takınmaktadır. Her girdiği mekânda ciddi bir şekilde hareket eder. Bu durum çevredekileri ve çevredekilerin de hayatlarını etkilemektedir.

Onun evi de resmi bir meclis gibidir, aile fertleri ise toplantıya katılan meclis üyeleri... Ona göre biz insanlar toplantıların yapıldığı meclisler için yaratılmışız! Kafamız karar hazırlamak, parmaklarımız protokol yazmak, ellerimiz alkış çalmak, sesimiz konuşma yapmak için bahşedilmiştir (M.K.: 40).

Meclis Kurusu, kızının kendisine danışmadan başka biriyle evlenmeye karar verince bulunduğu ev başına yıkılacakmış gibi hisseder. Çünkü hikâyede başkişi her dediğinin resmiyete göre yapılmasını istiyordu. Sonunda kızı kendisine danışmadan başka biriyle evlenmeye karar verince çok rahatsız olur. “Meyransa bunları söyledikten sonra kapıyı sertçe çarpıp çıktı. Ev, değirmen taşı gibi Meclis Kurusu’nun başında dönüyordu” (M.K.: 44).

3.3.2.1.4. “Kemterovlar Ailesi”

“Kemterovlar Ailesi” hikâyesinde Gulam evine girdiğinde evinin eşyalarının olmadığını görünce olduğu yerde kalakalır. Leyla da oturup eşini beklemektedir. Evinin eşyalarının komşusu tarafından habersiz alınıp satılması, evlerinin çıplaklığı ve eşyalarının olmayışı karı kocayı derinden üzmüştür. Bir evi ev yapan, eşyalardır.

Gulam içeri girip Leyla’nın eli koynunda, üzgün bir halde oturduğunu görünce bir an duraksadı. “Güzelim, niye bu zamana kadar yatmadın?” diyecek oldu ancak gözü, evin içine yığılmış eşyalara takıldı. Leyla, onun konuşmasına fırsat vermedi. Sökülmüş perdeleri, ortaya dökülmüş eşyaları gösterip sordu:

-Bu nedir Gulam? Bu nasıl iştir?

Gulam’ın dili dolaştı:

-Ne? Nasıl? Ne gitmiş?

-Benim çe...çe... çeyizlerim nerde? Nerde benim evim, eşyalarım, elbiselerim... ana baba yadigârlarım nerde?

Leyla hüngür hüngür ağlamaya başladı. Gulam’ın rengi sarardı.

-Kim açmış bu kapıyı? (K.A.: 55).

3.3.2.1.5. “İstifade”

“İstifade” hikâyesinde başkişi, Saadet Öğretmen’e mektup yazmış, fakat bu mektup Saadet öğretmen tarafından farklı algılanmıştır. Meslektaşları Saadet Öğretmen ile öğrencilerinin gözü önünde yoğun tartışmaya girer. Dersine devam eden öğretmen

sınıf ortamını bir mahkemeye benzetir, kendisini idam sehпасının önünde asılmaya hazır hissetmektedir.

Korkudan boğazım kurudu. Mahkeme önünde açıktan hesap verme, sanık sandalyesi, ifade, müşavere odası, komiser, hüküm... Hayalimde, ömrümde tasavvur edemeyeceğim bir vaziyet, bir dehşetli durum canlandı. Ben, sabah her biri bir güneş gibi hayatı aydınlatacak çocukların minnetine, saygısına mazhar olmak isterken; onları iyi birer vatandaş olarak büyütmek isterken, bu başıma gelenler de neydi? Bu lanet halkasını boğazıma kim geçirdi? (İ.: 62).

3.3.2.1.6. “Elçiler Geri Döndü”

“Elçiler Geri Döndü” hikâyesinde kız istemeye giden Mirzerahman ve İlyas Bey’e Şehriban Hala Nazım’ın yüksek lisans yapıp yapmadığını sorar. Bu soruyu beklemeyen elçiler, şaşkınlıkla mecliste şaşkınlıktan kalakalırlar, meclise sessizlik çöker. İkisi de buldukları mekânda kendileri ne yapacaklarını bilemezler.

Şehriban Hala da sandalyesini ileriye çekip, eliyle ağzını kapatıp hafifçe bir öksürdü ve sonra sordu:

- Oğlanın zaştası, var mı, diye soruyorum gadasını aldığım.

Mirzerahman’dan ses çıkmadı, çaresizlikten arkadaşlarına baktı. Şehriban Hala izah etti:

- Üniversiteyi bitirdiğini söylüyorsunuz, iyi de ya zaştası? Zaştası¹² var mı?

Mirzerahman İlyas Beye, İlyas Bey Eset’e baktı. Şehriban Hala soruma cevap verin dercesine elçileri süzdü. Bir an meclise derin bir sessizlik çöktü (E.G.D.: 78).

3.3.2.1.7. “Avdan El Çektiğim Gün”

“Avdan El Çektiğim Gün” hikâyesinde avcı avını vurmuştur. Avının yavruları olduğunu gören avcı, yoğun pişmanlık duyar ve bulunduğu mekân ve dağlar onun için dar gelir. Çünkü avcı masum bir hayvanı katletmiştir, tabii ki bu av önceki yaptıklarını da hatırlattığı için avcıda derin üzüntüye sebep olmuştur. Bu da avını bırakmasına neden olur.

Bu yaşa gelmişim, savaş meydanlarında da vuruşmuştum ama ömrümde böyle bir pişmanlık, yürek ağrısı, vicdan azabı çekmemiştim. Meleye meleye can havliyle dağlara doğru koşan yavruların ardından hayli baktım. Onlar bir süre sonra birer hayale döndüler, kendileri gibi ömrünün baharındaki otlar arasında yok oldular (A.E.Ç.G.: 87).

Doğanın tahribi mekânın darlaşmasıdır, bu da bireyi bulunduğu mekânda ruhsal daralmaya terk etmektedir. Orhan Söylemez ve Samet Azap, *Türk Dünyası*

¹² Diploma (Avşar, 2018, s. 78).

Edebiyatları Hikâye Çözümlemeleri adlı eserinde mekânların tahribi için şu cümlelere yer vermiştir:

Yozlaşma izleği etrafında açılan insanlığın mekânlarını tahrip etmesi, kültürel değerlerinden de kopması anlamına gelir. Böyle bir kopuş nesnel bir yabancılaşmayı doğuracaktır. Nesnel yabancılaşmanın ortaya çıkması geçmiş ile gelecek arasındaki bağın zayıflamasına yol açarak bireyin ontolojik bir boşluğa düşmesine neden olur (Söylemez ve Azap, 2016: 89).

3.3.2.1.8. “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”

“Yeni Düğünün Nezaket Kuralları” hikâyesinde başkışı düğün ortamında çok gergindir. Kendisi düğün kurallarını bilmemektedir. Yapacağı herhangi bir nezaketsizlik, kendisinin rezil olmasına neden olacaktır. Hata yapma korkusu kişinin iyice kendisinde gerginliğe neden olmaktadır.

Ben itiraz edip sesimi yükselttikçe, akrabaları diğer evden yanımıza geldiler. Kollarımdan çekip oturtular. Ben korku ve ıstırap ile yeni düğünün başlamasını bekledim. Sonra bibime yalvardım:
- İnsanlar toplanmadan beni salona götür. İnsanlar geldikten sonra içeri girmeye utanırım (Y.D.N.K.: 93).

3.3.2.1.9. “Vatan Yaraları”

“Vatan Yaraları” hikâyesinde başkışının maruz kaldığı savaş ortamının gerginliğinden bahsedilmektedir. Savaş o kadar şiddetli geçer ki herkes ateş, barut ve kan kokusu savaş meydanındaki askerin sınırlarını çelik gibi yapar. Bulunulan savaş mekânı, askerleri iyice gerginleştirir.

Savaşın şiddeti ve harareti içinde kendimden habersiz, adeta yanıyorum. Kan gözümü perdeleyince, ayaklarım hareket etmez olunca, kökü kesilmiş bir ağaç gibi yere devriliyorum. Sanki bir ses bana: “Yeter! Bırak” diyor. Lakin ben bu sesi duymak istemiyorum. Dikkatle kendim incelemek, yaralarımı hissetmek, kendime gelmek istiyorum ama olmuyor, yapamıyorum (V.Y.: 101).

3.3.2.1.10. “Susuzluk”

“Susuzluk” hikâyesinde başkışı ve ressam olan hocası Şahnazar, gezdiği yerlerde susuzluktan kavrulmaktadır. Öğlen sıcağında güneş onları kavurmaktadır, geçtiği yerler hep uçsuz bucaksız bozkırlardan oluşmaktadır, hiçbir su kaynağına

rastlayamazlar. Bu mekânlar onların susuzluğunu daha da artırmaktadır. Yaşama dair hiçbir izin olmaması da onların susuzluğunu daha da çekilmez yapar.

Yolun her iki tarafı da adeta çöl idi, kuraklık yakıp kavurmuştu toprağı. Uzak dağların yamacında sararıp duran ekin tarlalarından ve yalçın kayalıklardan başka hiçbir şey görünmüyordu.

Çevrede yeşil adına hiçbir şey kalmamıştı, kavurucu sıcaklar bütün bitkileri kurutmuştu, sanki dört bir yan, alev alıp yanacaktı. Kuraklık yüzünden, bu topraklarda hiçbir hayat işareti görünmüyordu (S.: 112).

3.3.2.1.11. “Leyla”

“Leyla” hikâyesinde Leyla isimli kişinin eşi askerdir ve kendisi savaştadır. Ona ulaşamaz ve Mir Ali’den de haber alamaz, bu kendisinin daha çok bunalmasına neden olur. Bulduğu mekânlarda ruh hali iyice daralır ve her şey Leyla’ya boş gelir. Mir Ali’yi ziyaret ettiği kışla onun için boş ve anlamsızlık ifade ediyordu.

Sevgilisinden haber alamayınca sabrı tükeniyor, canı sıkılıyor, bunalıyordu. Onu hiçbir şey teselli edemeyince de başını alıp şehrin dışına çıkıyor, Mir Ali’yi yola saldığı yerlere gidiyor, sanki her adımda bir hatıra arıyordu. Şimdi o geçici kışlanın yerinde yeller esiyordu. Eğitim amacıyla kazınmış siperlerden, yere gömülen nişan tahtalarından, dar patikalardan, sökülmiş çadır yerlerinden, yıkılmış ağaçlardan ve konserve kutularından başka hiçbir şey kalmamıştı. Yol gözleyen gelin, kışlanın kenarında durup ziyaretine geldiği bu yerin dört tarafına dikkatle izliyor, her şeyi gözden geçiriyordu (L.: 119).

3.3.2.1.12. “Dostumun Ziyafeti”

“Dostumun Ziyafeti” hikâyesinde anlatıcı ben, misafir olarak bulunduğu evde kandırıldığını anlar ve büyük hayal kırıklığına uğrar. Çünkü Mirza Kulam, öğretmeni sürekli kendi evinde bekletmektedir. Sürekli beklediği ev ona dar mekân haline gelmiştir. Bulduğu ortamda kişi, beklenti içindeyse o mekân o kişiyi sıkır ve daraltır.

Kadın sustu, cevap vermedi. Ben bin bir pişmanlık içinde o evden ayrıldım. Çok acıkmıştım, uzak, tozlu karanlık yolları adımlayarak misafirhaneye geldim. O günden beri Mirza’yı göremiyorum (D.Z.: 138).

3.3.2.1.13. “Tedavi”

“Tedavi” hikâyesindeki başkişi, görevi nedeniyle mekân değiştirir, Bu değişiklik annesi için iyi sonuç getirmez. Başkişi, annesini de şehir hayatı yaşasın diye şehre

götürür, fakat annesi, köyde sürekli sohbet ettiği köylü arkadaşlarından ayrıldığı için huzursuzluk içindedir ve hastalanır. Her gittiği mekânda kendini iyi hissetmez, doktora gitmesine rağmen durumunda bir değişiklik olmaz.

Dedim ya, annem hastalandı, hem de yaman hastalandı. Durduk yerde, kadını ateş bastı. Kapıyı pencereyi açıtırıp odayı yele versem de olmuyordu. Yakasını, bağrını açıp: “Çatladım, boğuldum, ay oğul!” diye bağıyordu. “Ay oğul, benim derdime bir çare bul, ben patladım!” Doğrusu ben de çok korktum. “Evim başıma yıkıldı, anam elden gitti, kadın kafayı bozdu” diye geçirdim içimden (T.: 140).

3.3.2.1.14. “Pilavdan Sonra”

“Pilavdan Sonra” hikâyesinde Ramiz, girdiği üniversite intihanda hocası tarafından sorulan sorulara cevap veremeyince sınıfta soğuk terler dökmeye başlar. Çünkü Ramiz liseden mezun olduğunda hiçbir bilgi alt yapısı yoktur. Üniversiteye ise babasının dostları aracılığı ile torpil sayesinde girmiştir. Bu da onun üniversitede iyice bocalamasına neden olmuştur, üniversite veya girdiği derslik Ramiz için can sıkıcı bir yer olmaya başlamıştır.

Erknaz Hanım havaalanında uçaktan inip oğluna getirdiği hediyeleri sevinçle taksiye yüklerken, Ramiz de 21. Seminer salonunda “Yeryüzünün Oluşumu” dersinden sözlü imtihana girmişti. O, yazı tahtasının önünde, elinde tebeşir ile donup kalmıştı.

Gözlüklü Profesör İvanov, elinde kalem, Ramiz’in yüzüne manalı manalı bakıyor ve soruyordu:

- Peki, neden böyle?

- ...

- Yoksa çalışmadın mı?

- Hayır, hocam, çalıştım, biliyorum, sorun!

Profesör İvanov, dersin alfabesi sayılacak bilgileri yoklamak için bir iki soru daha sordu. Ramiz gözlerini kırpmaya devam etti (P.S.: 161-162).

3.3.2.1.15. “Hassas Mevzu”

“Hassas Mevzu” hikâyesinde başkişi, atandığı köy okulunda öğrencisi Ziver’den hoşlanmaktadır. Bu gittikçe öyle bir hal alır ki, öğretmen ne yapacağını şaşırır. Derse girdiği sınıf ve okul onun için çok bunaltıcı gelmektedir. Bununla başa çıkmak için köyü terk etmeye ve başka okula tayin istemeye karar verir.

Acil iş için müdürden izin aldığım bulanık, sisli bir sonbahar sabahında Kagor’un körüklü faytonuna binip, her seferinde aynı sesleri çıkaran çingırağın ahengiyle, o dağları terk ediyor; sevgilisinden, vatanından ayrılmak zorunda kalanların ruh haliyle kör pişman şehre dönüyordum. Bulut gibi dolmuş, kış gününün havası gibi bulanıp kararmıştım, dokunsalar ağlayacaktım. Sanki ucu sivri bir hançerle sırtımdan ve

kalbimden yaralanmışım. Hala kan akan yaramı sarmak, iyileştirmek için; belki de yine böyle, yeniden yaralanmak için gidiyordum (H.M.: 171).

3.3.2.1.16. “İthal Hastalık”

“İthal Hastalık” hikâyesinde Ofelya’nın hastaneye yatırılması kız için bir işkence haline gelmiştir. Ofelya için hastane odası, kafese giren kuş gibi hissetmesine neden olur. Ofelya’nın şişmanlama korkusundan yemek yememesi de doktoru bayağı zorlamaktadır.

Ofelya hastanede yaklaşık bir hafta kaldı. Ne söz dinliyor, ne ilaçlarını alıyor, ne de verilen yemekleri yiyordu. Bir şekilde sürünerek kendini televizyonun önüne atıyor, yabancı film bulamadığı zaman kütüphaneden, yabancı ülkelerde yayımlanan “Ekran” dergisini getirtip karıştırıyor, vücudunu, kıyafetlerini türlü hallere sokuyor, hep yanında bir aynayla yaşıyordu (İ.H.: 181).

3.3.2.1.17. “İsmail Anlat Buna”

“İsmail Anlat Buna” hikâyesinde pazardaki esnaf, Rutubet Hanım’dan korkmaktadır. O geldiği zaman herkes kaçacak yer arar, mallarını saklamaya çalışırdı. Çünkü Rutubet Hanım, abisinin konumu sayesinde aldığı ihtiyaçlar için para ödememektedir.

Meğer bu korku, başka bir korkuymuş. Meğer Rutubet Hanım da diğer hanımlardan farklı bir kadıymış. Çok büyük bir adamın bacısıymış. Onun karşısında kimse itiraz edemiyor, konuşamıyordu. O, pazara çıktı mı, herkes saklanmaya çalışıyor, sattığı malları ondan kaçırıyordu. Ama o da uyanık bir kadındı. İsmail’e göz bir göz kırptırıyor, şahin gibi, kaçanı yarı yolda durdurup avlıyor, heybelerini yere boşalttırıyor, beğendiğini sepetine atıyordu (İ.A.B.: 186).

3.3.2.1.18. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde Akça’nın eşi Bakış’ı kaybetmesi Akça için günlerin üzüntülü geçmesine neden olmuştur. Kendi yaşadığı evde eşinin olmaması o evi ıssız ve soğuk yapmaktadır. Her duvar, her oda eşini hatırlatmakta ve daha çok hüzünlenmesine neden olmaktadır.

Akça’nın, bu küçük avluda aşığılanan, hakarete uğrayan genç annenin, yüreğini keder kapladı. Bakış’ın matemini onun bütün vücudunu kurutmuş, gözünde bir damla bile yaş bırakmamıştı. Ancak düşman sözünün, acı hakaretinin yarası, sanki şimdi onun can çekişen kalbini yeniden kanatmış, gözlerini yeniden yaşartmıştı (İ.F.: 194).

3.3.2.1.19. “Karı Koca”

“Karı Koca” hikâyesinde mekânın labirent ve dar olması bulunulan mekânın iklim koşullarının sert ve çetin olmasıdır. Aracın içinde insanların ruh hali savaşın çetin yollarında geçmiş kişilerin ruh halidir. Köylülerin de savaştan çıkmış olması ve onların zor günler geçirmesi de onların buldukları mekânları çetin hale getirmiştir.

Arabamız artık gürültü ve silah seslerinden hayli uzak, neredeyse cephenin derinliklerindeydi. Geceydi ve kışın en sert zamanı... Karı hışırdatarak geçen araba ve ara sıra gelen öksürük sesleri dışında, kâinat donmuş bir buz parçasına benziyordu. Kahramanlarımıza güvenerek uyuyan Sovyet köyleri yeni özgürleştikleri faşizm zulmünün acılarını unutturmak için istirahat ediyorlardı. Ağacli bahçelerde, kiremit çatılı evlerde yaşayanları düşünüp içimden dedim ki: “Dinlenin, dinlenin, anneler, babalar, çocuklar! Üzerimize gelen düşmanı yakaladık ve işte buradayız, benim karşımda perişan halde duruyordular (K.K.: s. 88).

3.3.2.1.20. “İki Ananın Bir Oğlu”

“İki Ananın Bir Oğlu” hikâyesindeki Nazime için ev bunaltıcı mekândır, ayna ona geçmiş yılları ve ölümü hatırlatmaktadır. Yaşlanmak ve ölüm ona evinin kendisine ait olmadığını hatırlatır. Bahçedeki erik ağacı bile ona rahatsız etmektedir. Çocukların cıvıltısını duyup bulunduğu mekân ferah olsa da bu durum geçici olur ve çocuk cıvıltılarının kaybolması ile şehrin kalabalığına karışır ve kendisini iyice yalnız hissedirdi.

Yıllar geçtikçe Nazime bu duygunun ağırlığını daha fazla hissediyordu. Boy aynasının önünde durup saçını taradığında, saçındaki akları gördüğünde kendisinden dahi soğuyor ve derin bir iç çekiyordu. Her zaman çok düzenli bir şekilde döşenmiş olan evinin, kendisine ait olmadığı hissine kapılıyordu. O evin, ölümü beklemek için bir yalnızlık köşesi olduğunu düşünüyordu. Balkona çıkıyor, çiçeklerini yeni dökmüş ve meyvelerini büyüten erik ağacını izliyordu. Durup etrafı dinlediğinde bir yerlerden gülen veya oynayan çocukların sesleri yükseldiğinde, Nazime bu sesleri saatlerce dinlemek istiyordu. Sesler kesilince Nazime de bahçeyi hızla terk ediyor, sessizce şehrin caddelerindeki kalabalığa karışıyordu (İ.A.B.O.: 96).

Burçin Erdi Es, makalesinde aynayı “kendi başına bir alan olarak, yansıtan, derinliği olan görülmek isteneni gösteren bir nesne” (Erdi Es, 2018: 1477) olarak tanımlar. Hikâyede olduğu gibi ayna Nazime’nin o anki ruhsal durumunu ve geçmişin izlerini yansıtmaktadır. Bu da onu iyice melankolik bir duruma sokmaktadır.

Mekânları darlaştıran eşyalar, objeler ve duvarlar değildir, kişilerin iç dünyasında yaşadığı dalgalanmalardır. Bunlar da mekânla ya da mekândaki eşyalar ile bir araya gelmesi ile dar veya labirent mekânları oluşturur. Bu da hikâyelerdeki kişilerin ruh dünyasını o mekânlardan çıkılmaz hale getirir.

3.3.2.2. Açık ve Geniş Mekânlar

Geniş mekânlar, bireyin dar mekândan çıkıp ferah mekâna geçişidir. Bu mekânlarda birey kendini bulur. Birey, bu mekânlarda kendini yeniden doğmuş gibi hisseder. Wellek ve Warren, *Edebiyat Teorisi* adlı eserinde “ruhun fırtınalı, çalkantılı olan bir roman kahramanı, fırtınalı ortamdan, neşeli yaratılışa sahip bir kahraman da gün ışığından hoşlanır” (Wellek ve Warren, 2019: 280) demektedir. Açık veya geniş mekân, kişi için bir uyanış mekânıdır. O mekânda kişi kendini bulur ya da gerçekleştirebilir. Bu karanlık tünelin sonundaki ışığı görmek gibi aydınlığa çıkmak, huzura ermektir. Bu mekânda kişi, kendisini ferahlamış olarak bulur. Ramazan Korkmaz ve Veysel Şahin, *Romanda Mekân* adlı eserinde açık ve geniş mekânların “içtenlik, huzurun ve uyumun mekânları” (Korkmaz ve Şahin, 2017: 21) olduğundan bahseder.

3.3.2.2.1. “Bostan Hırsızı”

“Bostan Hırsızı” hikâyesinde Durmuş, üzüm bağında üzüm salkımlarını onluk banknotlarla bağdaştırarak hayallere dalar. Çünkü bulunduğu bu mekân, ona maddi olarak para kazandıracaktı, maddiyatı düşündükçe yüreği genişlemektedir.

“Kalpten kalbe yol var” demişler; bunları Durmuş da zihninin bir kenarına çoktan yazmıştı. Gecenin bu saatinde, bir porsuk gibi omcaların arasına sokulan, salkımları tatlı uykusundan uyandırarak koparan ve sepete dolduran Durmuş da, her salkımdan “bir onluk banknot” bekliyordu. Durmuş: “Babamın mirasından bana bir dönüm de düşmedi ki, ekip biçip rızkımlı temin edeyim (B.H.: 29).

Kerbelayı Tapdık ise gökyüzüne baktıkça ufku genişlemektedir, çünkü gece vakti gökyüzündeki yıldızlar, ona altın lira olarak görünmektedir. O altın yıldızların altın liraya dönüşmesini dilemekte ve papağı ile toplayabileceğini hayal etmektedir.

Kerbelayı Tapdık’ı, sanki silkeleyip uykudan uyandırdılar. Karanlık, sessizlik, sükûnet hüküm sürüyordu. Tapdık, masalarda anlatılan o büyülü, tılsımlı geceleri hatırladı.

Gökyüzüne baktı, karanlık semaya gelişigüzel serpilmiş yıldızlar, ona “kızıl altın lira”ları hatırlattı: “Keşke, bu kızıl altınlar gökten birer birer kopsa, bir altın yağmuru başlasa, o zaman nasıl bir kapkaç başlardı ey felek” diye geçirdi içinden! Kılı papağını başıma alıp koşarak çıksam, bu altınlardan yüz tanesini kapsam bana yeterdi (B.H.: 29).

3.3.2.2.2. “İstifade”

“İstifade” hikâyesinde öğretmen Saadet Hanım ile büyük sıkıntı yaşamış onunla olduğu mekân öğretmenin ruh halini daraltmıştır. Dolayısı ile kendisi okul müdüründen izin alır. Kendisi Bakü’ye sevgilisinin yanına gider. Orada daralmış ruh halinden kurtulur. Hamama gider ve rahatlar. Hamam ruh halini de temizler ve paklar. Başkent onun için bir huzur abidesidir, oraya gittikçe yüreği aydınlanmakta ve ufku genişlemektedir.

Bakü’ye varır varmaz hamama koştum. “Hususi Teçhizat” mağazasından aldığım “şehir elbisesini” giyindim. Kendime çeki düzen verip kılık kıyafetimi düzelttikten sonra üniversiteye gittim. Bin bir çile ve zahmetten sonra nihayet “onunla” buluştuk. .... O şehir, çok katlı muhteşem binaları, uzun ve geniş caddeleri, büyük mağazaları, karınca gibi durmak bilmeyen otomobilleri, özenle yazılmış levhaları, adeta birbirlerine kaynaşan insanları, çiçek bahçeleri, güzel hanımları, gümüş fiskiyeleri, tunç ufuklarıyla gelip gözlerimizin önünde durdu (İ.: 67).

3.3.2.2.3. “Elçiler Geri Döndü”

“Elçiler Geri Döndü” hikâyesinde Nazım enstitü salonunda kürsüye çıkıp düşüncelerini söylemiştir. Bulduğu mekânda Nazım’ın güzel ve başarılı sunum yaptığını gören Şehriban Hala, Nazım’ı tebrik eder. Bu, Şehriban Hala’nın torununun Nazım ile evlenmesine onay verdiği anlamına gelir. Bu güzel tebrik Nazım’ın bulunduğu mekânda çok mutlu olmasına neden olmuştur.

Nazım kürsüye çıkıp düşüncelerini söyledi, briket makinesinin çizilmiş modelini, cetvelini de getirip gösterdi. Kürsüye çıkıp konuşan mühendislerin, profesörlerin hepsi de bu projenin çok faydalı olduğunu söylediler ve Nazım’ı tebrik ettiler. İnşaat kooperatifinin başkanı, Nazım’ın üç bin manat ile ödüllendirilmesi hakkındaki emri okudu. Adamlar birer birer onun elini sıkıp tebrik ederken, Nazım berk, sıcak ve balaca bir elin, kendi eline dokunduğunu hissetti. Dikkatle bakınca, ufak boylu Şehriban Halayı gördü. Kadın onun elini sertçe sıktı, lakin elini bırakmadı. Yüzüne, gözlerinin içine baka baka:

- Oğul, dedi, beri dön, yanağından öpeyim! Helal olsun sana, oğul! Helal sana Nazım! Helal olsun size! (E.G.D.: 83).

3.3.2.2.4. “Avdan El Çektiğim Gün”

“Avdan El Çektiğim Gün” hikâyesinde başkişi, bulunduğu mekânda doğanın uyanışı her yerin yeşilliğinden bahseder. Bu uyanış onun avcılık şevkini daha güçlendirmekte ve onu rahatlatmaktadır.

Şimdi o yerlerin bir bölümü imara açılmış, orada bir şehir kurulmuş; bir bölümüne ise arpa buğday ekilmiş. O yıl çok yağmur olmuştu, ekinler adam boyu kalkmıştı. Çifte omzumda, tarlalar içinde av arayarak ilerliyordum (A.E.Ç.G.: 86).

3.3.2.2.5. “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”

“Yeni Düğünün Nezaket Kuralları” hikâyesinde başkişi düğün ortamına, salona girdiğinde biraz rahatlamıştır. Salon, ıslık ıslık ve göz açıcı idi. Ortamın müziği ve herkesin süslü giyinmesi başkişiyi ortama ısındırmıştı.

Düğün meclisi bayram yeri gibi süslenmişti. Allı güllü zarif elbiseler giyinmiş kadınların kulağındaki küpeler pırıl pırıl yanıyordu. Sanki onlar satılmak için dizilmişlerdi. Erkeklerin burnu, kadınların parmakları ışıldıyordu. Kadınların yüzü, erkeklerin dişi ağarıyordu. Kadınların dudağı, erkeklerin boynu kızarıyordu... Odanın havasını soğurup klarnete üflemek isteyen adam da çeşit çeşit insanların rengârenk elbiseleri üstüne bestelenmiş ezgiler serpiştiriyordu (Y.D.N.K.: 95).

3.3.2.2.6. “Vatan Yaraları”

“Vatan Yaraları” hikâyesinde başkişi cephede yaralandıktan sonra gözlerini sıhhiye hastanesinde açmıştır. Doktorun ve hemşirenin cana yakın tavrı askerin bulunduğu ortamda kendisinin rahat hissetmesini sağlamıştır. Odanın temizliği ve sessizliği de kendisinin rahat olmasını sağlayan başka etkenlerdir.

Gözümü açtığımda kendimi sıcak temiz ve sessiz bir odada, rahat bir yatakta buldum. Başımda bekleyen ak saçlı hekimin tebessümünü ve genç bir kızın terimi sildiğini, bana su içirmek istediğini gördükten sonra; hayata döndüğümü hissettim. Galiba beni yeniden hayata döndüren, kalın kitapların manasıyla silahlanmış hekimler ile şefkat ve merhametle yoğrulmuş kızlardı? Nereden dönüyorum? Adeta esir olduğum, tapındığım hissiz sükût âleminden (V.Y.: 102).

3.3.2.2.7. “Susuzluk”

“Susuzluk” hikâyesinde başkişi ve Şahnazar, arzu ettikleri ve susuzluklarını dindirebilecekleri serin bir mekâna ulaşmışlardır. Misafir oldukları ortam, onları başka âlemlere sürüklemiş, ortamda yeşil adına her şey vardı. Fıskiye onların susuzluklarını daha çok artırmıştı.

O bizi buyur edip eliyle bahçeyi gösterdi. Biz önümüzdeki manzaraya bakınca, bambaşka bir âlem gördük. Güzel ve yemyeşil bir bahçeydi. Ortada ağacın gölgesi altında gözyaşı gibi duduru su ile dolu havuzdan bir fiskiye yükseliyordu. Kenarına ise cam konulmuştu. Ben bu esmer, kısa boylu köylüdeki bu özel zevke hayran oldum. Susuzluğum bir kat daha arttı. Kendimi elbiselerimle birlikte bu havuzun içine atmak istedim (S.: 117).

3.3.2.2.8. “Leyla”

“Leyla” hikâyesinde Mir Ali’nin sürpriz bir şekilde savaş meydanından canlı dönmesiyle ev ortamı şenlik alanına döner. Buldukları yuva, adeta yeniden canlanmıştır. Evin kapısı onlar için yeniden mutluluğa açılan bir kapı olmuştur.

Ambulans hastanenin önünde durunca, arabadan ilk çıkan başı sargılı Mir Ali oldu. Kolunda çantası; başı, yakası açıl, öyle sevinçle ve hızla evlerine doğru yürüyordu ki, görenler ocakta yemeği taşıyor zannederlerdi. Evin kapısına bir yandan o geldi, diğer yanda da Leyla! Bunun elinde çanta, onun elinde bavul...

- Leyla!

- Mir Ali!

- Sesine kurban!

Mir Ali’nin sesi Leyla’nın çehresini örten gam ve matem perdesini yırttı. Sevgililer birbirine sarıldılar (L.: 128).

3.3.2.2.9. “Dostumun Ziyafeti”

“Dostumun Ziyafeti” hikâyesinde başkişi için ortam o kadar ferahlatıcıydı ki başkişi kendisini ortama fazlasıyla kaptırmıştır. Kendisi misafir olarak bulunmuş olduğu bahçedeki manzara karşısında büyülenmiş gibiydi. Bahçede yetişmiş olan sebze ve meyvelerden gözünü alamıyordu.

Mirza Kulam konuşuyordu. Ev sahibi bizi bostana, kavun yemeye davet ediyordu. Ben ev sahibinin bağına, bahçesine, yetiştirdiği ürünlere hayranlıkla bakıyordum. Yemyeşil nane, reyhan ve dereotu karıklarını, uzun kavun teveklerini, teveklerdeki kavunları gördükçe, manzarayı izlemeye devam ediyordum (D.Z.: 130).

3.3.2.2.10. “Tedavi”

“Tedavi” hikâyesindeki başkişi, görevi nedeniyle mekân değiştirir ve şehre taşınır. Şehre annesini de götürür. Ama bu annesi için sıkıntı yaratır, şehir onun için dar mekândır, bu da onun psikolojik olarak hastalanmasına neden olur. Doktor, uzun uğraşlardan sonra hastayı, ninesinin olduğu odaya götürür. Bu da hasta olan

annesinin üzerindeki darlığı atmasını sağlamıştır. Çünkü konuşmaya hasret olan kadın, konuştuğu kendisini iyi hissetmiştir.

Ben, annen hakkında bir teşhiste buldum ve bu gün o teşhisin doğruluğunu kontrol etmek için buraya getirdim. Sen de bunu izle, bu teşhisin doğruluğunu gör istedim. Şu anda annen benim ninemin yanındadır, onların yanında hiç kimse yok! Yüz yüze oturmuş, sohbet ediyorlar. Buyur, buraya, perdeli pencerenin arkasına otur, dinle. Bak bakalım annenin hali nicedir. Bak bakalım kendisini nasıl hissediyor (T.: 144).

3.3.2.2.11. “Pilavdan Sonra”

“Pilavdan Sonra” hikâyesinde Ramiz, sıkıcı sınav ortamından çıkmıştır, evine vardığında huzur bulur. “O anda İbiş, Ramiz’in öğrenci evinde sofrayı kuruyor, memleketten yeni gelmiş pilav kazanını ocağın üstüne koyuyordu” (P.S.: 164). Ramiz için hazır olan her şey onun için iyidir. Ev, onun için tembellik ortamıdır.

3.3.2.2.12. “Hassas Mevzu”

“Hassas Mevzu” hikâyesinde başkişinin otuz yıl önceki öğrencisi Ziver bambaşka bir şekilde karşısına çıkmıştır. Ziver Hanım, öğretmenin kızını oğluna istemektedir. Öğretmen, kaderin bu cilvesine çok şaşırır. Kız isteme işi için öğretmen olumlu onay verir, meclis de bu güzel haberle şenlenir.

Ziver Hanım dik dik benim yüzüme bakıyordu. Sanki herkes bu anı bekliyordu. Meclisteki bütün insanlar bana doğru döndü. Ziver Hanım artık utangaç bir köylü kızı değil; ilmi başarılarıyla tanınmış bir kimyacıydı. O ricasını ve talebini dile getiriyordu, benim içinse bunları duymak bile güzeldi. Ben, edep, hayâ ve masumiyet namına; vaktiyle gün yüzüne çıkamayan, gizli kalan muhabbetten sonra, bir çift güzel fidanın filizlenmiş olduğunu düşünüyordum. Onların saf, temiz ve en tabii isteklerine, sevgilerine karşı ne denilebilirdi ki!

-Hayırlı olsun, mutlu olsunlar!

Hepsi bir ağızdan yüksek sesle ve sevinçle tekrarladı:

-Hayırlı olsun! (H.M.: 175).

3.3.2.2.13. “İthal Hastalık”

“İthal Hastalık” hikâyesinde doktor, Ofelya’yı hastaneden taburcu etmeye karar vermiştir. Ofelya, bu taburcu kararını duyunca rahatlamış ve kafesinden serbest bırakılmaya hazır özgür kuşlar gibi sevinmiştir. Bu doktor için de iyi bir durumdu, çünkü Ofelya için yapılacak fiziki bir müdahale yoktur.

Ofelya benim söylediklerimi duydu, kendini avluya attı, annesine seslendi:
-Anne, taksiye bin ve benim kıyafetlerimi getir, çabuk ol. Nizamî'de¹³ “Yevo Lyubov¹⁴”
adlı film gösterilecek, vakit yaklaşıyor, filmi kaçırırsam ölüüm (İ.H.: 182).

3.3.2.2.14. “İsmail Anlat Buna”

“İsmail Anlat Buna” hikâyesinde pazardaki esnafı bezdiren Rutubet Hanım'ın olmayışı esnafa derin bir nefes aldırır. Rutubet Hanım'ın esnaftan alışveriş yaptıktan sonra hiçbir ücret ödememesi esnaf için hoşnutsuzluğa neden olmuştu. Rutubet Hanım'ın neden gittiği de bilinmemektedir.

Ama 1953 yılı, yaman bir yıldı. O yılın baharında bir şeyler oldu, ne oldu bilinmez ama Rutubet Hanımın çarkı tersine döndü. Ne onu bir gören ne de ardı arkası kesilmeyen emirlerini duyan vardı. Şehir halkı, “zabıttadan, kâhyadan kurtulduk” diye gülüyor eğleniyor, şükrediyordu (İ.A.B.: 187).

3.3.2.2.15. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde Akça oğlu Nadir'i eşinin ölümünden sonra iyi bir şekilde yetiştirmeye çalışmıştır. Nadir'in eğitimini babasının iş arkadaşları üstlenmiştir. Nadir de babasının yolundan gider ve iyi bir inşaat mühendisi olur. Nadir'in ödül gecesinde kendisinin ödül alması annesi Akça'nın acılarının bir nebze olsun hafifletmiş ve mutlu etmiştir.

Bu sırada bütün salondakiler alkışladılar. Çoğu da dönerek beşinci sıraya, yan yana oturan anne ve evlada baktılar. Baktılar ve bu kez daha çok alkışladılar. Çoğunun gözleri doldu. İnsanlar sadece Bakış'ın aziz hatırasına değil, aynı zamanda gül gibi evladını büyüten annenin, vatandaşlık hukukunu da alkışladılar (İ.F.: 200).

3.3.2.2.16. “İki Ananın Bir Oğlu”

“İki Ananın Bir Oğlu” hikâyesinde anlatıcı ben, bulunduğu mekânı ferah ve geniş mekân olarak tasvir etmektedir. Bulduğu anaokulu bahçesinde çocukların oynaması, koşması anlatıcı ben için bir içtenlik mekânı olup orayı izleyerek vakit geçirmektedir.

O zamanlar şehrimizdeki resmi kurumlar sık sık yer değiştiriyordu. Uzun zaman, aynı binada kalan bir kuruma nadiren rastlanıyordu. Yeri değişmeyen kurumlardan biri de

¹³ Nizamî: Bakü'de, büyük şair Nizamî'nin adını taşıyan sinema ve tiyatro salonu (Avşar, 2018, s. 182).

¹⁴ Yevo Lyubov: “Onun Aşkı” Sovyet Devrinde meşhur bir film (Avşar, 2018, s. 182).

çay kıyısında, küçük bir bahçe içindeki anaokuluydu. Bu anaokulu yolunun üzerindeydi. Her sabah her akşam buradan geçiyordun. Kayısı ve kiraz ağaçlarının altında oynayan kuşlar gibi daldan dala, bir o yana bir bu yana atlayan çocukları izlemeye doyamıyordum. Çocukken anaokuluna gitmediğim için mi, geçmiş günlerin tatlı hatırasından mı nedir buradaki çocuklara gıpta ediyor, ahşap korkuluğa yaslanıp saatlerce onları izliyordun (İ.A.B.O.: 93).

İnsanların yaşadığı güzel olaylar ve anlar, insanın yaşadığı mekânı güzelleştirir, o mekânı bambaşka hale sokar. Hele ki dar mekânlardan açık ve ferah mekâna geçiş kişinin dünyasını cennete çevirir.

3.4. Hikâyelerin Şahıs Kadrosu

Milan Kundera, *Roman Sanatı* adlı eserinde “bir karakterin geçmişini tanıtmak gerekir, çünkü onun şimdiki davranışlarının bütün nedenlerinin orada yattığını” (Kundera, 2019: 41) belirtmiştir. Mehmet Tekin *Roman Sanatı* adlı eserinde “olayların belirli bir amaç doğrultusunda dizilip anlatılması demek olan hikâyede kişi, doğal olarak asıl rolü oynar” (Tekin, 2016: 70) der. Ramazan Korkmaz ve Veysel Şahin, *Romanda Kişiler Dünyası* adlı eserinde “kişiler düzlemi, entrik kurguyu oluşturan güçlerin en görünür yüzü, iyiliğin ve kötülüğün, cesaretin ve ihanetin, inancın ve tereddüdün okuyucuyla doğrudan konuştuğu biçimleri” (Korkmaz ve Şahin, 2018: 11) olduğundan bahseder. Hikâyelerde ve romanlarda şahıslar, eseri oluşturan ana unsurları olup eserin bel kemiğidirler.

3.4.1. Kadınlar

Kadınlar, toplumun ana direklerinden biri olup toplumun şekillenmesinde önemli rol oynar. Kadınsız ve kadının katkıda bulunmadığı bir toplum asla düşünülemez. Kadın, yuvanın devamı ve o yuvaya nefes veren bir güçtür. Samet Azap, *Tölögön Kasımbekov İnsan ve Eser* adlı eserinde kadını “ataerkil toplumlarda geri planda gibi görülse de duygu, düşünce ve davranışlarıyla ailenin temel kucaklayıcı gücü” (Azap, 2017: 24) olarak tanımlamaktadır.

3.4.1.1. “Kemterovlar Ailesi”

“Kemterovlar Ailesi” hikâyesinde Gulam’ın eşi Leyla karakteri, eşini çok seven ve eşine bağlılığını belli eden karakterdir. Ancak eşi ile evlendikten sonra arkadaşlarının

lüks yaşamından etkilenir, bu da onun lüks yaşama sahip olma ve para kazanma hırsına sahip olmasına neden olur. Kendisi ve eşi materyalist zihniyetin kurbanı olur.

Gulam, üçüncü işe başladığı gün, gerdeğe girmişçesine sevinmişti. “Benim üç, Leyla’nın da iki işi var. Biraz da sağdan soldan çırpıştırırsak, ayda kim bilir kaç bin manata alırız. Böyle giderse iki üç yıl içinde parayı koyacak yer bulamayız vallahi! Bakalım o zaman Şaşı Alasker ile Artist Eyüp ne yapacak!” diye düşünüyordu (K.A.: 49).

Aynı hikâyede komşuları sarı gömlekli kadın ise Leyla ve Gulam’ın birden fazla işte çalışmasını değerlendiren bir fırsattır. Evli çiftin işte olmalarını fırsat bilen komşu kadın evin anahtarını bulur ve eve girer. Onlardan habersiz evin eşyalarını yavaş yavaş satar.

Sarı gömlekli kadın ise kendi işindeydi. Her gün gelip evi süpürüyor, karşılığında da evde aklına yatan, göze değen kıymetli şeylerden birini sarı gömleğinin altına sokup Saldat Pazarında¹⁵ satıyordu. Sarı gömlekli kadın, Gulam’ın da, Leyla’nın da çalışma saatlerini adeta ezberlemişti. Onun için de eve çok rahat gelip gidiyordu. Bir gün pazardaki paralı müşterilerden ikisini yanına alıp eve kadar getirdi. Hatta Gulam’ın büfesindeki votkayı çıkarıp kadehlere doldurdu, birbirlerinin sağlığına birkaç kadeh içtiler; sonra da yüklükteki ipek yorganları, karyolayı, halıları, sandıktaki eşyaları ortalığa yığıp sıkı bir pazarlık ettiler (K.A.: 52-53).

3.4.1.2. “Elçiler Geri Döndü”

“Elçiler Geri Döndü” hikâyesinde Şehriban Hala karakteri fedakâr kadını temsil etmektedir. Çünkü torununu türlü zorluklarla büyütmüş, eğitimini ve iş sahibi olmasını sağlamıştır. Aynı zamanda torununun evleneceği kişinin de eğitilmiş olmasına önem vermektedir.

Necibe’nin ninesi Şehriban Hala Muallim Enstitüsünde¹⁶ hademeydi. Onun evlat namına tek bir oğlu, bir de bu oğlundan kalan kız torunu Necibe vardı. Oğlu 20-25 yıl önce köyde evlenmiş, külfet sahibi olmuştu, küçükbaş hayvan yetiştirilen kolhozda çalışıyordu. Oğlu Şehriban Halaya ancak yılda bir kere uğruyordu, Necibe ise Şehriban Halanın yanındaydı. Necibe, annesi ölene kadar Şehriban Halanın yanından hiç ayrılmadı. Birlikte yaşadılar, bir oldular. Şehriban Halanın oğlu karısını terk edip gittikten sonra, gelin sarılık hastalığına yakalandı. Altı ay hastanede yattı, rahmetli oldu. O zaman dokuz yaşındaki Necibe ise Şehriban Halanın himayesinde büyüdü (E.G.D.: 70).

¹⁵ İkinci el eşyaların alınıp satıldığı pazar yeri (Avşar, 2018: 52).

¹⁶ S.S.C.B döneminde öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumu (Avşar, 2018: 69).

Bu hikâyede Şehriban Hala, oğlu ve kızını kaybetmiştir. Geriye onlardan sadece torunu Necibe kalmış ve kendi himayesinde büyütülmüştür. Fedakârlığın bir cinsiyeti olmuş olsaydı o da kadın olurdu. Şehriban Hala da bunun bir örneğidir.

3.4.1.3. “Yeni Düğünün Nezaket Kuralları”

“Yeni Düğünün Nezaket Kuralları” hikâyesinde başkişinin üvey annesi, her şeyi dikkat eden ve titiz birisidir. Düğüne katılacak olan başkişinin kıyafetine, davranışlarına karışmaktadır. Düğünde yalnız kalmasın yanına oturur ve koruyucu anne tutumunu üstlenir.

Üstüm başım bibimin hoşuna gitmemişti. Behlül’ün boyun şallarından birini boynuma öyle doladı ki, şalın saçakları at yelesi gibi döküme yayıldı. Çizmelerimi çekip çıkarttı ve bir çift ipek çorak getirip ayağıma geçirdi. Belime tokalı kemer bağladı. Bir dolmakalem getirip döş cebime astı. Üçgen şeklinde katlanmış ipek mendili ucu görünecek şekilde ceketimin göğüs cebine koydu. Şalımın saçaklarını taradı, mendilin iki yanından aşağıya salladı. Aynaya bakınca saçlarını ortadan ikiye ayıran boyalı bir kadının, göğsüme oturduğunu zannettim. Olup bitenleri görünce, hayretten mi, utandığımdan mı, bilinmez, hiçbir şey konuşmuyordum (Y.D.N.K.: 90).

3.4.1.4. “Leyla”

“Leyla” hikâyesindeki Leyla, eşini çok sevmektedir ve eşi askeredir. Uzun süre haber alamaz, kendisini ümitsizlik kaplamasına rağmen ümidini kaybetmez. Sabırlı ve dirayetli karaktere sahip olup bunun meyvelerini er ya da geç alır. Eşine o kadar sevgi doludur ki, kendisi Mecnun’un çöllere düşmesi gibi uçsuz bucaksız civarlarda eşini arar.

Şimdi, bu soğuk güz akşamında Leyla yine sefere çıkmaya; o yerleri görmeye hazırlanıyordu. Yüzlerce kez arayıp bulamadığı, görmediği Mir Ali’nin, gitmiş olduğuna hala inanmak istemiyordu. Onsuz boğazından bir lokma bile geçmiyor, zihnen bir dakika olsun ondan ayrılmıyor, ayrılamıyordu (L.: 120).

3.4.1.5. “Pilavdan Sonra”

“Pilavdan Sonra” hikâyesinde Erknaz Hanım, dediğim dedik, sabit fikirli biridir. Hele ki konu oğlu Ramiz olunca gözü hiçbir şeyi görmez. Sürekli onu över, Ramiz aşağı, Ramiz yukarıdır.

Erknaz Hanımın oğluna muhabbeti ise elden ayrı bir muhabbettir. Kardeşi olmadığından mı; tek bir oğul annesi olduğundan mı yoksa Ramiz'in göz önünde bir çırpıda boy verip büyümesini, arkadaşları arasında rahatça gezip dolaşmasını, okumasını, çalıp oynamasını gördüğünden midir bilinmez, sözünün önün de arkası da Ramiz'di. Her yerde onunla övünürdü (P.S.: 152).

Erknaz Hanım, oğlu konusunda aşırı koruyucu anne tutumunu o kadar katı bir şekilde sergiler ki bu konuda kocasına sürekli baskı uygular. Sürekli olaylara tek yönlü bakmakta olup başkasının özellikle eşinin dediklerine kulak asmaz. Başal ve Bağçeli Kahraman, makalesinde aşırı koruyucu ebeveyn tutumunu “çocuğunun davranışlarını ve tutumlarını kontrol etmeyi ve kendi kuralları çevresinde yetiştirmeyi” (Başal ve Bağçeli Kahraman, 2014: 385-386) amaçlayan ifade olarak tanımlamaktadır.

“Pilavdan Sonra” hikâyesinde de Erknaz Hanım'ın sergilediği anne tutumu yukarıdaki açıklamayla uyumaktadır. Bu da Ramiz'in yetiştirme tarzını olumsuz yönde etkilemiştir.

3.4.1.6. “Hassas Mevzu”

“Hassas Mevzu” hikâyesinde Ziver karakteri, artık büyümüş, yaşını almış ve çocukluktan çıkmıştır. Artık o, bir annedir ve oğluna kız istemektedir. Meslek sahibi olmuş, belirli olgunluğa ermiş, ne konuşulacağını bilen bir kişidir. Fakat bakışları geçmişin izlerini taşımaktadır.

Evet, bu güzel kadın, otuz yıl önce Yarpuzlu köyünde, sekizinci sınıfta okuyan servi boylu, beyaz tenli, uzun saçlı, kara gözlü kızın ta kendisiydi. Bu Ziver'di... Çeyrek asırlık zamanın uzun ve tozlu yollarından geçip gelmiş Ziver... Şimdi olgunlaşmış bir anne, nazik ve saygı değer bir kadın olmuştu. Artık omuzlarına inen, o kumral saçlarından örülmüş, belikleri yoktu. Kısa kesilmiş kınalı saçlarını bir yana taramış; omzuna ipek şal atmış; ağır, temkinli ve nurlu bir simaya bürünmüştü. Rengi solmuş, yüzü sanki küçülmüştü. Zaman kalemi, onun çehresine hayli çizgi çekmişti. Gerdanı incelmış, öne doğru biraz eğilmişti. Hâlâ ışığını koruyan, manası belki biraz da derinleşmiş kara gözleriyse otuz yıl önceki gözlerdi. Bakışları ve özellikle aniden gülümsemesi hiç değişmemişti (H.M.: 174).

3.4.1.7. “İthal Hastalık”

“İthal Hastalık” hikâyesindeki Ofelya, batı özentisine kapılmış ve batıda yaşayan kişilerin yaşam şekillerine göre hareket etmeye çalışan biridir. Batının magazin kültürünü iliklerine kadar hissetmektedir, bu da fiziki sağlığına olumsuz etki

etmektedir. Onlar gibi zayıf kalıp hiçbir şey yememektedir, bu da tedavi eden doktoru çaresiz bırakmaktadır.

Ofelya hastanede yaklaşık bir hafta kaldı. Ne söz dinliyor, ne ilaçlarını alıyor, ne de verilen yemekleri yiyordu. Bir şekilde sürünerek kendini televizyonun önüne atıyor, yabancı film bulamadığı zaman kütüphaneden, yabancı ülkelerde yayımlanan “Ekran” dergisini getirtip karıştırıyor, vücudunu, kıyafetlerini türlü hallere sokuyor, hep yanında bir aynayla yaşıyordu (İ.H.: 181).

3.4.1.8. “İsmail Anlat Buna”

“İsmail Anlat Buna” hikâyesindeki Rutubet Hanım karakteri, devletin önemli kademesinde bulunan abisinin nüfuzunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanan bir kişidir. Her pazara gittiğinde aldıklarının parasını ödemez ve bunları bedavaya getirir. Bu yaptığı ile pazar esnafına büyük korku salmıştır.

Meğer Rutubet Hanım da diğer hanımlardan farklı bir kadıymış. Çok büyük bir adamın bacısıymış. Onun karşısında kimse itiraz edemiyor, konuşamıyordu. O, pazara çıktı mı, herkes saklanmaya çalışıyor, sattığı malları ondan kaçırmıyordu. Ama o da uyanık bir kadındı. İsmail’e göz bir göz kırpmıyor, şahin gibi, kaçanı yarı yolda durdurup avlıyor, heybelerini yere boşalttırıyor, beğendiğini sepetine atıyordu (İ.A.B.: 186).

3.4.1.9. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde Akça, eşine sadık ve eşini çok seven, ailesine düşkün bir anaokulu öğretmenidir. Eşi Bakış’ı kaybettikten sonra, hayata sınıksız ve dirayetle tutunmuştur. Oğlunu yetiştirirken fedakârlığın her türlüşünü sergilemiş, her türlü zorluğa göğüs germiştir. İyi bir anne olmak ve evladını iyi bir şekilde yetiştirmek bir kahramanlık örneğidir, bu da “anne arketipini” (Jung, 2011: 13) en iyi şekilde yansıtmaktadır.

Annesi evladının burs parasını biriktirip ona kasetçalar almak isterken; oğlu da bu paradan gizlice bir miktarı ayırıp annesinin çantasına koyuyor, onun için yeni manto parasını bir araya getirmeye çalışıyordu. İş harcamaya geldiğinde bazı ailelerdeki ihtilaf burada da oluyordu. Ancak burada konu başkaydı: Evlat; annesinin, annesi de evladının alacaklarına öncelik taniyordu (İ.F.: 198).

Kadınlar, toplumu oluşturan en önemli yapı taşıdır. Eğer kadın toplumda olmazsa o yapı çöker, aile diye bir kavram meydana gelmez. Kadın karmaşık özellikleri barındırdığı için onları anlamak ve okumak ciddi bir çaba gerektirmektedir. Kadınlar, toplumun baş tacı olarak görülmeli ve el üstünde tutulmalıdır. Kadınsız bir toplum

asla düşünülemez, zira toplumun ve insan neslinin devamı kadın sayesinde olmaktadır. Toplumda kadın ikincil varlık olarak düşünülmemeli, erkek ile eşit olarak görülmelidir.

3.4.2. Çocuklar

Çocuk, ailede bir neslin veya soyun devamı için önemli bir ögedir. Çocuk, toplum için değerlidir. Aile çocuğun yetişme tarzında önemli rol oynar. Samet Azap, *Tölögön Kasımbekov İnsan ve Eser* adlı eserinde çocuğu “yaşanmamışlığın verdiği deneyimsizlik ile saflığın ve merak duygusunun yansıması” (Azap, 2017: 22) olarak görmektedir.

Çocuğun yetişmesinde annenin rolü yadsınamaz. Anne çocuğun gelişiminde önemli bir figürdür. Çocuğun bağımsız kişilik gelişiminde anne büyük role sahiptir. Donald Winnicott, *Başlangıç Noktamız Ev* adlı eserinde çocuğun durumu için “çocuk anneden ayrılmaya başlıyor, anne nesnel algılanmadan önce öznel nesne denebilen hale geliyor” (Winnicott, 2014: 133) cümlesini kullanır.

Eğitim ve yetişme tarzı çocuğun karakterini yaşam boyu şekillendirir. Çocukluktaki karakter temeli sağlam atılmalıdır. Carl Gustav Jung, *Freud ve Psikanaliz* adlı eserinde “çocukluktaki ilk izlenimlerin bizlere bütün yaşamımız boyunca eşlik ettiğini ve bunların insan yaşamını şekillendirdiğini” (Jung, 2020: 104) söz etmektedir.

3.4.2.1. “Meclis Kurusu”

“Meclis Kurusu” hikâyesinde çocuk karakter Maruze'dir. Bu isim bürokratik takıntısı olan babası Meclis Kurusu tarafından verilmiştir ve bu isim dilekçe anlamına gelmektedir. Maruze, baba sevgisi olmadan büyümüş bir çocuktur. Babası Maruze'nin okuluna dahi uğramamış ve kızının dersleri ile ilgilenmemiştir. Bu ilgisizlik Meclis Kurusu için ileride sıkıntılar doğurur.

Okul Müdürü sürekli Maruze'ye:

- Kızım, babanı çağır, okula gelsin, ona söylemem gereken önemli hususlar var, diyor, kız ile haber yolluyordu.

Kuru ise her defasında şöyle cevap veriyordu:

- Benim toplantım var, gelemem! Yarın bir mecliste olacağım (M.K.: 42).

Çocuk, ailede ilgisiz ve sevgisiz büyüyemez. İlgisiz ve şefkatsiz büyüyen çocuk, ileride farklı mecralara yönelir ve öz denetim eksikliğine sahip olur. Bu da ailede büyük sıkıntıların baş göstermesine neden olur. Bu hususta Carl Gustav Jung, *Freud ve Psikanaliz* adlı eserinde şuna değinmektedir.

Çocuğun küçük dünyası veya aile çevresi büyük dünyanın modelidir. Aile çocuk üzerinde ne kadar etkili olursa o çocuk bir yetişkin olduğunda büyük dünyada eski küçük dünyasını görmeye o kadar yatkın olacaktır. Kuşkusuz bu bilinçli zihinsel süreç olarak görülmemelidir (Jung, 2020: 105).

3.4.2.2. “Pilavdan Sonra”

“Pilavdan Sonra” hikâyesinde Ramiz, annesi ve babası tarafından el bebek gül bebek büyütülmüş bir çocuktur. Özellikle annesi Erknaz Hanım tarafından sürekli karışıldığı ve üzerine fazla düşüldüğü için Ramiz, öz denetim eksikliğine sahiptir. Fazla rahat yetiştirildiği için kendisi, üniversite için gittiği Moskova’da uyum sağlayamaz, hep birilerinin güdümüne ihtiyaç duyar.

Uzun süre önce bu üniversiteye kaydolun ama okulu bir türlü bitiremeyen, bu nedenle okulu iki yıl uzatan ve halen arşivde katip olarak çalışan eski bir talebe vardı, adı da İbiş Mesimov. Ramiz’in bu işlerdeki en yakın yardımcısıydı. Her sabah, her akşam Ramiz’in kaldığı talebe odasının aziz misafiri İbiş idi. Onu Ramiz’in kaldığı odada sucuk doğrarken, çay demlerken, içki şişesinin kapağını açarken, Ramiz’e dürüm hazırlarken, tiyatro bileti satılan gişeye telefon ederken görmek mümkündü. İbiş, Ramiz’in ihtiyaçlarını pazardan alıp getiriyor, elbiselerini yıkıyor, ders notlarının fotokopisini çektiyordu. Sinemaya, tiyatroya, stadyuma götürüyordu. Ev sahibiyle anlaşmazlık hâsil olduğunda, yeni ev buluyordu. Ramiz, geldiğinden bu yana dört kez ev değiştirmişti (P.S.: 158).

Ramiz, burada annesinin aşırı koruyucu tutumu nedeni ile “bağımlı kişilik” (Geçtan, 1998: 253) yapısına sahiptir. Bu kişilik yapısına sahip bireyler, kendi işlerini kendileri göremezler ve hep birilerine bağlı olurlar. Bu da kişilik gelişimin önünde büyük bir engel olarak teşkil eder.

3.4.2.3. “Hassas Mevzu”

“Hassas Mevzu” hikâyesinde öğretmenin atandığı köy okulunda Ziver isimli öğrenci, güzel ve sevimli çocuktur. Ziver, güzelliği ve zekâsı ile öğretmeni farkında olmadan

etkilemiş ve öğretmenin duygularına yenik düşmesine neden olmuştur. Bu durum öğretmen için içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

Hayır, ben bu servi boylu kıza başkalarının baktığı gibi bakamıyordum. Ziver'in her konuşması, her bir hareketi bana hoş geliyordu. Bir soruya cevap vermek için ayağa kalkıp iki kelime konuştuğunda yanakları elma gibi kızarıyor, renkten renge giriyor, bir suç işlemiş gibi mahcup oluyor, tahtaya yazdığım problemleri doğru ve seri şekilde çözüp sonucunu söylese de başını kaldırıp yüzüme direk bakamıyor, mahcup bir edayla yere bakıyor ve sonra geçip sırasına oturuyordu. Ziver'in beyaz teni, dolgun yüzü, cazibesi, çekik gözleri sadece derste değil; evde dinlenirken, kırlara çıkıp doğanın seyrine daldığım zamanlarda da beni terk etmiyor, adeta beni izliyordu. Bu kızın adını andığımda ruh halimin değiştiğini açıkça görebiliyordum. Ziver ürkek bir ceylan gibi boynunun çevirerek sağa sola baktıkça; açık kahverengi, kalın belikleri omuzunda, beyaz ipek gömleğinin üstünde yol arayan bir yılan gibi kıvrılıyordu. Bu da kıza başka bir güzellik katıyordu. Ders esnasında göz göze geldiğimizde bana bir hal oluyordu. Şimşek çakmış, yıldırım arpmış gibi başım dönüyordu (H.M.: 169).

3.4.2.4. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde Nadir isimli çocuk düzgün anne ve baba terbiyesiyle yetişmiştir. Aldığı düzgün aile terbiyesinden dolayı çevresi tarafından sürekli takdir edilmiş ve bu onun ileride iyi bir yerlere gelmesini sağlamıştır. Babasının ölümünden sonra hep annesinin iyiliğini istemiştir.

Evlat, kendi annesini Bakış'ın sağlığındaki kadar mutlu ve kaygısız, anne de evladını babasının hayatta olduğu zamanlardaki kadar mutlu görmek istiyordu. Her ikisi de bunun için çaba sarf etmekteydi (İ.F.: 198).

Çocuklar, her zaman toplumun geleceğidir. Onlar, aileleri tarafından iyi bir şekilde yetiştirilirse toplum kalkınır ve refaha erer. Onlara toplumun göz bebeği olarak bakılmalı ve özen gösterilmelidir.

3.4.3. İşçiler

Samet Azap, *Tölögön Kasımbekov İnsan ve Eser* adlı eserinde işçileri “saflığın, temizliğin ve çalışkanlığın sembolü olarak anlatılan, var olma savaşı veren, alın terinin karşılığı olarak varlık alanlarına saygı bekleyen ülkü değerdeki kahramanları” (Azap, 2017: 84) olarak görmektedir.

3.4.3.1. “Kemterovlar Ailesi”

“Kemterovlar Ailesi” hikâyesinde Gulam, fazla para kazanmak için birden fazla işte çalışan biridir. Lakin üç işte çalışan Gulam’ın iş performansı düşmekte olup işlerine odaklanamamaktadır. Bu da Gulam’ın sağlığını ve özel yaşamını yıpratmaktadır.

Kışın soğuk günlerinde, ağzından buğular çıkararak Komünist Sokağından aşağıya doğru aceleyle koşturan gri paltolu o adamı kim tanımaz ki? Yüzünden, gözünden, bakışından, yürüyüşünden telaş yağan o adam...

Gulam’ın öyle bir işe gidişi vardı ki, görenler, dokunulsa yere düşüp bin parçaya ayrılacak sanıyordu. Yıpranmış, rengi iyice solmuş, içi tıka basa evrak dolu çantasını bir koltuğundan alıp öbürüne sıkıştırıyor, gâh elini cebine koyuyor, gâh ağzındaki sigarayı parmakları arasına alıp sıkıyor, gâh ayakkabılarının yerlerde sürünen bağlarına bakıyordu (K.A.: 49).

İş, emek demektir. Sadece para kazanma aracı olarak görülmemelidir. Eğer sürekli araç olarak görülürse kişinin kendisi araç olmaya başlar. Bu da kişiyi maddeciliğe iter.

3.4.3.2. “Elçiler Geri Döndü”

“Elçiler Geri Döndü” hikâyesinde Şehriban Hala’nın oğlu kolhozda çalışan bir işçidir. “Oğlu 20-25yıl önce köyde evlenmiş, külfet sahibi olmuştu, küçükbaş hayvan yetiştirilen kolhozda çalışıyordu. Oğlu Şehriban Halaya ancak yılda bir kere uğruyordu, Necibe ise Şehriban Halanın yanındaydı” (E.G.D.: 70). Hikâyede oğlunun Şehriban Hala ve ailesini terk ettiğinden bahseder. O dönem Sovyet kolhozunda çalışma şartları ağırdı. O dönemde ağır çalışma şartlarından dolayı pek çok kişi ölmüştür.

Aynı hikâyede bir diğer işçi Şehriban Hala’nın torunu Necibe’dir. Necibe, Şerif Usta sayesinde halı fabrikasında işe başlar. İşinde bayağı yetkinlik kazanır ve sanatında becerisini sergiler.

Necibe beş ay devam ettiği halı fabrikasında, halı dokumacılığında ustalaştı, ayda yedi yüz manat da maaş almaya başladı. Nine torun, sessiz ve sakin bir hayat yaşamaktaydılar. Kızı isteyen elçiler de töreler gereği iki güne bir kapıyı çalıyorlardı, ümitle gelip eli boş dönüyorlardı (E.G.D.: 72).

3.4.3.3. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde Bakış, işini fazlasıyla seven bir duvar işçisidir. İşini o kadar çok sever ki sağlığını tehlikeye atar. Aynı zamanda ailesine de değer verir. Bu, çevresi ve arkadaşları arasında takdir görür. Kendisi gerçek bir emekçi ve kahraman olarak görülür.

Bakış; kurt gibiydi, çok çalışkan adamdı. Ağrı, sızı, yorgunluk, halsizlik onu etkilemezdi. On beş yıllık zaman zarfında, onun bir gün bile işten kaldığını gören olmamıştı. Adı her zaman konuşmalarda, fotoğrafı panolarda, yaptığı iş ve ustalığı ise dillerdeydi. Hiç kimse, bu çevik ve başarılı adamın hasta olacağına ihtimal dahi vermezdi (İ.F.: 193).

SSCB döneminde işçilik çok değer görürdü, özellikle duvar işçiliği takdir edilmekteydi. Hele ki bu işçilik sanat becerisi ile bileştiğinde ortaya uzun yıllar nesilden nesile geçebilecek eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Aynı hikâyede aynı beceri genetik olarak Bakış’ın oğlu Nadir’e de geçmiştir. Bu hem annesi hem de onu yetiştiren Bakış’ın arkadaşları için gurur kaynağı olmuştur. Çünkü Nadir, babası gibi herkesi hayran bırakacak usta eserler ortaya çıkarmıştır.

Bu sırada bütün salondakiler alkışladılar. Çoğu da dönerek beşinci sıraya, yan yana oturan anne ve evlada baktılar. Baktılar ve bu kez daha çok alkışladılar. Çoğunun gözleri doldu. İnsanlar sadece Bakış’ın aziz hatırasına değil, aynı zamanda gül gibi evladını büyüten annenin, vatandaşlık hukukunu da alkışladılar (İ.F.: 200).

İşçiler, her yapılan iş sonrası yorulur ve yıpranır. Onların yorgunluğu, onların emeğine değer verilirse gider. Bu sayede işçiler, daha güzel eserler bırakır ve ülke kalkınır.

3.4.4. Öğretmenler

Öğretmenler, insan gücünün yetişmesinde önemli rol oynayan bireylerdir. Onlar, eğitime yön veren, cehalet ile mücadele eden savaşırlardır. Yüksel Özden, makalesinde öğretmenleri “geleceğin mimarı, ülkenin kalkınmasında, nitelikli insan gücünün yetiştirilmesinde, toplumdaki huzur ve sosyal barışın sağlanmasında başrol” (Özden, 1999: 9) olarak görmektedir.

3.4.4.1. “İstifade”

Hikâyelerde öğretmenler eğitim sisteminin idealist öğretmenleri olarak işlenmiştir. “İstifade” hikâyesindeki öğretmen görevini layıkıyla yapmak isteyen ve meslektaşlarıyla bilgi alışverişinde bulunmayı seven bir öğretmendir. Kendisi aynı zamanda öğrencilerine bilgi aşlamayı seven bir edebiyat öğretmenidir.

Ders başlıyor. Konu Sabir’in edebi yaratıcılığı!
Ben bu büyük insanı, dahi şairi çocuklara anlatmalıyım.
- Nerden, nasıl başlayayım? Her şey öyle zor ki...
Ben her birini bir Sabir, bir Puşkin, bir Ahundov görmek istediğim çocukların karşısında acizliğimi itiraf etmek zorunda kalıyorum. Ellerimi ovuşturarak sınıfta dolaşmaya başladım. Ne olacaksa olsun, derse başlamalıyım (İ.: 61).

Aynı hikâyede bir diğer anaokulu öğretmeni Saadet Hanım çelişkili ve zıt davranışlar sergileyen bir kişiliğe sahiptir. Hikâyedeki başkişi olan öğretmenin iyi niyet göstergesi olan davranışlarını farklı algılar, bunu kendi zihninde algıladığı şekilde herkese anlatır. Bu Saadet öğretmenin dengesiz kişilik bozukluğuna sahip olduğunu gösterir.

Ben sakin olmaya çalıştım, onu çaresiz bırakacak bir soru hazırladım:
- Açık konuş, ben sana ne yazmışım ki, sabahtan beri iftira atıp bana haksız yere hakaret ediyorsun?
Ben bu soruyu zihnimde yoğurup hamur bezesi gibi hazırlamıştım ki, bir de ne göreyim!? Saadet Hanım kollarını açıp bana sarıldı, öptü:
- Ohh! Kurbanım olayım senin ay oğlan! Ölüyorum senin için...
Ben falcı kadının elinde çırpınan güvercin gibi çırpınıyordum. Kendimi güçlükle onun kolları arasından kurtardım. Bu yaptığı, aşağılık bir davranıştı (İ.: 64).

3.4.4.2. “Dostumun Ziyafeti”

“Dostumun Ziyafeti” hikâyesinde Mirza Kulam, başkişi olan öğretmeni sohbetin içine öyle çeker ki ettiği iltifatlar ile öğretmenin gözünü boyamaya çalışmaktadır. Öğretmen de çaresiz ve sessizce Mirza Kulam’ın abartılı sohbetini dinlemektedir. Öğretmen Mirza Kulam ile yine bir yerde karşılaşır ve onun misafir ağırlama sözlerine kanar.

-...Eğer yalanım varsa, beni kendi ellerinle kabre koyarsın. Vallahi senin gibi eğitilmiş öğretmenleri görünce yüreğim bir dağ oluyor, gururlanıyorum. Siz eğitilmiş, kültürlü, ilim irfan sahibi adamlarsınız ve halkımızın her sahada ilerlemesi için büyük gayret gösteriyorsunuz (D.Z.: 129).

3.4.4.3. “Hassas Mevzu”

“Hassas Mevzu” hikâyesinde öğretmen, köye yeni atanmış idealist matematik öğretmendir. Mesleğine o kadar şevk ile başlamıştır ki kendisi öğrencilerini bilgi ile sulama aşkı ile dolu idi. Ancak bir kız öğrencisine olan duyguları, akli ve kalbi arasında ciddi çatışmalar yaşamasına neden olmaktadır. Bu kişinin kendisine ve çevresine güvensizlik duymasına neden olur. Bu da kişi için güven ve güvensizlik çatışmasını doğurur (Fromm, 1994: 56-57). Bu çatışma o kadar artar ki kendisi çareyi başka köye tayin istemekle bulur.

Kalbimi, isteklerimi, duygularımı, geleceğimi ve belki de bütün varlığımı dağlara bırakıp gidiyordum. Arkadan; karlı tepelerin, karanlık ormanların, kıvrım kıvrım yolların ardında kalan pınarların şırıltıları arasından, hüzünlü bir ses beni çağırıyordu. Bu ses, mahcubiyeti ve masumiyeti sebebiyle yanakları elma gibi kızaran güzel bir meleğin kederli şikâyetini dile getiriyordu sanki. Ben bu sesi her an, her dakika duyuyordum. Aklım karmakarışık, gönlümde farklı duygular çarpışıyordu. Zihnimdeyse birbiriyle kavga eden iki ses vardı. Biri şöyle diyordu: “Geriye dön, sakın ol, aşkına bir çare bul, yeni bir yol ara! Diğeri de şöyle diyordu: Olmaz, kendini de Ziver’i de rezil etme, adını, öğretmenlerinin nasihatini düşün, öyle karar ver (H.M.: 171).

Köye atanan öğretmen iç ve dış dünyanın dengesini gözetmekte zorluk çekmektedir. Bu da öğretmende benlik sorunu doğurmakta ama denetim mekanizmasını devreye sokarak üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Bu hususta Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine* adlı eserinde “bensel çekirdeğinin bir köşesinde kurduğu denetim mekanizması, duygu ve davranışlarını izlediğini” (Freud, 2019: 98) söz etmektedir.

3.4.4.4. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesindeki Akça, idealist kişiliğe sahip, öğrencilerine bir anne gibi davranan anaokulu öğretmendir. O çocuklara öğretmeyi, kutsal bir görev olarak görmektedir. Bunu yaparken öğrencileri için yüreктen ve sevgiyle yapmaktadır.

Akça, henüz adım attığı bu anaokulunu, hayat ve emek ocağı olarak kabul etmiş benimsemişti. Günde birkaç kere çocukları tek tek konuşmazsa, ağaçları sulamazsa, eğer havuzun suyunu yenilemez ve odaların düzenini kontrol etmezse içi rahat etmiyordu. Birinin düğmesini dikiyor, birine resim yapıyor, bir diğere saymayı öğretiyor, sonra hepsine birden masallar anlatıyordu. Cıvciv çıkarmış tavuklar gibi; çocukları başına toplayıp çeşit çeşit şarkılar söylüyor, onlara yeni oyunlar öğretiyor, davranışlarına çeki düzen veriyordu. Çalıştığında kalın belikleri adeta omuzundan kayıyor, gözünün önüne düşüyor, bazen de havuzun sularına batıyordu (İ.F.: 190).

3.4.4.5. “İki Ananın Bir Oğlu”

“İki Ananın Bir Oğlu” hikâyesinde öğretmen olan Nazime, çocuk sahibi olamamanın yoksunluğu ile anaokulundaki öğrencilerine sınıksıkı bağlanmıştır. Onlar olmadan nefes alamaz hale gelmiştir. Çocuk sahibi olamamasının yoksunluğunu kendi öğrencileri ile doldurmaktadır. Kendisi burada savunma mekanizması olarak “ödünleme/telafi” (Geçtan, 1998: 87) yöntemini kullanmaktadır.

Nazime, anaokulunda hizmet etmek zorunda kaldığında da tek ihtiyacı bu olmuştur. O burada, çocuklar arasında bir öğretmen olarak vakit geçirdiğinde kendini bir anne gibi mutlu hissediyordu (İ.A.B.O.: 96).

Hikâyelerde görüldüğü üzere öğretmenler, toplumun beyin gücünü oluşturan bireylerdir. Öğretmen mesleğini severse toplumun eğitim düzeyi daha çok ilerler. Bu öğretmenlerin öğrencilerini sulanması gereken bir başak tanesi olarak görmesi ile mümkündür. Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün dediğı gibi “Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir” sözü bir ülkede eğitim politikası olarak benimsenmeli ve özümsemelidir. Öğretmen, toplumda ne kadar değer görürse onun saygınlığı da o kadar artar.

3.4.5. Doktorlar

Söylet ve Çakar Mengü, makalesinde “bir ülkede yaşayan toplumların sağlık durumunu ortaya koyan en önemli göstergelerden birisi ülkelerin gelişmişlik düzeyi” (Söylet ve Çakar Mengü, 2011: 102) olduğundan bahseder. Sağlık sisteminin yürütülmesinde ana unsur doktorlardır. Doktorlar olmazsa sağlık sistemindeki mekanizma işlemez ve durma noktasına gelir. Kalender ve Uludağ, makalesinde bununla ilgili “sağlık hizmetlerinin istenilen biçimde yürütülmesinde ve karşılaşılan problemlerin en aza indirilmesinde, doktorlarla hastalar arasındaki ilişki ve iletişimin büyük önemi” (Kalender ve Uludağ, 2004: 117) olduğuna değinmektedir.

Bir ülkede sağlık sistemi çökerse toplumun refah düzeyi alt üst olur. Hasta ve doktor arasındaki güven azalır. Yazar Mir Celal, hikâyelerinde sağlık sistemini ve sağlık çalışanlarının ciddiyetsizliğini realist bir yaklaşımla tenkit etmiştir. Bunu komik bir üslupla işneleyerek yapmıştır.

3.4.5.1. “Doktor Cinayetov”

“Doktor Cinayetov” hikâyesindeki doktor, çalıştığı sağlık kuruluşunda hastalarına ilgisiz ve ciddiyetsiz bir şekilde davranmaktadır. Hemşireler arasında tam otoritesini kuramaz, hasta-doktor ilişkisi zayıf düzeydedir. Gelen işi zoraki ve gönülsüz bir şekilde yapmakta ve doktor tükenmişlik sendromu içindedir.

Masanın gerisinde, şişman, orta boylu, alnının kırışıklıkları ta ötelere fark edilen bir doktor oturuyordu. Doktor hiçbir iş yapmıyor ancak ellerindeki makaslarla sürekli kâğıt kesen kızlarla sohbet ediyordu. Doktor ara sıra espri yapıyor, kızlar onun söylediklerine kahkahalarla gülüyorlar, doktor da onları güldürdüğü için, bu başarısından dolayı keyifleniyordu.

....

Doktor Cinayetov gönülsüz bir şekilde, önce Ramazan’ın Sağlık Müdürlüğüne yazdığı dilekçeyi okudu. Sonra Sağlık Müdürlüğü’nün derkenaren yazdığı notu gözden geçirdi. Kızlardan birisi kıvrıt kıvrıt doktora bir şeyler anlatmaya başladı. Ramazan acele edilmesini istiyor, telaşlanıyordu. Doktora henüz yerinden bile kıpırdamak istemiyordu (D.C.: 22).

Hikâyede görüldüğü üzere doktor, hastasının yanında gevşek davranmakta ve insanların sağlığını hiçe saymaktadır. Sağlık sistemi ve çalışanları düzenli bir şekilde çalışmazsa o sistem ilerlemez. “Vatanını en çok seven, işini en iyi yapandır.” özdeyişi bunu en iyi şekilde açıklamaktadır.

3.4.5.2. “Vatan Yaraları”

“Vatan Yaraları” hikâyesindeki doktor ve sağlık çalışanları, savaşta cephe gerisindedirler. Savaşta yaralananlara çok iyi davranmakta ve fedakârlığın her türlüünü yapmaktadırlar. Öyle ki hasta kendine geldikten sonra doktor ve hemşirelerin tebessümü, hasta için büyük bir şifa kaynağı olmaktadır. Çünkü tebessüm, yaralar için en iyi ilaç ve merhemdir.

Gözümü açtığımda kendimi sıcak temiz ve sessiz bir odada, rahat bir yatakta buldum. Başımda bekleyen ak saçlı hekimin tebessümünü ve genç bir kızın terimi sildiğini, bana su içirmek istediğini gördükten sonra; hayata döndüğümü hissettim. Galiba beni yeniden hayata döndüren, kalın kitapların manasıyla silahlanmış hekimler ile şefkat ve merhametle yoğrulmuş kızlardı (V.Y.: 102).

3.4.5.3. “Tedavi”

“Tedavi” hikâyesindeki doktor ise gelen yaşlı kadın hastanın dermanını hangi ilaçları yazdıysa da bulamaz. Farklı yöntemler dener, fakat sonuç yine aynıdır. Doktor, sonra yaşlı hastanın rahatsızlığının fiziki değil psikolojik olduğunu anlar. Çünkü hastanın

sosyal iletişimi kısıtlanmıştır. Kendi ninesiyle iletişim kurmasını sağladığında yaşlı hastadaki psikolojik rahatsızlıklar kaybolmaya başlar.

Ben bir şeyler söylemek istiyordum ki, doktor kolumdan tutup çekti:
 - Buraya gel, dedi, tahmin ettiğim gibi, onun hastalığının ne olduğunu anladım, teşhisim doğru çıktı. Senin annen çok fazla konuşan, çenesi düşük bir kadındır. Öyle alışmış. Sen galiba onu yoldaşlarından ayırmışsın. Görüyorsun, ninemle bir saat sohbet edince, keyfi yerine geldi. Yani onun hastalığı, konuşamama hastalığıdır. Sen onun çenesinin altına, anneni dinlemekten yorulmayacak bir kadın bulmalısın, başka bir iğneye-ilaca gerek yok!
 Doktorun bu tecrübesi beni şaşırttı, aynı zamanda bunun tıp tarihine geçecek bir keşif olduğunu düşündüm. Hayran kaldım (T.: 147).

Bazı durumlarda doktorlar, hastaların fiziki rahatsızlıkların arkasında psikolojik rahatsızlıkların olduğundan bahsederler. Bu doğrudur, insan psikolojisi alt üst olduğunda vücudun bazı yerlerinde bunun fiziki yansımaları olmaktadır.

3.4.5.4. “İthal Hastalık”

“İthal Hastalık” hikâyesindeki doktor, sıra dışı hasta ile muhatap olur. Bu hasta kız, aşırı zayıf ve hiçbir şey yemez. Doktor, her ne kadar ilgilendiyse ve türlü türlü yöntemler denediyse de durumda değişme olmaz. Çünkü kızda batı özentisi vardır ve batıda yaşayanlar gibi fiziğe ve yaşam şekline sahip olmak ister.

Ofelya’yı annesine teslim edip buraya geri dönmemesi için annesine ricada bulundum:
 -Onun hastalığı ancak kulüpte tedavi edilebilir!
 -Bu ne hastalığı nedir Doktor Bey!
 -Buna ben “ithal hastalık” diyorum teyze. Bizim memlekette pek olmuyor!
 -İthal mal duyduğum ama ithal hastalığı ilk kez duyuyorum. Peki, bu illet Ofelya’ya nereden bulaştı acaba?
 -Bazı film ve dergilerden bulaşmış teyze, iyileşir, korkma! Bu da mal gibi bir şey, yeni çıktı (İ.H.: 182).

Hikâyede doktor, hastayı taburcu etmek yerine psikoloji alanında uzman birine sevk edebilirdi. Çünkü Ofelya’da bağımlılık sorunu var. Bunun da çözümü doğru bir uzman ve tedavi ile mümkün olurdu.

Doktorlar, öğretmen ve işçiler gibi toplumun dinamik parçalarından biridir. Onların görevleri, bir canı yaşatmak ve kurtarmak olduğundan zordur. Onlar toplumda gerçek saygınlığı hak etmektedirler. Doktorlar sağlık sisteminin en önemli parçası olup baş aktörleridir.

3.4.6. Askerler

Askerler, buldukları toprak parçasının koruyucusu olup, milletin rahat uyumasını sağlayan bekçilerdir. Onlar barış zamanı her türlü zorlu şartlarda donanımlarını sağlayarak savaşa hazır olurlar. Mehmet Kaplan *Hikâye Tahlilleri* adlı eserinde askerlerin “maddi şartları hesaba katmayan, din yolunda şehadetin kutsallığına inanan insanlar” (Kaplan, 2018: 79) olduğundan bahseder.

Bir askerî kuvvetin esas vazifesi ulusal güvenliği sağlamak için gerektiğinde silahlı çatışmada başarılı olmaktır (Sığrı, 2005: 100). Bir ülkede ulusal güvenliği sağlamada askerlere büyük rol düşmektedir. Mir Celal, hikâyelerinde askerlere sık sık yer vermiştir. Çünkü II. Dünya Savaşı’nda savaşan Azerbaycan askerleri eserlerinde önemli yer tutmaktadır.

3.4.6.1. “Vatan Yaraları”

“Vatan Yaraları” hikâyesinde asker şahıslar üç kişidir. Bunlar, anlatıcı ben, Nasreddin ve Latif’tir. Bunların birbirlerine bağlılığı kardeşten ötedir. Savaş sırasında ölümcül bir şekilde yaralanırlar, o esnada annelerinden hediye paketi gelir. Diğerlerinden biri iyileşmeden paketi açmazlar. Birbirlerine bağlılığını askerde savaşırken de gösterirler.

Sahra hastanesinden cephe gerisine gönderileceğimi işiten yoldaşımdan ikisi, yanıma gelmişlerdi. Biri benim yaşıtım, okul arkadaşım Nasreddin idi. Bizi üniversiteden, öğrenciyken, cepheye çağırışlardı. Onu görünce her zaman okul çocuklarının çantasını hatırlıyorum. Nasreddin’in çok güzel bir çantası vardı. Hem de kemer ile beline bağlardı. Bezen onun çantasından tutup çekiştirirdik, geriye dönmek, çekiştirenin kim olduğunu görmek isterdi ancak dönemezdi. Şimdi Nasreddin bizim komutanımızın yardımcısıdır. Komutan sırrını ona söylüyor, zor bölgelere komutanla birlikte gidiyorlar.

İkincisini cephe tanıdım. Kolayır köyünden, Mina Hanımın oğlu Latif. Babası çoktan ölmüş bir yetim oğlan. Annesi köyde muhtar vekiliydi. Onu her zaman, kadınların toplantısında masanın başında ayağa kalkıp, elindeki anahtarı masaya vurarak kadınları sessizliğe davet ederken görmek mümkünü. Yakışmasa da her zaman muhtarlık yapmak isterdi (V.Y.: 103-104).

3.4.6.2. “Leyla”

“Leyla” hikâyesinde asker olan şahıslar Mir Ali ve Mürsel Babayev’dir. Mürsel, Mir Ali’nin yakın arkadaşıdır. Arkadaşının savaşta şehit olduğunu sanıp Mir Ali’nin

ailesine bu acı haberi nasıl vereceğini düşünür. Lakin gerçek öyle değildir, Mir Ali cepheye yaralanmış olup farklı bir hastanede tedavi görür. Mürsel ise savaşta bacağına kaybetmiştir.

Mürsel Mir Ali'yi ateş içinde terk etmişti. Daha doğrusu terk etmeye mecbur olmuştu. Ayıldıktan sonra ilk yardım mıntikasını birbirine katmış, bağıra çağıra arkadaşının nerede olduğunu soruştu. Böyle bir yaralı bulunamadığı için de arkadaşının öldüğünden emin olmuştu. Ancak Mir Ali'nin durumu Mürsel düşündüğü gibi değil; başka türlüydü. O gün Mir Ali başından ağır yaralandıktan sonra top güllesinin açtığı çukurun kenarında vücudunun yarısı toprakta gömülü halde, baygın düşüp kalmıştı. Serin yaz gecesinin yeli onun sinir uçlarına dokununca uyanmış, kendini cesetler arasında bulmuştu (L.: 125-126).

3.4.6.3. “Karı Koca”

“Karı Koca” hikâyesinde geçen askerler II. Dünya Savaşı'nda savaşan askerler olarak bahsedilmektedir. Savaş o kadar ağır ve çetindir ki askerler bir uykuya muhtaç kalırlar. Çünkü uyku, insan için en önemli fizyolojik ihtiyaçlardan biridir. Uykusuzluk insan psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir. Burada başkişi olan asker, Sovyet askeri olan Azerbaycan askeridir.

Dünyada o kadar çok lezzetli şey var ki, bunların kıymetini insan ancak elden çıktığı zaman anlar. Askerlikte, cephe hayatında uykudan alınan lezzeti hiçbir şeyden almak mümkün değildir. Uyku, özlemle bahsedilen şeylerden biridir (K.K. 91).

3.4.6.4. “İki Ananın Bir Oğlu”

“İki Ananın Bir Oğlu” hikâyesinde büyüyen çocuk II. Dünya Savaşı'nda savaşan askerdir. Savaş bittiğinde geri döner, Nazime annesini sorar. Çünkü yapılan iyiliği unutmaz, anaokulunda iken balkondan düşerken Nazime annesi hayatını kurtarmıştır. İdris'in iyi bir asker olunca Nazime anne İdris ile gurur duyar. Çünkü askere giden bir evlat aile için gurur kaynağı olarak görülmektedir.

Nazime İdris'in omuzlarından tutup yüzüne baktı, sanki cephedeki çatışmalarda yaşadığı maceraları gözlerinden okumak istiyor gibiydi. İdris ona uzun uzadıya sarıldı.
-O çetin günlerde, beni hiç hatırladın mı?
İdris gerçek bir evlat gibi konuştu:
-Bir gün bile aklımdan çıkarmadım!
Nazime ellerini göğe kaldırıp şükretti:
-Benim de bir oğlum var, asker olarak büyütmişüm diyerek İdris'e tekrar tekrar sarıldı (İ.A.B.O.: 100).

Mir Celal, hikâyelerinde askerlere, askerlerin iç dünyalarına ve onların bakış açlarına fazlasıyla yer vermiştir. Askerlerin II. Dünya Savaşı'nda kahramanlıklarına savaşı okurlarına yaşatırcasına yer vermiştir. Askerler ülke gücünü oluşturan önemli parçalardan biridir. Asker, bir ülkenin savunmasında ve korunmasında etken bir unsur olarak görülmelidir. Asker olmazsa bir ülkenin güvenliği sıkıntıya düşer ve sarsılır.

3.5. Hikâyelerde İzleksel Kurgu

3.5.1. Eğitim

Eğitim toplumdaki bireylerin gelişimini sağlayan önemli bir araçtır. Toplumda eğitim ailede başlar, sonra okulda devam eder. Bireyin kendi yaşamını şekillendiren önemli bir unsurdur. Mir Celal Paşayev'in hikâyelerinde eğitim izleği önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü yazar, hayatının büyük bir bölümünü öğretmenlik yaparak geçirmiş ve kendisini eğitim neferi olarak görmüştür

3.5.1.1. “İstifade”

“İstifade” hikâyesinde başkişi bir öğretmen olup öğrencilerin eğitimine önem veren biridir. Aynı zamanda meslektaşlarının bilgilerinden istifade edip kendini geliştirmeye çalışmaktadır. “Sevindim, çünkü bilgili, yüksek tahsilli insanlarla sohbet hoşuma gidiyordu. Böylesi insanların bilgilerinden istifade etmek gerekiyordu. Bu sohbetlerde çok şey öğrenme imkânı da oluyordu” (İ.: 56). Ayrıca aynı hikâyede başkişi öğrencilerinin eğitimine çok önem vermektedir. Öğrencilerini yetiştirilmesi gereken bir fidan gibi görmektedir. Bu da öğretmenin eğitim aşkının bitmediğini göstermektedir.

Gün doğmadan kalkıp annesine yardım ettikten sonra çantasını omzuna atan; yataktan geç kalktığı için kahvaltı yapamayan, bu yüzden elindeki dürümünü geveleye geveleye, yakasını dahi ilikleyemeden okula koşan çocuklar sınıfa doluyorlar, sıraların arasına serpilip dağılarak masum ve gülen gözlerle beni bekliyorlar (İ.: 60).

3.5.1.2. “Dostumun Ziyafeti”

“Dostumun Ziyafeti” hikâyesinde Mirza Kulam sohbeti esnasında, başkişi olan öğretmene, öğretmenlerin ve eğitimin rolünden sürekli bahsetmektedir. Hatta sohbeti esnasında Sovyet hükümetinin eğitim sisteminin üzerinde etkisinden ve rolünden de söz eder.

-...Eğer yalanım varsa, beni kendi ellerinle kabre koyarsın. Vallahi senin gibi eğitimli öğretmenleri görünce yüreğim bir dağ oluyor, gururlanıyorum. Siz eğitimli, kültürlü, ilim irfan sahibi adamlarsınız ve halkımızın her sahada ilerlemesi için büyük gayret gösteriyorsunuz. Helal olsun Sovyet Hükümeti'nin size verdiği ekmek! Helal olsun sizin için çekilen zahmet (D.Z.: 129).

3.5.1.3. “Pilavdan Sonra”

“Pilavdan Sonra” hikâyesinde dönemin eğitim sistemi eleştirilmektedir. Ramiz, liseyi bitirdikten sonra üniversiteye torpille girmiştir. Annesi Erknaz Hanım, oğlu üniversiteye yerleşemeyince soluğu Moskova’da alır ve oğlunun alt yapısı olmamasına rağmen üniversite yönetimine dil dökerek oğlunu üniversiteye kaydettirir.

Durum bundan ibaret olsa da Ramiz imtihanı geçemedi, yeterli puan alamadı. Oğlunun adını kazananlar listesinde göremeyen Erknaz Hanım, acele bir uçak bileti alıp Moskova’ya doğru yola düştü. O kapı senin, bu kapı benim, derken, merkezi sınav komisyonu genel sekreterinin yanına vardı. Kocasının devlet işlerine ömrünü koyduğunu, oğlunun hasta olduğu halde heyecanının yenemediği sınıva girmek zorunda kaldığını, yerel sınav komisyonunun “adaletsiz olduğunu”, biricik oğlu Ramiz’in dilekçesi reddedilirse, kendisini en bedbaht ana sayacağını büyük bir heyecan ve hiddetle, ısrar ve cesaretle anlattı. Ramiz’in birkaç yıl önce, okulun tiyatro kulübünden aldığı teşekkür belgesini zarftan çıkarıp gösterdi ve sordu:

- Yeteneksiz bir çocuğa bu belgeyi verirler mi?

Erknaz Hanım hayli bağırıp çağırırdıktan sonra, oğlunun çok yetenekli olduğunu diliyle ikrar edip ona kefil olduktan sonra, inşaat fakültesindeki bir adet boş kontenjanı ayırıp, Ramiz’i oraya kaydettiler; burs ve kalacak yurt verilmemek şartıyla orada okumasına izin verdiler (P.S.: 156).

Bu hikâyede eğitim sisteminin durumunu göz önüne sermektedir. Üniversite yerleştirme sınavında özellikle yerel komisyonların olması, araya adam sokma gibi hilelerin oluşmasına neden olmaktadır. Bu benzeri olay Tölögön Kasımbekov’un hikâyelerinden “İnsan Olmak İstiyorum” hikâyesinde de geçmektedir.

İçim yanıyordu sanki. Diğer derslerden sınavı verirsek, sonuçları iyi olursa, bunun yerini kapatır. Umutla uzak bir köyden gelmiştik.

Zavallı Mıktı canlandı bağırarak:

-Ya bari kolhozda çalıştı diye yazılan raporlarımıza baksalardı.

Çaresize yıldız ateş gibi görünür. Çaresizliğimden güzel bir hayale daldım, yel gibi geçici bulutun gölgesinde hayal kuruyordum.

-Mıktı, hani mektup vardı ya nerede kaldı, belki o bize yardım eder diye gözlerine baktım.

- Mektup mu, onu ilettim ama... diye Mıktı, suratını astı.

Dediğine göre bir şişe şampanya alıp mektubu babasının arkadaşına götürmüş, ama o adam Mıktı'yı iyi karşılamasına rağmen yardım edeceği hakkında bir kelime bile konuşmamış, hocalar bilir diye göndermiş.

-Babam adam için, bir zamanlar ne kadar çok kuzumu yemişti! Çok hakkım geçmiştir o adama! demişti. Ancak şimdi yardım etmeye niyeti yok! diye sövdü Mıktı. Sonra öğrendim ki o mektupta benimle ilgili tek kelime bile yokmuş (Kasımbekov, 2019: 70-71).

Kırgız yazar Kasımbekov'un hikâyesinde de eğitim sistemi köhneleşmiş olup yapılan sınavlarda araya adam sokmalar veya torpil mevcuttur. Bu da eğitim sisteminin çökmesine gelecek nesillerin kaybolmasına neden olur.

3.5.1.4. "Hassas Mevzu"

"Hassas Mevzu" hikâyesinde öğretmenin atandığı köy okulunda öğrencisine karşı yaşadığı duygusal hisler eleştirilmektedir. Bu hisler, iç çatışma yaşamasına neden olur ve Maarif Nazırının toplantı gecesi ettiği sözler aklına gelir. Nazırın ettiği her söz, nasihat ve azarlama olarak aklına gelir.

Öğretmen; köylünün eli kalem tutan dostudur. Köylü, ona hem çocuğunu emanet edecek; hem onun tavsiyelerini dinleyecek; hem de birçoğuna anlatmadığı derdini ona anlatacak... Yanlış bir hareket, öğretmeni köylünün gözünden öyle bir düşürür ki; genç öğretmen, başını alıp köyden gitmek hatta kaçmak zorunda kalır. Köye giden öğretmenlerin ilk işi, köylünün saygısını ve güvenini kazanmaktır. Sizin aydın birer eğitimci olarak köylerde nüfuz kazanmanız; ağanın, beyin, molların, falcının köylü üzerindeki etkisini kıracak, köylünün gözünü açacaktır. Bu da öğretmenin en önemli görevidir. Size bu yolda başarılar diliyorum! Haydi! Yürüyün evlatlarım." (H.M.: 166).

3.5.1.5. "İnsanlık Felsefesi"

"İnsanlık Felsefesi" hikâyesinde Akça isimli anaokulu öğretmeni, eğitim aşkı ile yanıp tutuşan bir öğretmen olarak yansıtılmıştır. Akça, öğrencilerini ve ders verdiği ortamı o kadar çok sever ki öğrencileri ile adeta kendi evladı gibi bütünleşmektedir.

Akça, henüz adım attığı bu anaokulunu, hayat ve emek ocağı olarak kabul etmiş benimsemişti. Günde birkaç kere çocukları tek tek konuşturmazsa, ağaçları sulamazsa, eğer havuzun suyunu yenilemez ve odaların düzenini kontrol etmezse içi rahat etmiyordu. Birinin düğmesini dikiyor, birine resim yapıyor, bir diğerine saymayı öğretiyor, sonra hepsine birden masallar anlatıyordu (İ.F.: 190).

Mir Celal Paşayev, hikâyelerinde eğitim sistemini eleştirmekte, öğretmenin ve eğitimin nasıl olması gerektiğinden söz etmektedir. Yapılan sınavların objektif

olması gerektiğinden bahsetmektedir. Öğretmen, bir savaşçı ve gerçek bir nefer olmalıdır.

3.5.2. SSCB Kurumları ve Komünizm

Marx ve Engels, *Komünist Manifesto* adlı eserinde komünizmi “iş bölümünün ortadan kalktığı, toplumsal üretim araçları üzerindeki mülkiyetin tüm topluma ait olduğu toplum biçimi” (Marx ve Engels, 2014: 115) olarak görmektedir.

Mir Celal Paşayev, hikâyelerinde komünizm ile ilgili yer ve kurumlardan çok bahsetmektedir. Hikâyelerinde Ekim Devrimi, kolhoz vb. kelimeler sıklıkla kullanılmaktadır. Yazar, yaşadığı dönemde komünizme sempati duymuştur.

3.5.2.1. “Doktor Cinayetov” ve “Bostan Hırsızı”

“Doktor Cinayetov” hikâyesinde Ramazan doktora “yoldaş” (D.C.: 23) diye hitap etmektedir. “Bostan Hırsızı” hikâyesinde Kerbelayı Tapdık ve Durmuş arasındaki meselenin hallolması için köydeki küçük örgütlenme birimi olan idari birime başvururlar.

Bağı yağmalanan Tapdık ile bostanı yağmalanan Durmuş, şikâyetlerini iletmek için doğruca Köy Sovyete¹⁷ gittiler. Her ikisi de uğradıkları zarardan dolayı şikâyetçi oldular, başlarına gelenleri anlattılar. Kâtip onlardan aldığı bilgileri tutanağa geçirdi ve ikisine de ayrı ayrı sordu:
- Şüphelendiğiniz biri var mı? (B.H.: 35).

Hikâyedeki Köy Sovyeti, Türkçe’deki ihtiyar heyetine denk gelmektedir. İhtiyar heyeti köydeki sorunları çözen idari bir örgütlenmedir. Köy Sovyeti de Sovyet Rusya döneminde aynı benzer sorunları çözmeye kurulan bir yapıdır.

3.5.2.2. “Meclis Kuru”

“Meclis Kuru” hikâyesinde de başkişi Kuru, eşine yoldaş diye hitap etmektedir. Doğan kızına dilekçe (M.K.: 41) anlamına gelen Maruze ismini koymuştur. Meclis

¹⁷ Köy Sovyeti: S.S.C.B döneminde köyleri idare eden muhtar ve azalardan oluşan köy meclisi (Avşar, 2018, s. 35).

Kurusu, bürokrasiye ve toplantıya çok önem verir. Bürokratik takıntı komünizm öğretilerin getirdiği durumlardan biridir.

3.5.2.3. “Kemterovlar Ailesi”

“Kemterovlar Ailesi” hikâyesinde “Halk Artisti”¹⁸ teriminden bahsedilir (K.A.: 47). Aynı hikâyede Kulam’ın geçtiği sokağın ismi Komünist Sokağı’dır. “Kışın soğuk günlerinde, ağzından buğular çıkararak Komünist Sokağından aşağıya doğru aceleyle koşturan gri paltolu o adamı kim tanımaz ki?” (K.A.: 49). Bu hikâyede de “yoldaş” kelimesi kullanılmaktadır.

3.5.2.4. “İstifade”

“İstifade” hikâyesinde başkışı olan öğretmen, sevgilisiyle “Proleter Sineması”na¹⁹ giderler (İ.: 67). Sinema ve sanat kültüründe de komünizm ve sosyalizm hâkimdir, bu da kişilerin günlük yaşam şeklini etkilemiştir.

3.5.2.5. “Elçiler Geri Döndü”

“Elçiler Geri Döndü” hikâyesinde Şhriban Hala’nın oğlunun uzun süre kolhozda²⁰ çalıştığından bahsedilir. Şhriban Hala aynı zamanda SSCB dönemi Muallim Enstitüsü’nde hademedir (E.G.D.: 70). SSCB döneminde insanlar komünizm ideolojisine göre yetiştirilirdi.

3.5.2.6. “Tedavi”

“Tedavi” hikâyesindeki başkışı Sovyet hükümetinden övgüyle söz etmektedir. Çünkü kendisi devlet dairesinde önemli bir mertebeye gelmiştir. Hikâyede rejimin imkânlarından olumlu bir şekilde bahsedilmektedir.

Onun haklı şikâyeti bir yana dursun, benim başka bir arzum vardı: “Gidip getireyim, annem yanımda, Bakü’de, kalsın” diye düşünüyordum. “Sovyet Hükümeti sayesinde bu

¹⁸ Artist: Sanatçı. “Halk Artisti”, S.S.C.B döneminde, sinema ve tiyatro sanatçılara verilen kariyer unvanlarından biri. O dönemde yazar ve şairlere de “Halk Şairi”, “Halk Yazarı” unvanları verilmiştir (Avşar, 2018, s. 47).

¹⁹ Sovyet Rusya döneminde kurulmuş olan işçi, emekçi sinemasıdır (Avşar, 2018, s. 67).

²⁰ (Eski Sovyetler Birliği’nde) tarım üretim kooperatifi.

yüksek mertebelere ulaşan oğlunun bir hayrını, faydasını görsün; isli ocaktan, kirli bucaktan kurtulsun, ömrünün bu son demlerinde rahat rahat yaşasın; evde oturup bana hayır dua etsin...” (T.: 139).

3.5.2.7. “Hassas Mevzu”

“Hassas Mevzu” hikâyesinde Azerbaycan’ın SSCB tarafından işgal edildikten sonraki dönem anlatılmaktadır. O dönemden sonra Sovyetler işgal ettiği yerlerde kendi ideolojisini oturtmaya çalışıyordu. Bunun için Azerbaycan’da bölgesel bir hükümet kurulmuştur.

Siz, uzak köylerimizde eğitim meşalesini yakmaya, Şura Hükümetinin²¹ getirdiği yenilikleri, devrimleri halka anlatmaya gidiyorsunuz! İlk vazifenizin, emektar köylünün saygısını kazanmak olduğunu unutmanız gerekir (H.M.: 165).

Kız isteme töreninde ise birbirini seven gençlerin siyasi parti üyesi olduğundan bahsedilir. Bu siyasi parti rejimin komünist parti gençlik kolları teşkilatı olup, bu ideolojinin Azerbaycan Türkleri arasında bayağı yerleşmiş olduğunu göstermektedir.

Ziver Hanım bize görücü gelmişti! Arkadaşları, niyetlerini özetledikten sonra Ziver Hanım, sevinç ve arzu ile gençlerin geleceğinden bahsetti ve oğlunu takdim etti:
-İrfan’da Hakikat ile aynı okulda, aynı sınıfta okuyor. Her ikisi de petrol mühendisi olacaklar; ikisi de komsomol²² üyesi, birbirlerini sevmişler, baht yıldızları barışık ki alın yazgısı onları çekip getirmiş. Biz anne babaların görevi de bu gençlere hayır dua etmek... Biz bu hayır iş için cesaretle yola çıkıp saygı değer öğretmenimizin kapısına geldik. Ümit ediyoruz ki... (H.M.: 175).

3.5.2.8. “İthal Hastalık”

“İthal Hastalık” hikâyesinde de başkişi olan bir doktor, SSCB dönemindeki Azerbaycan’ın sağlık sisteminden övgüyle bahsetmektedir. Bundan bahsederken sağlık sisteminin Sovyet hükümetinin sistemiyle uyumlu olması gerektiğinden söz etmektedir.

Böyle bir yerde ne doktor ne de hemşire, kapısını kapatıp oturamaz ve gelen hastayı geriye gönderemez elbette! Nasihat vermeye ve Şehir Sovyet’inin almış olduğu kararları hatırlatmaya gerek yok. Hastaları geri döndürmeye kanun da buna izin vermiyor, insanın vicdanı da... Vicdanın rahat etse: “Yoldaş, yerimiz yok, başka bir hastaneye gidin!” diyebilirsiniz (İ.H.: 177).

²¹ Şura Hükümeti: 1920’de, Azerbaycan Sovyet işgaline uğradıktan sonra kurulan, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti (Avşar, 2018: 165).

²² Komsomol: Komünist Partinin Gençlik Kolları Teşkilatı (Avşar, 2018: 175).

3.5.2.9. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde komünizm ile ilgili kelimeler çok geçmektedir. Çünkü hikâyedeki başkişisinin eşi duvar işçisidir. Üstelik Bakış ve Akça Ekim Devriminin²³ yıldönümünde tanışmışlardır.

Bakış buraya, Ekim Devriminin yıldönümünde, okul mezunlarının inşaatçılar kulübündeki buluşmasından, yani ikinci mezuniyet gecesinde sonra, “Trest” başkanıyla birlikte gelmişti. Onun amacı okulu bitirenleri inşaatlarda çalışmalarını için göreve çağırmaktı (İ.F.: 189).

Bakış, duvar işçisi olup TREST’de çalışmaktadır. Bu kurum halka konut sağlayan SSCB’ye bağlı bir devlet kurumudur. Bakış, oğlu Nadir’e hediye alır ve bu hediye Sovyet ideolojisini çağrıştırmaktaydı. Üstelik bu oyuncak rejim marşı çalan bir oyuncaktır.

Nadir hızlıca kutuyu babasından almak istediğinde, bir de bakardı ki babası kutunun içinden bir Sputnik²⁴ maketi çıkarıp masanın üstüne koymuş! Tavana doğru bakan bu uzar aracı maketi, önce marş söylüyor sonra da ışık çalıyordu. O anlarda Nadir’in mutluluğuna diyecek yoktu (İ.F.: 192).

Akça ve Bakış’ın oğlu Nadir, Sovyet Hükümetine bağlı meslek edindiren bir okula üyedir. Ayrıca hikâyede Ekim Devrimi kutlaması için siyasi partiden gelenlerden de bahsedilmektedir.

Akça, kocasının fotoğrafını kulüpte, “meşhur işçiler” arasında görünce memnuniyetini bildirdi. Cuvanlı söz aldı:

-Akça Hanım, Bakış’ın fotoğrafı konusunda rahatsız olmayın. Ben kısa süre içinde Nadir’i “meşhur işçiler” arasına katalım istiyorum. Nadir şimdi F.Z.U’ya²⁵ gidiyor. Artık gençler orada kendilerini geliştiriyorlar!

Ekim Devriminin yıldönümü kutlamaları için Parti’den²⁶ gelenler de vardı (İ.F.: 199).

3.5.2.10. “Karı Koca”

“Karı Koca” hikâyesinde o dönemde savaşan Azerbaycan askerleri ve köylüleri, Almanya ile yaşamış oldukları savaştan dolayı SSCB ve Stalin rejimine yoğun destek

²³ Ekim Devrimi, Bolşevik Devrimi, Rus Devrimi ya da Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, ayrıca bilinen adı ile Ekim Ayaklanması, Rusya’da Jülyen takvimine göre 25 Ekim 1917’de (Miladi takvime göre 7 Kasım 1917), Petrograd’daki geçici hükümetin devrilerle iktidarın Lenin önderliğindeki Bolşeviklere geçmesini sağlayan ve Sovyetler Birliği’nin kurulmasına yol açan olaydır (https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekim_Devrimi 25.05.2021).

²⁴ Sputnik: Aya il çıkan Sovyet uzay gemisi (Avşar, 2018: 192).

²⁵ FZU: Sovyet hükümeti döneminde altı ay veya bir senede meslek sahibi eden sanat okulu (Avşar, 2018: 199).

²⁶ Komünist Parti’den bahsedilmektedir (Avşar, 2018: 199).

vermişlerdir. Aynı şekilde SSCB ve Stalin rejimi savaş dolayısı ile kendi topraklarında yaşayan halklara karşı tutumunu yumuşatmıştır. Yaşayan halklar da Alman zulmünden çok çektikleri için “denize düşen yılanı sarılır” misali komünizm rejimine ve Kızıl Ordu’ya sarılmıştır.

“Karı Koca” hikâyesinde anlatıcı ben olan bir askerın II. Dünya Savaşı’ndaki komünizm ile ilgili duygularına yer verilmektedir. Savaşmış oldukları Alman askerlerine o kadar öfke dolu duygular yaşar ki kendi halkı ile ilgili Sovyet sempatanlığı içeren iç monolog yapar.

Sovyet kanunu izin verseydi, bu gece hatta bu saatte hepimizin acısını, geçirdiğiniz tehlikeli günlerin, uykusuz gecelerin, yanan kadınların, yapılan soygunların, öldürülen tüm baba ve oğulların intikamını alırdım...” Onlar, cepheye hizmet etmek için bütün günü zahmet çekip ter döken Sovyet köylüleri, söylediklerimi duymamış olsalar da huzur içindeydiler. Onlar kendi kaderlerini Komünist Parti’ye, Stalin’e ve Kızıl Ordu’ya bağladıklarından bu yana özveriyle çalışmayı, güvenle ve kaygısız uyumayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Muhtemelen şu anda tutsak taşıdığımız arabanın sesini duymuşlardır ve içlerinden şöyle diyorlardı: “Onlar bizim askerimiz, gereğini yaparlar...” (K.K.: 88).

Yazar Mir Celal Paşayev, hikâyelerin genelinde komünizm ve SSCB dönemin kamu ve siyasi kurumlarına değinmektedir. Bu da yazarın hayatında o dönemin siyasi fikirlerinden etkilendiğini göstermektedir.

3.5.3. Sevgi

Mir Celal Paşayev’in hikâyelerinde ortak olan sevgi izleği yoğun bir şekilde işlenmektedir. Kimi yerde vatan sevgisi, kimi yerde evlat sevgisi, kimi yerde ise eş sevgisi olarak hikâyelerde yer verilmektedir.

3.5.3.1. “Kemterovlar Ailesi”

“Kemterovlar Ailesi” hikâyesinde Leyla ve Gulam’ın birbirlerine olan yoğun sevgisinden söz edilir. Hatta birbirleri ile beraber olmak için canları pahasına fedakârlık ederler. Lakin evlilikten sonra sevginin yerini mal, mülk ve para almaya başlar.

Gulam ile Leylâ karı-kocadır. Hem de öyle böyle değil. Birbirlerine sevdalı, yanık, tutkulu... Şairlerin deyişiyle onlar, âşık ve maşuk... Evleneli iki yıl bile olmadı. Üstelik

evlenmeleri de bir hayli zor oldu. Leyla, Gulam'ın yüzünden babasıyla bir yıl küsülü kaldı. Leyla'nın yüzünden, İçerişehir'de²⁷ Gulam'ı bıçakladılar. Kulağının arkasındaki yaranın izi hâlâ duruyor, ölene kadar da duracak (K.A.: 46).

3.5.3.2. “Vatan Yaraları”

“Vatan Yaraları” hikâyesinde başkişinin yoğun vatan sevgisinden bahsedilir. Başkişi canını feda edercesine mücadele eder. “Buradan ayrılmak istemiyorum. Görmek, işitmek, düşünmek istiyorum. Hangi bir güç ise, iradem dışında gözlerimi kapatıyor, deminden beri demirci körüğü gibi hırıldayan kulaklarım sağırlaşıyor, başımdaki ağrı beni alıp uzaklara götürüyor” (V.Y.: 101). Aynı kişinin annesine de duyduğu yoğun sevgi ve özleminden de bahsedilir. “Böyle bir ömrün kadrini, kıymetini bilirim. Ben yeniden bir çocuk olayım, annemin, o sevgi dolu kucağına atlayım, sıcacık kollarında beni sevişleriyle mest olayım. Babamın, serin toprak evinin eşiğinden emekleyerek geçeyim” (V.Y.: 103). Aynı anda hastanede arkadaşlarına da yoğun sevgi ve özlem duymaktadır, o günlerin tekrar geri gelmesini arzulamakta ve istemektedir.

Aşık atan, top oynayan, saklambaç yoldaşlarım? Dövüşüp küsüştüğüm, sonra barıştığım, atıp tuttuğum, ayrılı birleştiğim yaşlılarım? İşte ben bunlara doyamamışım. Ömrüm yüz gün ise, doksan dokuzunu yurdumda, toprağında yaşamışım ama doyamamışım (V.Y.: 103).

Aynı hikâyede savaşan üç askerin arkadaş olarak birbirlerine olan sevgisi ve sadakati de izlek olarak işlenmektedir. Birbirlerini o kadar çok severler ki Latif, yaralı olarak hastanedeysen, annelerinin göndermiş oldukları kutuyu açmazlar. “Bıçağımı çıkarıp hediye paketini açmak istedim. Nasreddin izin vermedi: - Olmaz, dedi” (V.Y.: 110). Hikâyede bu üç askeri annelerine ve ülkesine olan sevgilerinden söz edilir.

Latif ve Nasreddin de annemin sözlerini tekrar ettiler:

- Bir gezelim, bir savaşalım!

- Annelerimizin yüzü gözlerimizin önünde, sesleri kulaklarımızda, elleri yüreğimizde olsun. Onlar şefkatli elleriyle her zaman bizim yaralarımızın üstünü okşasın, bizi iyileştirsinsinler. Sağ olalım, yaşayalım, vatan topraklarına giren işgalcileri mahvedelim! Annelerimiz sevin sin, huzur içinde yaşasınlar. “Ana Vatan” da bizden razı olsun (V.Y.: 111).

3.5.3.3. “Leyla”

²⁷ Bakü'nün, şehir surları içinde kalan tarihî kısmı (Avşar, 2018, s. 46).

“Leyla” hikâyesinde Leyla eşi Mir Ali’yi savaşta kaybettiğini düşünmüştür. Eşini kaybettiğini düşünen ve umudunu kaybeden Leyla, hikâyenin sonunda Mir Ali’ye kavuşur. Birbirlerini sevgi dolu bir şekilde kucaklarlar.

Evin kapısına bir yandan o geldi, diğer yanda da Leyla! Bunun elinde çanta, onun elinde bavul...

- Leyla!

- Mir Ali!

- Sesine kurban!

Mir Ali’nin sesi Leyla’nın çehresini örten gam ve matem perdesini yırttı. Sevgililer birbirine sarıldılar. İçeriden, önce Ziba’nın sonra da Tofik’in sesi duyuldu. Çocuğu aceleyle uyandırmışlardı. O, yarı çıplak halde, küçücük yumruğuyla uykulu gözlerini ovarak bağırarak kapıya koşuyordu:

- Babam geldi! Babam geldi!

Tofik, o tatlı dilli çocuk, o gün bir zafer bayrağı gibi ellerden düşmedi, başlar üstünde gezdi (L.: 128).

3.5.3.4. “Hassas Mevzu”

“Hassas Mevzu” hikâyesinde başkişi olan öğretmen atanmış olduğu köy okulunda kız öğrencisine karşı duygusal hislere kapılır. Bunlar kız öğrencisine hissettiği sevgi farklı boyuttadır. Etik olarak, kanunen ve örfi nazarda onaylanmamış bir sevgi türüdür.

Hayır, ben bu servi boylu kıza başkalarının baktığı gibi bakamıyordum. Ziver’in her konuşması, her bir hareketi bana hoş geliyordu. Bir soruya cevap vermek için ayağa kalkıp iki kelime konuştuğunda yanakları elma gibi kızarıyor, renkten renge giriyor, bir suç işlemiş gibi mahcup oluyor, tahtaya yazdığım problemleri doğru ve seri şekilde çözüp sonucunu söylese de başını kaldırıp yüzüme direk bakamıyor, mahcup bir edayla yere bakıyor ve sonra geçip sırasına oturuyordu. Ziver’in beyaz teni, dolgun yüzü, cazibesi, çekik gözleri sadece derste değil; evde dinlenirken, kırlara çıkıp doğanın seyrine daldığım zamanlarda da beni terk etmiyor, adeta beni izliyordu. Bu kızın adını andığımda ruh halimin değiştiğini açıkça görebiliyordum (H.M. 169).

3.5.3.5. “İnsanlık Felsefesi”

“İnsanlık Felsefesi” hikâyesinde aile ve çocuk sevgisi yoğun bir şekilde işlenmektedir. Özellikle Akça, eşi Bakış ve oğlu Nadir’e çok düşkündür. Her zaman onları düşünür ve onlara göre hareket ederdi. Bakış da aynı şekilde eşi Akça’yı ve oğlu Nadir’i çok sevmektedir.

Aile hayatının tatlı meyvesi, ay parçası gibi bir erkek çocuğu da müjdeli bir haberle gelip çattı. Bu genç aileye o bebeğin sesi; saf bir musiki nağmesi gibi geliyordu. Duvar ustası Bakış ve Akça’nın günleri güzel geçmekteydi.

Aileden, günlük hayattan konu açıldığında, herkes başka bir şeyden söz ettiğinde, Bakış da şevkle kendi saadetinden bahsediyordu:

-Kardeş, şu zamanda insanın canı sağ olsun, güzel de bir hayat yoldaşın olsun, geri kalan her şey gelir, geçer. Akça ile karşılıklı oturup sohbet ettiğimizde, bir de Nadir'in kendi başına sesler çıkararak oynadığını görünce bütün yorgunluğum gidiyor (İ.F.: 190-191).

3.5.3.6. “İki Ananın Bir Oğlu”

“İki Ananın Bir Oğlu” hikâyesinde Nazime öğretmenlik yaptığı anaokulunda öğrencisi İdris'i balkondan düşerken hayatını kurtarmıştır. Askerliğinin bitmesi ile İdris, anne olarak kabul ettiği Nazime'yi unutmaz ve karşılaştığında birbirlerine uzun süre sarılırlar. Bu da yapılan iyiliğin yoğun bir sevgiye dönüştüğünü gösterir.

Nazime İdris'in omuzlarından tutup yüzüne baktı, sanki cephedeki çatışmalarda yaşadığı maceraları gözlerinden okumak istiyor gibiydi. İdris ona uzun uzadıya sarıldı.

-O çetin günlerde, beni hiç hatırladın mı?

İdris gerçek bir evlat gibi konuştu:

-Bir gün bile aklımdan çıkarmadım!

Nazime ellerini göğze kaldırıp şükretti:

-Benim de bir oğlum var, asker olarak büyütmişüm diyerek İdris'e tekrar tekrar sarıldı (İ.A.B.O.: 100).

Yazar, hikâyelerinde aile, vatan, çocuk sevgisini yoğun bir şekilde işlemiştir. Sevgi günlük hayatta insanlar için en çok ihtiyaç duyulan bir güdüdür. Sevgisiz büyüyen çocuk, kurur ve gelişemez, o kişi toplum için çok tehlikeli biri olur. O yüzden toplum sevgiyle beslenmeli ki toplumdaki bireylerin merhamet duygusu yükselsin.

3.5.4. Yozlaşma ve Hırs

Yozlaşma ve hırs, bireyi birey olmaktan çıkararak kötü etmenlerden biridir. Bu etmen, toplumun dinamik yapısını bozar ve yaşanmaz hale getirir. Birey, bu duygu ile kendisi ve çevresi ile çatışmaya girer. Bu duygu bireyin ruhuna işleyerek yüreğini köreltmektedir.

Mir Celal Paşayev, hikâyelerinde yozlaşan ve kültür erozyonuna uğrayan değerleri alaycı bir şekilde eleştirmiştir. Bunu yaparken hem güldürmüş hem de düşündürmüştür.

3.5.4.1. “Doktor Cinayetov”

“Doktor Cinayetov” isimli hikâyede yazar, sağlık kurumunun işleyişini ve sağlık kurumundaki çalışan doktorun tavırlarını eleştirmektedir. Sağlık kurumundaki bürokratik yozlaşmanın pek çok insanın hayatına mâl olduğuna dair mesaj vermektedir. Sağlık sisteminin denetlenmeyişi de bu sıkıntıları doğurmaktadır. Baştan aşağı denetlenmeyen bu sistem insan sağlığını büyük ölçüde tehdit etmektedir.

Doktor Cinayetov sağlık karnesini istedi. Ramazan aceleyle takdim etti. Doktor yine istifini bozmadan, hiç acele etmeden, yanındaki kızlar ile şakalaşa, şakalaşa onun sağlık karnesini iki üç kez baştan sona gözden geçirdi. Sonra bir sigara yaktı, eline bir kâğıt aldı ve sormaya başladı:

- Adnız? Soyadınız? İkamet adresiniz? (D.C.: 23).

3.5.4.2. “Bostan Hırsızı”

“Bostan Hırsızı” hikâyesinde iki kardeş, Kerbelayı Tapdık ve Durmuş eleştirilmiştir. İki kardeş, birbirlerinin yetiştirmiş oldukları ürünleri habersizce aşırıp tren istasyonunda satmaya kalkıştılar. İkisi de hikâyenin sonunda yaptıklarının farkına varırlar ama iş işten geçmiştir.

Sonra ikisi birden, Milis Kalender ve Sedr ile göz göze geldiler. Durmuş ile Tapdık birbirlerine ve sattıkları mallara baktılar. Durmuş sepetini yere bırakıp ağaçların arasına doğru yürümeye başladı, Kerbelayı Tapdık ise çobanına: “geldiler, çaktırma” der gibi işaret ederek arkasındaki duvardan atlayarak öte yana geçmek isterken, bir el bileğinden sıkıca yapıştı. Bileğine yapışan elin sahibi Köy Sovyeti sedriydi. Milis Kalender ise Durmuş’u enselemiş, sedrin yanına getiriyordu.

Şimdi bu iki kardeş yüzleşecek ve her şey gün gibi aydınlanacaktı (B.H.: 38).

3.5.4.3. “Kemterovlar Ailesi”

“Kemterovlar Ailesi” hikâyesinde Leyla ve Gulam, zor şartlardan sonra evlenirler. Evlendikten sonra başlarını sokacak yer olsun yeter diye birbirlerine söz verirler. Hırs ve açgözlülük bazen öyle bir hal alır ki bu karı koca hep bir şeylere sahip olmak ister. İkisi de lüks eşyalara sahip olmak için ilave fazla iş yapmaya başlar. Bu da ellerindeki eşyalarını hırs yüzünden kaybetmelerine neden olur.

Gel gör ki atalar, “insanın gözünü topraktan başka hiçbir şey doyurmaz” demişler. Gulam, hayırlısıyla düğününü yapıp, işini bitirdi. Dünyadaki en büyük arzusu Leyla’ya kavuştuktan sonra bir de baktı ki, gönül bin bir türlü aşka düşüyor; yeni yeni şeyler istiyor. Baharda bitkiler gibi yeşerip filizlenen istekler, ihtiyaçlar, Gulam’ın zihnini kemirmeye başladı. Neylersin, dünya hesap kitap dünyasıdır (K.A.: 47).

İnsanoğlu sürekli bir şeylere sahip olmak ister, sonra yine ister ve doymak bilmez. Bunu çevresinden gördüğü ve çevresine göre hareket ettiği için kişi kendi beninin özünü kaybeder ve nefesine yenik düşer. Bu konuda Erich Fromm, *Psikanaliz ve Din* adlı eserinde hırsın insan üzerinde etkisinden şu şekilde bahsetmektedir:

Kişi kendisini ve başkalarını etkilemek için çok güzel ve çok pahalı bir biçimde tasarlanmış bir meta olarak görür. Biçilen fiyat ne kadar yüksek olursa kişinin değeri de o kadar onaylanır. Bir meta olarak insan umutla kendi markasını sergiler, tezgâhtaki çeşitler içinde göze çarpan ve en pahalı etiket fiyatına sahip olmak için çabalar, var ki başkaları kapışılırken kendi es geçilirse bayağılığını ve değersizliğini kabullenir (Fromm, 2019: 97).

3.5.4.4. “Avdan El Çektiğim Gün”

“Avdan El Çektiğim Gün” hikâyesinde avcının açgözlülüğünden ve hırsından bahsedilir. Avcı, keyfi olarak avlanmakta ve kazandığını silaha ve baruta harcamaktadır. Bunu o kadar hırs haline getirir ki bu avcıda adeta saplantı haline gelir.

Bu düşünceler beni öyle etkilemişti ki, adeta çöllere düşmüştüm. Kazandığımı baruta, kurşuna verip çantama dolduruyor; her hafta sonu arabaya binip şehirden çıkıyor, köylere doğru yola düşüyordum.

Dağ taş, dere tepe demiyor deli gibi dolaşıyordum. Deniz sahillerinde, dağlık bölgelerde, beni öğretmen olarak tanıyan yoktu. Adım Avcı Kazım’a çıkmıştı. Kime sorsanız öyle diyordu. “Avcı Kazım oradan geldi, Avcı Kazım buradan gitti...” namım dört bir yana yürümüştü (A.E.Ç.G.: 84).

3.5.4.5. “Pilavdan Sonra”

“Pilavdan Sonra” hikâyesinde Erknaz Hanım oğlu Ramiz’in üniversiteye yerleşmesi için eşinin konumunu kullanarak araya adam sokma çabası içindedir. Bunun için Erknaz Hanım kendi karakterinden taviz vermekte ve yozlaşmanın her türlü örneğini sergilemektedir.

Bir de Moskova’daki üniversitelere gidenlerin sayısı az oluyor. Ramiz’den daha iyisini mi bulacaklar...” diye düşünüyordu. Tesadüf bu ya, o yıl Moskova üniversitelerine diğer cumhuriyetlerden kabul olunacak öğrencilerin kontenjanını da artırmışlardı. Ramiz’in şansından, üstelik imtihanlar da yerel komisyonlar tarafından yapılacaktı. Bu komisyonlarda görev yapacak olanlar içinden de, Ramiz’in babasını tanımayan adam çıkmazdı nasıl olsa (P.S.: 156).

3.5.4.6. “İthal Hastalık”

“İthal Hastalık” hikâyesinde Ofelya, batı kültürünü özentisinden dolayı zayıflamak için kendi sağlığını riske atar. Sürekli moda ait dergileri karıştırır ve filmlerini öyle bir izler ki mantıklı düşünemez. Bu da kültürel yozlaşmaya önemli bir örnek teşkil etmektedir.

-Bu ne hastalığı nedir Doktor Bey!
 -Buna ben “ithal hastalık” diyorum teyze. Bizim memlekette pek olmuyor!
 -İthal mal duydum ama ithal hastalığı ilk kez duyuyorum. Peki, bu illet Ofelya’ya nereden bulaştı acaba?
 -Bazı film ve dergilerden bulaşmış teyze, iyileşir, korkma! Bu da mal gibi bir şey, yeni çıktı (T.: 149).

Ofelya’nın yaşadığı sıkıntı öykünmedir. Sürekli birilerine özenme ve onlar gibi olma isteği çeşitli sıkıntılar doğurur. Erich Fromm, öykünmeden eserinde *Psikanaliz ve Din* adlı bireyin “çocukluğundan başlayarak insan moda olmayı, talep edilmeyi ve kendini kişilik pazarına uyarlama zorunluluğunu öğrendiğini” (Fromm, 2019: 97) ifade etmektedir.

3.5.4.7. “İsmail Anlat Buna”

“İsmail Anlat Buna” hikâyesinde Rutubet Hanım, abisinin yüksek makamını kullanarak çarşı ve pazardan aldığı ürünlerin parasını ödememektedir. Bu yaptığı rüşvetin faklı versiyonu olup kişileri, ahlaki değerlerden uzaklaştıran bir yozlaşmadır.

Meğer Rutubet Hanım da diğer hanımlardan farklı bir kadınmış. Çok büyük bir adamın bacasıymış. Onun karşısında kimse itiraz edemiyor, konuşamıyordu. O, pazara çıktı mı, herkes saklanmaya çalışıyor, sattığı malları ondan kaçırıyordu. Ama o da uyanık bir kadındı. İsmail’e göz bir göz kırıyor, şahin gibi, kaçanı yarı yolda durdurup avlıyor, heybelerini yere boşalttırıyor, beğendiğini sepetine atıyordu (İ.A.B.: 186).

Yozlaşma ve hırs insanın manevi kimyasını öyle bir etkiler ki insan kendisinden uzaklaşmaya başlar ve bambaşka bir kimliğe bürünür. Yazar da hikâyelerinde yozlaşma ve hırs içinde olan kişileri hicveden bir dille eleştirmiştir.

3.6. Mir Celal Paşayev’in Dil ve Üslubu Hakkında Değerlendirme

Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* adlı eserinde “yazar roman dünyasını kurarken dilden ustalıklarla yararlanmalı, dili, bir tecrübe ve gözlemin aktarıcısı, taşıyıcısı olarak

kullanmalı” (Tekin, 2016: 132) demektir. Yazar, dili amaç için kullanır, bunu yaparken de kendine has üslubunu kullanır. Mir Celal Paşayev’in hikâyeleri Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan'da kullanılan Kiril alfabesi ile basılmış, bağımsızlıktan sonra Azerbaycan Latin alfabesine geçince bu hikâyeler Latin alfabesiyle tekrar yayımlanmıştır. Hikâyelerinde kullanmış olduğu kelimeler günümüz Azerbaycan Türkçesi’nden daha eskidir ve kullanmış olduğu kelimeler eski dil kelimeleridir. Dili titiz bir şekilde ve o dönem halkının anlayacağı bir şekilde kullanmıştır. Yazar, kendisi eğitimci olduğu için hikâyelerinde öğretici ve mizahi dil kullanmıştır.

Yazar, Azerbaycan Türkçesine hâkim olup halkının seviyesine inen bir dili kullanmayı yeğlemiştir. Kullanmış olduğu dil sade, yalındır, hikâyelerde akıcı ve samimilik vardır. Nükteli dil kullanıp sosyal mesajlar vermeye çalışmıştır.

Yazarın hikâyeleri bakış açısı ve anlatıcı düzlemi açısından farklılık göstermektedir. Hikâyelerin bazıları her şeyi gören tanrısal (hâkim) bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Diğerleri ise “ben” (kahraman) anlatıcı bakış açısı kullanılmıştır. Yazar, iç monolog ve diyalog teknikleriyle de şahısların bilinçaltını dışa yansıtarak, onların ruhsal dünyaları hakkında ipuçları vermektedir. İç monolog tekniği “İstifade” hikâyesinde yoğun bir şekilde görülmektedir.

Korkudan boğazım kurudu. Mahkeme önünde açıktan hesap verme, sanık sandalyesi, ifade, müşavere odası, komiser, hüküm... Hayalimde, ömrümde tasavvur edemeyeceğim bir vaziyet, bir dehşetli durum canlandı. Ben, sabah her biri bir güneş gibi hayatı aydınlatacak çocukların minnetine, saygısına mazhar olmak isterken; onları iyi birer vatandaş olarak büyütmek isterken, bu başıma gelenler de neydi? Bu lanet halkasını boğazıma kim geçirdi? (İ.: 62).

Diyalog tekniği ise “İthal Hastalık” hikâyesinde kullanılmaktadır. Bu da hikâyenin akıcı olması sağlamaktadır.

Ofelya’yı annesine teslim edip buraya geri dönmemesi için annesine ricada bulundum:
 -Onun hastalığı ancak kulüpte tedavi edilebilir!
 -Bu ne hastalığı nedir Doktor Bey!
 -Buna ben “ithal hastalık” diyorum teyze. Bizim memlekette pek olmuyor!
 -İthal mal duydum ama ithal hastalığı ilk kez duyuyorum. Peki, bu illet Ofelya’ya nereden bulaştı acaba?
 -Bazı film ve dergilerden bulaşmış teyze, iyileşir, korkma! Bu da mal gibi bir şey, yeni çıktı (İ.H.: 182).

Yazar, betimleme, öyküleme tekniklerini de yoğun bir şekilde kullanmaktadır. “Vatan Yaraları” hikâyesinde yoğun tasvirler kullanılır.

Gözümü açtığımda kendimi sıcak temiz ve sessiz bir odada, rahat bir yatakta buldum. Başımda bekleyen ak saçlı hekimin tebessümünü ve genç bir kızın terimi sildiğini, bana su içirmek istediğini gördükten sonra; hayata döndüğümü hissettim. Galiba beni yeniden hayata döndüren, kalın kitapların manasıyla silahlanmış hekimler ile şefkat ve merhametle yörgülmüş kızlardı (V.Y.: 102).

Hikâyelerdeki öyküleme tekniği ise “Pilavdan Sonra, “İnsanlık Felsefesi”, “Hassas Mevzu” gibi hikâyelerde mevcuttur. “İnsanlık Felsefesi” hikâyesi eylemlerin yoğun bir şekilde kullanıldığı hikâyelerden biridir.

Akça, henüz adım attığı bu anaokulunu, hayat ve emek ocağı olarak kabul etmiş benimsemişti. Günde birkaç kere çocukları tek tek konuşturmasa, ağaçları sulamazsa, eğer havuzun suyunu yenilemez ve odaların düzenini kontrol etmezse içi rahat etmiyordu. Birinin düğmesini diyor, birine resim yapıyor, bir diğerine saymayı öğretiyor, sonra hepsine birden masallar anlatıyordu. Cıvciv çıkarmış tavuklar gibi; çocukları başına toplayıp çeşit çeşit şarkılar söylüyor, onlara yeni oyunlar öğretiyor, davranışlarına çeki düzen veriyordu. Çalıştığında kalın belikleri adeta omuzundan kayıyor, gözünün önüne düşüyor, bazen de havuzun sularına batıyordu (İ.F.: 190).

“Hassas Mevzu” hikâyesinde ise bilinç akışı tekniği kullanılır. Bununla hikâyedeki başkişinin duygu yoğunluğunun açığa çıkmasını sağlamaktadır.

Kalbimi, isteklerimi, duygularımı, geleceğimi ve belki de bütün varlığımı dağlara bırakıp gidiyordum. Arkadan; karlı tepelerin, karanlık ormanların, kıvrım kıvrım yolların ardında kalan pınarların şırıltıları arasından, hüzünlü bir ses beni çağırıyordu. Bu ses, mahcubiyeti ve masumiyeti sebebiyle yanakları elma gibi kızaran güzel bir meleğin kederli şikâyetini dile getiriyordu sanki. Ben bu sesi her an, her dakika duyuyordum. Aklım karmakarışık, gönlümde farklı duygular çarpışıyordu. Zihnimdeyse birbiriyle kavga eden iki ses vardı. Biri şöyle diyordu: “Geriye dön, sakin ol, aşkına bir çare bul, yeni bir yol ara! Diğeri de şöyle diyordu: Olmaz, kendini de Ziver’i de rezil etme, adını, öğretmenlerinin nasihatini düşün, öyle karar ver (H.M.: 171).

Yazar, hikâyelerinde geriye dönüş, ileriye sıçrama tekniklerine başvurması onun üslubunu yansıtmaktadır. Geriye dönüş tekniği “Hassas Mevzu” ve “Pilavdan Sonra” hikâyelerinde bu kullanılır. “Hassas Mevzu” ve “Karı Koca” hikâyelerinde yazar bulunduğu zamanda ileriye sıçrama tekniği kullanmıştır.

Yazar, hikâyelerinde sosyal mesajları yoğun bir şekilde kullanır, “birey toplum için, toplum da birey için vardır” anlayışını hikâyelerinde sosyal öğreti olarak vermektedir. Hikâyeleri kendi hayatından ve çevresinden izler taşımaktadır. Yazarın

kendisinin öğretmenlik yapmış olması bunun bir kanıtıdır. O toplumdaki ahlaki yozlaşma ile mücadele etmiş ve bunu hikâyelerinde hicveden bir üslup ile okurlarına sunmuştur. Mir Celal sözü uzatmayı sevmeyen, sorunu doğrudan, samimi, içten anlatan bir yazar olarak okurların karşısına çıkmaktadır. Bu da onu üslubunu yansıtmaktadır.

Onun işlediği konular toplumsal konulardır. Genellikle “aşk/sevgi”, “farkındalık” gibi konular işlenmektedir. “Yozlaşma”, “hırs” ve “eğitim” konularında ise kişiler ve kurumlar tenkit edilmektedir. “Komünizm” konusunda yazar o dönemde SSCB politikasından dolayı hikâyelerinde yaşadığı dönemin rejimine karşı sempati doludur. Hikâyelerinde komünizmi ve devlet kurumlarını öven cümleler kullanılmaktadır. Vatan, millet konularına yoğun bir şekilde değinip hikâyelerinde coşkun bir üslup görülmektedir.

4. ÇIKARIM

Mir Celal Paşayev, yazmış olduğu hikâyelerde okuyucularına mesaj vermektedir. Hikâyelerindeki mesajlar toplumsal, psikolojik iletiler içermektedir, yazarın hikâyeleri hem güldürmekte hem de düşündürmektedir. Yazar, toplumdaki ve bürokrasideki yozlaşmalara değinmiş ve bunları okuyucularına aktarmaya çaba göstermiştir. Mizahi konularda yazdığı hikâyelerde tenkit ustalığını göstermiştir. Bunlar her zaman halkı bilinçlendirici ve eğiticidir. Mir Celal Paşayev, hikâyelerinde daha çok kendi hayatından izler taşımakta ve onları yansıtmaktadır.

Yazarın hikâyeleri bakış açısı ve anlatıcı düzlemi açısından farklılık göstermektedir. Hikâyelerin on iki tanesi ben (kahraman) anlatıcı bakış açısı kullanılmıştır. Yazar, ben anlatıcı bakış açısı ile hikâyelerde kendisini yansıtmaktadır. Bu hikâyelerin çoğunda anlatıcı ben öğretmendir. Yazar, gençliğinde gittiği yerlerde öğretmenlik yaptığı için hikâyelerinde gözlemlerine yer vermiştir. Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* adlı eserinde “ lirik sıcaklığı sağlama konusunda, “ben” anlatıcının anlatı dünyasının içinde” (Tekin, 2016: 39) olduğundan bahseder. Dolayısıyla Mir Celal, “ben” anlatıcının sıcaklığını okurlarına yansıtmıştır. Diğer sekiz hikâye ise her şeyi gören tanrısal (hâkim) bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Mehmet Tekin, *Roman Sanatı* adlı eserinde “tanrısal bakış açısı için yazarın gözlemci yeteneği ön plana çıkarılması” (Tekin, 2016: 47) gerektiğinden bahseder. Dolayısı ile yazar, hikâyelerini anlatırken bir gözlemci gibi okurlarına aktarmıştır.

Mir Celal Paşayev, hikâyelerinde zamanı etkin bir şekilde kullanmıştır. Yazar, hikâyelerinde zamanda geriye dönüş tekniği kullanmaktadır, “Hassas Mevzu” ve “Pilavdan Sonra” hikâyelerinde bu mevcuttur. Kişilerin geçmişi ve şimdiki halleri arasında hikâye zamanından geriye giderek anlamsal bağlantı kurar. Yazar, bu teknikle geniş bir zaman diliminden yararlanır. Aynı zamanda olaylarda sıradizimsel zamanı da kullanmaktadır. Bu teknik “Leyla”, “İnsanlık Felsefesi”, “Kemterovlar Ailesi”, “Susuzluk”, “Doktor Cinayetov”, “Bostan Hırsızı” ve “Vatan Yaraları” hikâyelerinde kullanılmaktadır. Çoğu hikâyelerin geçtiği zaman II. Dünya Savaşı zamanı ve sonrasına denk gelmektedir. Özellikle “Vatan Yaraları”, “Leyla”,

“Susuzluk”, “Karı Koca” ve “İki Ananın Bir Oğlu” hikâyelerinde II. Dünya Savaşı süreci ve bu savaşın kişiler üzerindeki etkileri anlatılmaktadır. “Hassas Mevzu” ve “Karı Koca” hikâyelerinde yazar bulunduğu zamanda ileriye sıçrama tekniği ile gelecek zamana sardırmaktadır, bu yazarın üslubunun bir özelliğidir.

Mir Celal Paşayev’in hikâyelerinde kullanmış olduğu çevresel mekânlar, olayların geçtiği yerler olup, yüzeysel olarak betimlenmiştir. Bu mekânlar, Gence, Kaçmaz, Bakü, Tiflis ve Gürcistan’ın belli yerlerini kapsamaktadır. Hikâyelerdeki algısal mekânlar, kişilerin ruhsal dünyalarını yansıtan mekânlardır. Bu mekânlar, genelde dar veya labirent mekânlardan oluşur. Özellikle “Kemterovlar Ailesi”, “İstifade”, “Hassas Mevzu” hikâyelerinde dar mekânlara sık yer verilir. Hikâyelerin çoğunda dar mekânlar açık mekânlara dönüşmektedir. “İstifade”, “Hassas Mevzu”, “İnsanlık Felsefesi” gibi hikâyelerde, kişilerin dünya penceresi hikâyenin gidişatına göre açık mekânlara açılmaktadır.

Hikâyelerindeki şahıslar askerler, öğretmenler, doktorlar, işçiler, kadınlar ve çocuklardan oluşmaktadır. Hikâyelerdeki şahıslar olaylar, mekân ile uyumlu bir şekilde işlenmiştir. “Vatan Yaraları”, “Leyla”, “Karı Koca” ve “İki Ananın Bir Oğlu” hikâyelerinde asker karakterlere yer verilir. Askerler, II. Dünya Savaşı’nda SSCB ordusunda savaşan Azerbaycan askerleridir. Hikâyelerde onların savaş ortamında ruhsal dünyaları işlenmiştir. “İstifade”, “Hassas Mevzu”, “İnsanlık Felsefesi” hikâyelerinde öğretmen karakterler yer tutar. Yazar, geçmiş hayatında öğretmen olduğu için öğretmen karakterleri hikâyelerinde övücü bir dille anlatmıştır. “Doktor Cinayetov”, “İthal Hastalık” gibi hikâyelerdeki karakterler doktorlardan oluşmaktadır. Yazar, bu hikâyelerdeki doktorların tavırlarını mizahi bir dille eleştirmektedir. Hikâyelerde işçi karakterler Marksist bir yaklaşımla yer verilir. İşçi karakterlerin yer verildiği hikâyeler, “Kemterovlar Ailesi”, “Elçiler Geri Döndü” hikâyeleridir. Yazarın hikâyelerinde sıkça yer verdiği diğer karakterler ise kadın ve çocuk karakterlerdir. “Kemterovlar Ailesi”, “Elçiler Geri Döndü”, “Leyla”, “İnsanlık Felsefesi”, “Hassas Mevzu”, “İnsanlık Felsefesi” gibi hikâyeler fedakâr kadın karakterlerin yanı sıra çocuk karakterlerden oluşmaktadır.

Hikâyelerinde ılımlı bir hava hâkimdir. İzleklerde genellikle “sevgi”, “eğitim” gibi konular işlenmektedir. “Yozlaşma”, “hırs” ve “eğitim” izleklerinde ise kişiler ve kurumlar eleştirilmektedir. “Yozlaşma” ve “hırs” konularına “Kemterovlar Ailesi”, “Pilavdan Sonra”, “İthal Hastalık” gibi hikâyelerde sıkça yer verilmektedir. “Eğitim” konusuna ise “İstifade”, “Pilavdan Sonra”, “Hassas Mevzu”, “İnsanlık Felsefesi” gibi hikâyelerde yer verilir. “Sevgi” konusu ise “Vatan Yaraları”, “Leyla”, “İnsanlık Felsefesi”, “İki Ananın Bir Oğlu” gibi hikâyelerde yoğun bir şekilde işlenmektedir. “Komünizm” konusunda yazar o dönemin SSCB politikasından etkilenmiştir. “Komünizm” konusuna ise “Kemterovlar Ailesi”, “İnsanlık Felsefesi”, “Karı Koca” hikâyelerinde sıkça yer verilir. Hikâyelerinde komünizmi ve devlet kurumlarını öven cümleler kullanılmaktadır.

Mir Celal hikâyeleri ile zengin bir üsluba sahiptir. Mir Celal sözü uzatmayı sevmeyen, sorunu doğrudan, samimi, içten anlatan bir yazar olarak okurların karşısına çıkmaktadır. Bu da onu üslubunu yansıtmaktadır. Dili titiz bir şekilde ve o dönem halkının anlayacağı bir şekilde kullanmıştır. Yazar, kendisi eğitimci olduğu için hikâyelerinde öğretici ve düşündürücü, mizahi dil kullanmıştır. Yazar, iç monolog ve diyalog, iç çatışma, bilinç akışı teknikleriyle şahısların bilinçaltını yansıtarak, onların ruhsal dünyaları hakkında ipuçları vermektedir. Bazı hikâyelerde şahıslar iç çatışma yaşarlar. Özellikle “İstifade” hikâyesinde öğretmen olan “ben” anlatıcı yaşadığı iç çatışmayı iç monolog ile anlatmaktadır. “İstifade” ve “Hassas Mevzu” hikâyelerinde yoğun bilinç akışı yaşanmaktadır. Bu iki hikâyede şahıslar yoğun duygu yoğunluğu yaşamaktadırlar. “Kemterovlar Ailesi” ve “İthal Hastalık” hikâyeleri yoğun diyalog kullanılan hikâyelerdir.

Bu çalışmanın amacı Azerbaycan’ın önemli bir yazarının ve eserlerinin doğru anlaşılabilmesi ve tanınmasıdır. Hikâyeleri ayrı ayrı değerlendirilerek “Yapı ve İzlek” başlığı altında incelendi. Eserleri Azerbaycan’da ders kitaplarına girmiş, kürsülerde okutulmuş, kendisi bilimsel araştırmalara konu olmuş sembol bir yazardır. Bu çalışma ile Mir Celal Paşayev’in Türkiye’de tanınmasına katkıda bulunulması düşünülmüştür.

Mir Celal, Azerbaycan edebiyatının en önemli dram yazarlarından biridir. Azerbaycan'da sosyalist toplumun gelişiminde büyük etkisi olmuştur. Sosyalist ideoloji altında şekillenmekte olan yeni toplumu cesaretlendirmek için, piyeslerinde cehalet ve dine karşı mücadele verir. Yazar, çağdaş eğitimin çok önemli olduğunu görür ve eğitimi, özgürlüğün ve insanlığın mutluluğunun aracı olarak değerlendirir. Mir Celal realist bir yazardır, fakat realitesini sürekli romantik motiflerle süsler. Bunu yapmak için, sık sık aşktan ve bazen de vatan sevgisinden faydalanır.

Mir Celal Paşayev, okurları için zengin bir miras bırakmıştır. Bu öyle bir miras ki kuşaktan kuşağa, nesilden nesile aktarılmalıdır. Yazarın anlayışı insanı merkeze alan bir anlayıştır, bunu eserlerinde hep anlatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Ş. (1984). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Aytmatov, C. (1991). *Beyaz gemi*. (Çev. Refik Özdek). Ötüken Yayınları.
- Azap, S. (2017). *Tölögön Kasımbekov insan ve eser*. Bengü Yayınları.
- Bachelard, G. (1995). *Ateşin psikanalizi*. (Çev. Aytaç Yiğit). Bağlam Yayınları.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın poetikası*. (Çev. Aykut Derman). Kesit Yayınları.
- Başal, H. A., Bağçeli K. P., Taner D. M., Kahraman, Ö. ve Sümer, H. (2014). Otoriter ve demokratik tutuma sahip ebeveynleri olan 5-6 yaş çocuklarının evcilik oyunlarında üstlendikleri roller. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2).
- Campell, J. (2013). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. (Çev. Sabri Gürses). Kabalcı Yayıncılık.
- Eco, U. (1995). *Anlatı ormanlarında altı gezinti*. (Çev. Kemal Atakay). Can Yayınları.
- Əhmədov, T. (2020, 5 Mayıs). *Mir Celal Paşayev*. s. 1-104 [Çevrim içi: <https://files.preslib.az/site/mircelal.pdf>] Erişim tarihi 20.05.2020.
- Ekim Devrimi. (2021, 25 Mayıs). In Wikipedia [Çevrim içi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekim_Devrimi] Erişim tarihi 25.05.2021.
- Erdi, Es, B. (2018). Metafor olarak ayna. *Namık Kemal Üniversitesi İdil Dergisi*, 7(52), s. 1473-1480. DOI: 10.7816/idil-07-52-01
- Freud, S. (2019). *Psikanaliz üzerine*. (Çev. Kamuran Şipal). Cem Yayınları.
- Freud, S. (2020). *Kitle psikolojisi ve egonun analizi*. (Çev. Ceren Kaya). Bizim Büro Matbaa Yayıncılık.
- Fromm, E. (1997). *Sevginin ve şiddetin kaynağı*. (Çev. Yurdanur Salman-Nalan İçten). Payel Yayınevi.
- Fromm, E. (2003). *Sahip olmak ya da olmak*. (Çev. Aydın Arıtan). Arıtan Yayınevi.
- Fromm, E. (2019). *Psikanaliz ve din*. (Çev. Elif Erten). Say Yayınları.
- Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve sonrası*. Remzi Kitabevi Yayınları.
- İsmayılov, Y. (1975). *Mir Celal'in yaratıcılığı*. Elm [Çevrim içi: <http://files.preslib.az/site/mircelal.pdf>] Erişim tarihi 08.04.2021.

- İsmayılov, Y. (1986). *Onun söz dünyası/ Seçilmiş eserleri* (1. Cilt). Azərneşr Neşriyatçılık.
- Jung, C. G. (2005). *Dört arketip*. (Çev. Zehra Aksu). Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2020). *Freud ve psikanaliz*. (Çev. İsmail Hakkı Yılmaz). Pinhan Yayınları.
- Kalender, A. ve Uludağ, A. (2004). Sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde doktor-hasta ilişkisinin rolü. *Amme İdaresi Dergisi*, 37 (4), s. 117-132.
- Kaplan, M. (2018). *Hikâye tahlilleri*. Dergâh Yayınları.
- Kasımbekov, T. (2019) *İnsan olmak istiyorum, bütün hikâyeleri*. (Çev. Samet Azap). Bengü Yayınları.
- Korkmaz, R. ve Şahin, V. (Ed.) (2017). *Romanda mekân*. Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, R. ve Şahin, V. (Ed.) (2018). *Romanda kişiler dünyası*. Akçağ Yayınları.
- Kundera, M. (2016). *Roman sanatı*. (Çev. Aysel Bora). Can Sanat Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2014). *Komünist manifesto*. (Çev. Nail Satlıgan). Yordam Kitap Basın Yayınları.
- Moran, B. (2016). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Nağıyeva, N. P. (2006). *Mir Cəlal Bibliografiya*. Azərbycan Milli Kitabxanası. [Çevrim içi: <http://anl.az/down/mircalal.pdf>] Erişim tarihi 21.02.2020.
- Özden, Y. (1999). *Eğitimde dönüşüm eğitimde yeni değerler*. Pegem A Yayınları.
- Paşayev, M. C. (2018). *Kemterovlar ailesi*. (Çev. İmdat Avşar). Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Qarayev, Ə (2018). *Mir Celal*. Azərbycan Milli Kitabxanası. Bakı. [Çevrim içi: [http://anl.az/down/mir_celel\(bibliografiya-2018\).pdf](http://anl.az/down/mir_celel(bibliografiya-2018).pdf)] Erişim tarihi 25.06.2020.
- Sığırı, Ü. (2005). Ulusal güvenlik hizmeti ve savaşın sevk ve idaresi kapsamında askerlik kurumunun ve subaylık mesleğinin analizi: Dünyada ve Türk Toplumunda Askerliğe Bakış. *Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 1(2), 95-112.
- Söylemez, O. ve Azap, S. (2016). *Türk dünyası edebiyatları hikâye çözümlemeleri*. Kesit Yayınları.
- Söylet, Y. ve Çakar Mengü, S. (2011). Doktorlara yönelik izlenim ve tutum oluşumunun; yazılı basında doktorlara yönelik oluşturulan söylem bağlamında irdelenmesi. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 40, 101-102.

- Taşcıoğlu, G. (2016). *Psikanalitik teori – psikanalizin temel kuramları*. [Çevrim içi: http://docs.neu.edu.tr/staff/gonul.tascioglu/psy%20450_1.pdf] Erişim tarihi 25.01.2021.
- Tekin, M. (2016). *Roman sanatı*. Ötüken Yayınları.
- URL-1. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2018). *Mir Celal*. [Çevrim içi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/11072,mircelalpdf.pdf?0>] Erişim tarihi 19.05.2020.
- Wellek, R. ve Warren, A. (2019). *Edebiyat teorisi*. (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel). Dergâh Yayınları.
- Winnicott, D. (2014). *Başlangıç noktamız ev*. (Çev. Nüket Diner ve Nur Nirven). Pinhan Yayınları.
- Yıldız, M. (2006). Vatan sevgisi. *Diyanet Aylık Dergi*, 185, 42-43 [Çevrim içi: http://musayildiz.com.tr/public/musayildiz/makale/vatan_sevgisi.pdf] Erişim tarihi 25.01.2021.

EKLER

Ek 1: Karı Koca

Üç aydan fazla bir süredir muhafız taburunda eğitim görüyorduk. Bir gün komutan beni çağırdı:

-Sana bir görev var, dedi. Şehre adam götüreceksin!

Götüreceklerimin esir olduğunu öğrenmek beni mutlu etti. Nedense ben, onları, Hitler'in aklına uyan bu sarı başlı esirleri görmek istiyordum. Almanca bilmesem de onlarla ilgileniyordum, merak ediyordum. Onları anlamak için sorgulamaya o kadar da gerek olmadığını, yüzlerinden çok şey okunabileceğini düşünüyordum.

İlk seferden sonra taburuma bir daha geri dönmedim. Benim görevim esirleri cephenin gerisine, kampa taşımaktı. Almanların suratına bakınca aradıklarımı da yüzlerinden okudum. Onlar mavi gözlü, uzun ve geniş çeneli, düz ve iri burunlu, ciddi ve soğuk insanlar. Elinde bıçakla kesmeye gittiği kurbanını elinden kaçırmış tekrar yakalamaktan da ümidi kesmiş bir kasaba benziyorlar.

O zamanlar hayli ilgimi çeken tutsaklar şimdi bana, aynı kalıptan çıkmış kibrit kutuları gibi görünüyorlar. Ben onların sadece sayılarını hatırlıyorum.

Ancak birini ve onunla ilgili bir sahneyi unutmadım, unutmayacağım.

Savaş boyunca hiç bu kadar sıkı çalışmamıştım. Biz her vasıttan, her dakikadan istifade edip esirleri gerekli yelere götürüyorduk. Fakat esirler bitmek bilmiyordu. Gökten yağın sayısı belliydi ama ön cepheden bize getirilen esirlerin sayısı belli değildi. Şimdi düşmanın ölümlerini esirlerden faydalı görüyordum. "En azından," diyordum, "Bu lanete uğramış ceset bizim başımızı ağrıtmıyor."

Ocak ayının şiddetli ayazı etimizi kesiyordu. Öyle giyinmiştik ki sadece gözlerimiz parlıyordu. Yarım tonluk bir kamyonun 11 mahkûm götürüyorduk. Yol muhafızı bizi tekerlek sesinden tanımış gibiydi. Arabayı durdurdu. Topal bir Alman esiri de arabaya bindirdi ve sonra gitmemize izin verdi. Topal esir arabanın köşesine oturdu. Almanca bilseydim: "Ey Topal! Berlin'den buraya de tek ayakla gelmişsin. İki ayağın olsa o zaman neler yapardın?" diye sorardım. Genellikle tutsaklar yemek isterler, soğuktan şikâyet ederler, yalvarırlardı. Topalda bunu görmedim. Aylardır çıplaktı tıraşsız yüzü ve gür sakalı buz tutmuş olmasına rağmen acı çektiğini hissettirmedi. Bunu dayanıklı olduğunu göstermek ya da gururdan yaptığını düşündüm. Sonra öğrendim ki sebep bunların hiçbiri değil... "Bu topal esirin bir sırrı olmalı" diye geçirdim içimden.

Sırtını arabanın kasasına yaslamış, çömelmiş halde oturuyordu. Ayık ve iri gözlerini bana dikmişti. Bu tür bakışları biz hemen ayırt edebiliyor ve dikkatimizden kaçırmıyorduk. "Belki bu adam beni bir punduna getirip karanlıkta üstüme atlayarak silahımı elimden almak istiyor. Belki de kendisini arabadan atmak niyetinde" diye düşündüm.

Şüphelerim bana da inandırıcı gelmiyordu. Tek başına yakalanmış topal bir asker niye benim silahıma sarılıp almak isteyecekti ki? Kendini arabadan atmasıyla ölümü satın almaktı. Belki de bu kadar rahat davranması belki de mutlu olmasındandı. Kim bilir komutanının elinden nasıl kurtuldu? Belki de yilandan kaçan kurbağa gibi kollarını havaya kaldırıp kendini bizim siperlere atarak esirliği seçti...

Bu topal esir uzun ve soğuk yolda beni yalnız bırakmadı. Hatta ona bile aç olup olmadığını ve sigara içip içmediğini sordum. Başıyla reddetti.

Arabamız artık gürültü ve silah seslerinden hayli uzak, neredeyse cephenin derinliklerindedi. Geceydi ve kışın en sert zamanı... Karı hışırdatarak geçen araba ve ara sıra gelen öksürük sesleri dışında, kâinat donmuş bir buz parçasına benziyordu. Kahramanlarımıza güvenerek uyuyan Sovyet köyleri yeni özgürleştikleri faşizm zulmünün acılarını unutturmak için istirahat ediyorlardı. Ağaçlı bahçelerde, kiremit çatılı evlerde yaşayanları düşünüp içimden dedim ki: “Dinlenin, dinlenin, anneler, babalar, çocuklar! Üzerimize gelen düşmanı yakaladık ve işte buradayız, benim karşımda perişan halde duruyordular. Sovyet kanunu izin verseydi, bu gece hatta bu saatte hepimizin acısını, geçirdiğiniz tehlikeli günlerin, uykusuz gecelerin, yanan kadınların, yapılan soygunların, öldürülen tüm baba ve oğulların intikamını alırdım...” Onlar, cepheye hizmet etmek için bütün günü zahmet çekip ter döken Sovyet köylüleri, söylediklerimi duymamış olsalar da huzur içindeydiler. Onlar kendi kaderlerini Komünist Parti’ye, Stalin’e ve Kızıl Ordu’ya bağladıklarından bu yana özveriyle çalışmayı, güvenle ve kaygısız uyumayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Muhtemelen şu anda tutsak taşıdığımız arabanın sesini duymuşlardır ve içlerinden şöyle diyorlardır: “Onlar bizim askerimiz, gereğini yaparlar...”

Topal rahatlamamıştı. Ayağını önüne koymuş kurcalanıyordu. Belki ayağını sorguya çekiyor, ona yalvarıyor belki de hayatını kurtardığı için ayağına teşekkür ediyordu. Kim bilir? Belki ayağının donmasından korkuyordu çünkü soğuk vücudun kesilmiş bir yerine daha sert tesir ediyordu. Bu adamın kesik bacağına tutup sızlanması gerekiyordu. Soğuktan korunanlar ayaklarını battaniyelerle örtüp samanların içine sokuyorlardı. Topal ise ayağını önüne koymuş kımıldanıp duruyordu. Ben eğilip kafamla işaret ederek “Bacağına ne oldu? Yoksa yaran falan mı var” diye sordum. Kaplumbağanın kabuğuna çekildiği gibi topal hemen bacağına kıcının altına çekerek gizledi. Öyle ustaca oturuyordu ki dışarıdan bakan biri: “Zavallı adam, iki bacağı da kesilmiş.” derdi. Belki korkudan böyleydi. Onunla fazla uğraştığımı fark ederek kendime kızdım: “O bir sakat” dedim, “Ne işin var?” Yüzümü diğer tarafa çevirdim, topal kendi haline bıraktığım gibi duruyordu. Yarım saat geçmedi ki yine topalın kurcalandığını sezdim. Silahıma yaslanmış göz altından onu süzüyordum. Bu defa topal adamın bacağı dışarı çıkmadı. Sağ eli arkaya gitmişti, kurcalanıyordu, bazen samanların hışırtısında, ayakkabılarının altından sökülen çivilerin sesi geldikçe adam duraksıyordu ama bana ve etrafındakilere bakmıyordu. Artık topal esirin ne ile meşgul olduğunu biliyordum. Muhafız arkadaşşıma işaret ederek onu çağırdım. Topal adamın kollarını tutup her iki taraftan yakaladık, sonra çizmelerini çıkarıp yokladık. Ayakkabının tabanı altından bir kat kâğıt çıkardık, bir el feneri fener ışığında baktık. Alman harfleriyle yazılmıştı. Arkadaşım Almanca bilse de, hiçbir şey anlayamadı daha doğrusu sonuna kadar okumayı başaramadı. Kâğıdın içinden bir çift inciyle süslenmiş altın küpe çıktı. Arkadaşım kâğıdı büküp bana her şeyi anlattı:

-Bunu uzağa getirmene götürmene gerek yok, sahra hastanesine sen teslim edersin...”

Görünüşe göre, topalın tedavi edilmesi gerekiyordu. İçimden dedim ki: “Bu esir bize pahalıya mal olacak, korkarım doktorlardan bacak isteye!” Sabah hava aydınlanınca G. şehirden on iki kilometre uzakta, sahra hastanesine gitmek için topal ile birlikte yola düşmek zorunda kaldık. Topalı önüme almış götürüyordum. Elbette ki ayakkabısının tabanın altından sadece kâğıtlar çıksaydı, bu kişinin büyük bir ajan

veya istihbarat işiyle uğraştığını düşünürdüm. Kúpeleri görür görmez bunun karakteri de ortaya çıkmıştı. Her gün yakaladığımız hırsızlardan biri de buydu. Kúpeleri de ya kızına ya da eşine, kim bilir belki de tek bacağı ile teşrif edebileceğı Berlin genelevlerinde, ilk karşılaştığı hayat kadınına verecekti. Hemen dönmek arzusuyla hızlı yürüyor, topalı da hızlı yürümesi için ikaz ediyordum. O koltuk değneklerine dayanarak hızla ilerliyor ne kardan ne de buzdan korkuyordu. Sanki benim süngümden kurtulmak için mümkün olduğunca, yürüyebildiğı kadar hızlı yürüyordu:

-Rus!

Ben bu sesi işitince geriye döndüm. Çağırın kimdi, nereden, kimi çağırıyordu? Küçük dar çığırda bizden başka kimse de yoktu.

-Rus! Senden rica ediyorum.

Daha da şaşırđım. Topal Rusça biliyormuş meğer!

Geri dönmesine, durmasına izin vermedim. Topal yürüyüşünün hızını ve ahengini bozmadan isteğini tekrar edip duruyordu. Üç adım ötede, çok da geride olmama rağmen topalın sözlerini duyabiliyordum. O anda bizi görenler, topalın arkadan gelene değil de yanında yürüyen görünmez bir adamla konuştuğunu zannederlerdi.

-Rus! Senden rica ediyorum, beni sen öldür!

-Faşist, bunu seve seve yaparım ama karargâhta senin icabına bakarlar. Eğer öbür dünyalık olman gerekiyorsa, ricanı mutlaka yerine getirirler!

-Kúpeler sana helal olsun. Al onları ama beni sen öldür.

Önce bir gülme geldi bana, sonra sinirlendim:

-Böyle konuşmaya devam edersen, cevabını makineli tüfekte alacaksın, dedim. Cesedini de bu dar çığırda bırakacağım...

Ben kurma kolunu çekip tüfeğın namlusuna mermi sürünce topal korktu, geri bakıp yalvardı:

-Dur, yapma, bir hata ettim.

Ben topalı daha hızlı yürümeye ve çenesini kapatmaya mecbur ettim.

Hastaneye vardığımızda ne tek bir kelime etti ne öksürdü ne de aksırdı.

Esiri hastane bahçesinde, kapıda durdurdum. Onu teslim etmek için bekliyordum. Kafası sarılı bir kadının “Wagner!” diye bağırdığını ve fırlayıp bahçeye doğru koştuğunu gördüm. Topal bu sestten ürperdi. Aceleyle Almanca bazı sözler söyledi ve kadını kendisinden uzaklaştırmaya çalıştı. Gardiyan kadını yakalayıp içeri götürdü. Ben Topalı kenara çekip bekledim. Beş dakikadan daha kısa bir süre sonra başhekim dışarı çıktı. Topalı ve ayakkabılarının tabanı altından çıkanları ona teslim ettim. Bildiklerimi ve gördüklerimi anlatıp geri dönmek için izin istedim ama başhekim mani oldu:

-Bekleyin, dedi, bu mataha belki de ihtiyacımız olmayacak. Yarına kadar bekleyin, belki de götürmek zorunda kalırsınız.

***

Bana bir gece istirahat verilmişti.

Dünyada o kadar çok lezzetli şey var ki, bunların kıymetini insan ancak elden çıktığı zaman anlar. Askerlikte, cephe hayatında uykudan alınan lezzeti hiçbir şeyden almak mümkün değildir. Uyku, özlemlerle bahsedilen şeylerden biridir. Doğrudur, topalın kaderiyle, onu karşılamaya gelen yaralı kadınla ve başhekimin kabul etmek istediği "matah ile" alakadar oluyordum. Hikâyenin sonunu ne olduğunu öğrenmek istiyordum. Acaba bu yakaladığımız adam ne iş yapıyordu? Neciydi? Ama uyku ve istirahat fırsatı merakıma üstün geldi. Muhafız odasında, kafamı gaz maskesinin çantası üzerine koyduğumu hatırlıyordum, sabahleyin gardiyanın sesiyle uyanırdım. Hastanenin istihbarat personeli topal karakterini teşhis etmişti. Meğer bu topal adamın adı Wagner imiş. Berlin'de SS teşkilatında görevliymiş. Bir jandarma çetesinde "insanları yargılama ve işkence etme görevini" yerine getiriyormuş. Sonra Hitler onu, dövülecek, işkence edilecek adam çok olduğu için Stalingrad'a göndermiş. Karısı yani kafası sargılı bu kadın da onu cepheye gönderirken ona hayli ek görevler vermişti:

-Wagner, demişti, kimi döveceksin, kime işkence edeceksin, az mı çok mu döveceksin benim için önemli değil. İstersen günde yüz kişiyi döv ve öldür. Eğer bu işlerden sevgili karın için bir şey çıkmazsa, bütün çaban boşunadır Yedi yıldır senin karınım, bu yedi yılda en az yedi yüz kişiyi dövdün ve birçoğunu öldürdün ama benim kazancım ne oldu? Bir şey söylendiğinde de hep bahane uyduruyor: "Esirlerden senin için ne alabilirim ki?" diyorsun. "Bu bir tutsak ama bu da bir savaş!" diye düşün. Gidiyorsun, görevin var, tamam... Ama evin için, karın için de bir şeyler yap! Bak, bu benim üstüm başım, bu da boynum, boğazım. Yüzüğe, küpeye, saate hasretim. Daha beni bu günlerde de süslemezsene, bizim evliliğimiz! Açıkçası bana hediye göndermezsen, senin için dua etmeyeceğim. Tanrı seni partizan mermilerinden korumayacak!

Wagner ise karısına söz vermişti:

-Maria! Benim çalışıp çırpındığım senin için değil mi? Bana kalsa yedi yüz nedir, yedi adam dövüp ekmeğimi taştan çıkarırım. Ben, senin daha iyi yaşatmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için ben bu mesleği edindim. Doğrudur, şimdiye kadar isteklerini gerçekleştiremedim ama bundan sonra eskisi gibi olmayacak! Bu nedenle ordumuz işgal edip Asya sınırlarına kadar gitti. Orada o kadar çok ensesi kalın adam var ki, Tanrı canımı almazsa sopa altında hepsinin dersini soyacağım. Senin bir ayağın sürekli postanede olacak! Haftada bir hediye paketi alacaksın! Altın, gümüş, ipek, kumaş... Rusya bir denizdir. Yemekle, yıkmakla bitecek gibi değil, sen keyfine bak, tadını çıkar!

Onun bu sözleri Maria'nın çok hoşuna gitmişti. Kocasının göğsüne yaslanmış, onu sevip okşamıştı:

-Bir çift altın küpe gönderir misin?

-Kesinlikle göndereceğim.

-İpek kumaş da istiyorum.

-Emin ol! Stalingrad, Özbekistan'a açılan kapıdır. Özbek ipeğini sen giymeyeceksin de kim giyecek?

-Saatsiz dönme ha!

-Saat nedir ki, altın bilezik de olacak!

-Sana inanayım mı?

-İnancını güçlü tut!

-Wagner ya benim için bunları alana kadar vurulursan.

-Maria, emin ol, Rus kurşunları bana kar etmez! Sen göndereceğim paketi bekle!

-Ben de sana kocaman kocaman selamlar ve öpücükler göndereceğim!

Bu sırada Wagner'in aklına önemli bir şey düşmüştü. Dönüp Maria'nın alnını öpmüş:

-Canım, demişti, Rusya çok soğuk. Selamla, öpücükle ısınmak mümkün olmaz. Yapabilirsen, eğer eline geçerse bana bir çift bot al.

-Kendin orada bulursun!

-Subayların müsaade etmediğini söylüyorlar. Ayakkabıları kendilerine alıyorlarmış. Benim rütbem küçük. Korkarım bana bot vermezler. Sen dikkatli ol, bulursan bir bot tedarik et benim için!

Karı Koca öpüşüp ayrılmışlardı.

Wagner karısına vefalı çıkmıştı. Ziyaretinden on beş gün sonra, Mariya'ya bir çift ipek çorap göndermiş ve özür dilemişti:

"Maria, bu senin ilk hediyen, Kislovodsk'ta bir işçinin ayağından çıkarıp aldım. Ayağına giy ve gerisini bekle!"

Ondan sonra Maria tam bir ay beklemiş, kocasından haber almamıştı. Adresine acil bir telgraf göndermiş ve haber almıştı. Wagner ise şöyle cevap vermişti:

"Altın küpeler hazır, oraya gelecek birini bulup da gönderemiyorum."

Maria bu iyi haberi duyar duymaz komutandan, kocasını ziyaret için izin almıştı. İçinden de: "Hem ziyaret hem ticaret! Wagner'in topladıklarını alıp gelirim. Askerler özensiz oluyorlar. Şimdi Rusya'nın köylerinde yağmalanacak pek çok ev eşyası vardır. Bir iki bavul alıp getirsem, ganimet olur." diye düşünmüştü.

Bu iştahla seyahate çıkan kadın Stalingrad yolunda trajedinin haberini duymuştu. Nasıl bir durum oluşmuşsa, Maria'nın yolculuk vagonu trenden ayırıp istasyonların birinde bırakmışlardı. Trenler yönlerini batıya çevirmişti. Dünyayı kaplayan karın sayısı belliydi ama Stalingrad cephesinden kaçan Alman subay ve askerlerin sayısı belli değildi. Maria kocasının arkadaşlarını öyle bir halde görmüştü ki görmese ondan iyiydi. Şimdi o küpeleri unutmuştu, şoktaydı. O geceki şiddetli ayaz Maria'nın kulaklarını kesmiş ve onu küpe endişesinden kurtarmıştı. Ayağını donmaktan koruyan ise kocası için getirdiği asker botu olmuştu. Maria çaresiz şekilde "ben şimdi ne yapacağım" diye düşünürken Sovyet birlikleri bir hamleyle istasyonu kuşatıp askerleri ve Maria'yı esir almışlar, Maria'nın donan kulaklarının tedavisi onu hastaneye götürmüşlerdi.

Maria, Wagner'e bot getirmişti ancak Wagner soğuktan donan ve kesilen ayağının arayışındaydı. Wagner karısına altın küpe getirmişti ancak karısı donup kesilmiş kulaklarının derdindeydi.

Ben bunların, bu soyguncu, yağmacı çiftin, gözlerinde yanıp sönen kurt iştahını izlemek istiyordum.

Ek 2 İki Ananın Bir Oğlu

O zamanlar Şehrimizdeki resmi kurumlar sık sık yer deđiŐtiryordu. Uzun zaman, aynı binada kalan bir kuruma nadiren rastlanıyordu. Yeri değişmeyen kurumlardan biri de çay kıyısında, kk bir bahçe içindeki anaokuluydu. Bu anaokulu yolumun üzerindeydi. Her sabah her akşam buradan geçiyordun. Kayısı ve kiraz ağaçlarının altında oynayan kuşlar gibi daldan dala, bir o yana bir bu yana atlayan çocukları izlemeye doyamıyordum. Çocukken anaokuluna gitmediğim için mi, geçmiş günlerin tatlı hatırasından mı nedir buradaki çocuklara gıpta ediyor, ahşap korkuluğa yaslanıp saatlerce onları izliyordun.

Bir gün eve dönerken anaokulunun bahçesinde bir kalabalık gördüm. Hepsinin yüzünde de heyecan ve hüzün karışık bir sevinç vardı. Yoldan geçenler okulun bahçesine bakıyorlardı, içerdeki kalabalıktan bahçe görünmüyordu. Birilerine “orada ne oldu?” diye sorsam da net bir cevap alamadım. Sesler geliyordu:

-Su verin!

-Annesi namaz üstündeymiŐ! ocuk kurtuldu!

-Haydi, gidip bizde bakalım!

Kaldırırma çıkıp okulun bahçesine baktım. Orada İki kadın oturuyordu. Birisi, başına beyaz bir yazma bağlamış olan yaşlı bir hizmetliydi. Diğerisi ise ipek Şallı genç ve güzel bir gelindi. İki de ağlıyordu. Şallı gelin çok gençti. Kucağında çocuğu olmasaydı herkes ona on sekiz yaŐında bir kız derdi. Hlbuki o birçok ocuk yetiştiren deneyimli ana gibi kucağındaki çocuğu pp kokluyor, çocuğu bir kolundan diğerine alıyor, bir yandan teselli ediyor bir yandan da ağlıyordu. ocuğuna sarılıyor, onu öpüyor, bazen başını kaldırıp insanlara bakıyor, ipek bir mendille gözyaşlarını siliyordu. Başına beyaz yazma bağlamış kadın, o çocuğu gelinin kucağından alıp bağrına basmak istedi sanki ama yapamadı.

İçeriden gelen gözü yaşlı biri, her iki kadını da kollarından tutup ayağa kaldırdı. Onlar merdivenlerden çıkıp içeri geçtikten sonra kalabalıktaki insanlar da dağılmaya başladı. Öğretmene yaklaŐarak sordum:

-Bacı, o kadınlara ne oldu? Neden ağlıyorlardı?

-Hiçbir Şey, dedi, Allah’a Şükür, kazayı savuŐturduk.

-Kaza mı?

Öğretmen yakın alakamı görünce bana yer gösterdi. Merdivenlerin baŐındaki sandalyeye oturdum. Nedense ğretmen avluya gitti ve çabucak geri döndü ve az önce söylediği sözleri tekrarladı:

-Çok Şükür kazayı savuŐturduk, dedi. Gördüğünüz Şallı gelin, çocuğun annesidir. Birkaç gündür kydeymiŐ. Bugün geri dönüp oğlunu görmek için okula geldi. O geldiğinde, çocuklar yukarıda yemek yiyorlardı. Kadın “İdris” diye çağırdı. ocuk, annesinin sesini duyar duymaz, birden sevinçle balkona koŐup korkuluklara tırmandı ve dengesini kaybetti, tepesi üste yere düştü.

-nemli bir Şeyi yoktur inŐallah! Şimdi iyi mi?

-O çocuğa nasıl bir şey olmadı? O yükseklikte balkondan taş kaldırımlara düşseydi nasıl hayatta kalırdı? Çocuk yere düşse, düşer düşmez ölürdü. Şansa bak ki Nazime de çocuğun aşağıya düştüğünü gördü...

-Gökten yere düşen çocuğu görsen ne fayda?

-Kadının cesaretine bak! Hem düşen çocuğu gördü hem de fırlayıp onu ölümden kurtardı!

-Kimi dediniz?

-Nazime Hanım! Burada görevli... Nazime dışarıdan çocuklara bakıyordu, Çocuğun düşeceğini anlayınca fırladı ve onu gökyüzündeki bir top gibi yakaladı. Kendisi yere düşse de çocuğa bir şey olmadı.

-Yani o da iyi mi?

-Evet, iyi, şükür ona da bir şey olmadı.

-Gelin neden ağlıyordu?

-Nasıl ağlamasın? Çocuğunun düştüğünü görünce bilincini kaybetti. Ağlamaz mı? Benim bile kalbim hala çarpıyor. Çocuk da iyi, onu kurtaran Nazime de... Dünyalar bizim oldu. İnsan her zaman güzellik olsun istiyor, yürekler de hoş olsun.

“Nazime!”

Bu isim bana tanıdık geliyordu ama tanıdığım Nazime'nin burada olacağı hiç aklıma gelmezdi.

Öğretmen konuşmasını bitirir bitirmez ellerini önlüğünün ceplerine soktu ve içeri bakıp yavaşça bana işaret etti:

-İşte Nazime de geliyor.

Dönüp baktığımda onun, tanıdığım Nazime olduğunu anladım.

-Nazime teyze, nasılsın? Nerelerdesin? diye sordum.

O gülümsedi:

-Burası benim görev yerim, neredeyse beş yıldır burada çalışıyorum.

-Bugün, herkes senin cesaretinden bahsediyor...

-Çocuğun şansı varmış, ben sadece sebep oldum.,

Birkaç yıl önce, Ozan Caddesi'nde oturduğumuz dönemde Nazime teyze bizim komşumuzdu. Uzun boylu, yüzü benli, koyu tenli, her zaman hızlı adımlarla yürüyen bir kadındı. Bazen kapımızı tak tak çalar sanki çok önemli bir işi varmış gibi aceleyle içeriye girer, yüzünü anneme çevirir ve merhamet uman bir sesle:

-Hayrense! Çok sıkılıyorum, bunalıyorum bacım! derdi.

Ben hemen gramofona el atar ya da tarı elime alırdım. Annemse: “Sen kendi işine bak” diye beni azarlardı.

Sonradan öğrendim ki Nazime teyze sadece kendi evinde sıkılıyordu. Annem de diğer komşularımız gibi çocuklarını onun gözü önünden uzaklaştırıyordu.

“Bu kadının derdi neydi? Neden sıkılıyordu?”

Nazime on beş yıldan fazla bir süredir evliydi. Kocasını Ali de onu seviyordu, Ali başı önde, kendi halinde, kazancı da iyi olan bir adamdı. İki kişiden oluşan bu aile, hiçbir zaman hiçbir şeyden mahrum olmamıştı. Ali son derece modern bir ev yapmıştı. Üstelik Nazime teyzenin her türlü kıyafeti ve çokça da ziynet eşyası vardı. Ali, karısını her kış babasının evine misafir olarak, her yaz ise Kuzey Kafkasya'ya kaplıca tedavisine gönderiyordu. Ama bunların hiçbiri Nazime'yi teselli etmiyordu. Çünkü Nazime'nin çocuğu yoktu. O, evde oturduğunda, güzelce döşenmiş ve süslenmiş odasının derin ve sürekli bir sessizliğe gömüldüğünü görüyordu. Kendi eliyle ve özenle döşediği eşyaları, yataktan tutun sandığa, halılardan tutun gümüş kaplara kadar, her şey derin bir sessizlik içinde sahibine bakıp sanki ona soruyorlardı:

-Bizi kime emanet ediyorsun? Sizin çocuklarınız nerede?

Yıllar geçtikçe Nazime bu duygunun ağırlığını daha fazla hissediyordu. Boy aynasının önünde durup saçını taradığında, saçındaki akları gördüğünde kendisinden dahi soğuyor ve derin bir iç çekiyordu. Her zaman çok düzenli bir şekilde döşenmiş olan evinin, kendisine ait olmadığı hissine kapılıyordu. O evin, ölümü beklemek için bir yalnızlık köşesi olduğunu düşünüyordu. Balkona çıkıyor, çiçeklerini yeni dökmüş ve meyvelerini büyüten erik ağacını izliyordu. Durup etrafı dinlediğinde bir yerlerden gülen veya oynayan çocukların sesleri yükseldiğinde, Nazime bu sesleri saatlerce dinlemek istiyordu. Sesler kesilince Nazime de bahçeyi hızla terk ediyor, sessizce şehrin caddelerindeki kalabalığa karışıyordu.

Nazime, anaokulunda hizmet etmek zorunda kaldığında da tek ihtiyacı bu olmuştu. O burada, çocuklar arasında bir öğretmen olarak vakit geçirdiğinde kendini bir anne gibi mutlu hissediyordu

Bir akrabamızın çocuğunun durumunu sormak için anaokuluna gittim. Nazime'yi görmeden de dönmek istedim. Onu küçük bir odada yaşlı bir adam ile oturup sohbet ederken gördüm. Kocasıydı. İkisi de ayağa kalkıp beni yanlarına davet ettiler:

-Buyurun!

Kadın ne kadar ısrar ettiyse de içeri girmedim.

-Buyurun ne istiyordunuz?

-Sağ olun! Sizden bir ricam var. Bu çocuğa göz kulak olmanızı istiyorum, diye dil döktüm

-İçiniz rahat olsun, ona kendi çocuğum gibi bakıyorum, dedi.

Nazime "kendi çocuğum gibi" cümlesini o kadar tatlı ve o kadar özlemlerle söyledi ki kendisi de bunu söylemekten mahcup oldu sanki.

Ben de onun söylediklerini tasdik ettim:

-Kendi çocuğunuz gibi baktığınızı gördüm, dedim. Sizin baktığınız çocuk, annesinin eksikliğini hissetmez.

Nazime başını eğdi ve yüzüme baktı, gördüğüm olayı hatırlatmak istedim.

-Balkondan düşen bir çocuğu kurtarmıştınız, o hadiseyi hatırlıyor musunuz?

Nazime mutluydu, yüzünde bir gülümseme vardı, gözleri parlıyordu:

-Onu evlat edindim, dedi, İdris'i evlat edindim! O çocuğu her hafta bize getiriyorlar...

-Nasıl? Size "anne" mi diyor?

Kadının yüzündeki gülümseme, rüzgârda savrulan mum alevi gibi söndü. Yüzüne hüznünlü bir karanlık çöktü, uzun kirpikleri olan gözlerini yere dikmiş halde soğuk bir şekilde içini çekti:

-Evet, dedi. Kapıyı açtı ve kocasına baktı.

-Zamanı geldi!

-Şimdi...

Adam, sözünü bitirmemişti henüz... Dersin bittiği anlatan zil sesi bütün binayı sardı.

Ben sorduğum sorudan dolayı pişman olmuşum.

-Her birimiz senin oğlunuz, diyerek Nazime Hanımı teselli etmek istedim.

-Elbette, yetiştirdiklerimin hepsi benim için bir oğul kadar değerlidir, dedi

Zilin sesiyle yerlerinden kalkıp okulun bahçesine dökülen, el ele verip oynayan çocukları gören Nazime'nin bütün üzüntüleri dağıldı; yüzü güldü. Birçoğu sıkılıp okuldan kaçan inatçı, kaprisli ve ağlayan çocukları, Nazime sanki efsunlayıp, sakinleştiriyor, yola getiriyordu. Öğretmen ve hizmetliler, birçok çocuğun annesi geldiğinde, Nazime'yi de çağırıyor, onun da bulunduğu ortamda konuşuyorlardı. Evde ve dışarda gergin, huysuz, karamsar bu kadın olan Nazime'nin burada üzgün olduğunu gören, duyan olmamıştı. "Çocuk sesi kalbimi ferahlatıyor" diyordu. Farklı yaşta, farklı mizaçta, farklı istekleri olan çocukların rahatsız edici gürültüsü başkalarının kulaklarını tırmalarken, bu gürültü Nazime'ye neşe veriyordu. Bazen o kanatlarını açmış bir tavuk gibi bahçenin ortasında duruyordu, ayaklarının dibinde durup eteklerine sarılan çocukların sözlerini ve bağrışmalarını sessizce dinliyordu. Onların nazı ile oynamaktan, onların karşısında yeri geldiğinde bir çocuk gibi küçülmekten çekinmiyordu. O, herhangi bir çocuğun sessizce bakmasından, konuşmasından, gülmesinden, oynamasından hatta ağlamasından büyük bir haz alıyordu. Birini ikna edip susturduktan sonra, diğer kaprisli çocuğa yaklaşıyor, başka bir dil, başka bir yolla onun kalbini kazanmaya çalışıyordu.

***

Dün bir grupta istasyona, askerleri karşılamaya gitmiştik. Her birimiz hediye almıştık. Benim elimde bir demet gül vardı. Bunu kime takdim edeceğimi bilmiyordum; çünkü gelenlerin arasında ne akrabam ne de bir arkadaşım vardı. Hepsine aynı sevgiyi duyuyordum, bu bir demet gülü kime verebilirdim?

"Göğsünde en çok madalya olana vereyim" diye düşündüm. Sonra: "Hayır, bakayım, kim garipse, hangisini karşılamaya gelen olmazsa, gülü ona vereyim." diye geçirdim içimden. Bu düşünce da hoşuma gitmedi. Önceden bir şeylere karar vermenin gereksiz olduğunu düşündüm. "Gülü benim elimden alacak bir uyanık bulunur elbet." dedim kendi kendime.

Siren çaldı, hepimiz istasyon kaldırımlarını geçip yolun kenarında durduk. Çok geçmedi, bayram törenini anımsatan süslü bir tren geldi, ağır ve heybetli bir nefesle dünyaya seslendi sanki dolu göğsünü geçirerek durdu. Pencereden yayılan selamlama müziği ve alkış sesleri birbirine karışmıştı. Hepimiz vagon kapılarına yöneldik. Gelenler askerlerin yere inmesine müsaade etmiyorlardı. Kimileri hasretle kucaklaşıyor, kimileri birbirini öpüyor, kimileri de hararetle el sıkışıyorlardı... Askerlerin kucakları gül buketleri ile doldu birdenbire. Dördüncü vagonun

penceresinden çıkıp gelenlere bakan bir asker, benim gözüme ilişti. Onun burada inmeyeceğini tahmin ettim, sadece olanları izliyordu.

Aniden onun "Anne!" diye seslendiğini ve eliyle de kalabalık arasında kime işaret ettiğini gördüm. Başı açık, pembe elbiseli bir kadın: "İdris!" diyerek kendini ileri attı. Anne ve oğul bir anda buluşup birbirlerine sarıldılar. Oradaki herkesin bakışları onlara yöneldi. Uzun ayrılık, beklenti ve tehlikelerden sağ ve muzaffer çıkıp böyle bir günde birbirine kavuşan anne ve oğulu izlemek herkesin hoşuna gitmişti. İnsan, şu ana kadar aralarında engeller ve mesafeler bulunan bu değerli iki insanın asla birbirlerinden ayrılmayacaklarını düşünüyordu. Bu gül destesini, herkesten önce kalabalığın içinden annesini ilk bulan oğula vermeyi düşündüm. Biraz daha ileriye yürüdüm, onların yanında durdum, kucaklaşan ana oğulun ayrılmalarını bekledim.

Kadın bir yandan oğlunu öpüyor, kokluyor, bir yandan da sevinç gözyaşları döküyordu.

Nedense bu sahne ve bu gözyaşları bir zamanlar anaokulunda gördüğüm manzarayı hatırlattı. Şallı gelin bütün sadeliği ve güzelliği ile gözümün önünde canlandı.

Ben gül demetini İdris'e sundum, aldı ve elimi sıktı. Biz kalabalıkla istasyon kapılarına yaklaştık ve merdivenlerden yavaşça inip arabaya bindik. İdris annesine sordu:

-Babam nerede?

-İlçede...

-Evde ne var ne yok?

-Herkes iyi, seni bekliyorlar, geldiğinden kimsenin haberi yok.

İdris'in aklına bir şey gelmiş gibiydi:

-Nazime nineden ne haber?

- O da iyi. Her gün seni soruyor.

-Yine anaokulunda mı çalışıyor? Onu rüyamda gördüm.

Kadının gözlerinin içine bakarken parmağımı ısırđım: "Bu o! Bu o çocuk!" Böyle bir çocuğun Nazime'ye, o hiç çocuğu olmayan kadına, "ninem" demesine sevindim. Yirmi yıl önce gözyaşlarını ipek bir mendille silen o genç gelin, gönlü geniş bir asker annesiydi şimdi. Saçlarına ak düşmüş, göz kapakları biraz kırışmış, dudakları solmuş olsa gençliğinin büyüğü henüz kaybolmamıştı. O zaman Nazime'nin karşısında minnet gözyaşları döken anne, şimdi ona oğlunu ilk defa cömertçe takdim ediyordu. İdris'in bir zamanlar "nine" dediğı çocuksuz kadını mutlu etmek istiyordu. Ben bunları hatırlayarak, açık bir anne kalbinin kapalı dünyasını düşünüyordum.

-Nazime teyze sizin neyiniz olur, diye sordum.

İdris:

-Ninem olur, dedi.

Annesi ekledi:

-Çocukluğundan beri, bunu evladı kabul etti.

-Yoksa kendini balkondan atan çocuk...

Annesi yüzüme baktı:

-İdris'i tanıyor gibisiniz...

-Nazime teyzeyi tanıyorum, İdris'i değil.

İdris:

-Nazime ninem mi anlattı bunu size? Doğrudur balkondan kendini atan çocuk benim, dedi.

Ben hadiseyi anlattığımda İdris işi şakaya vurdu:

-Küçüklüğümde beri, anne yolunda canını feda eden biriyim ben! Kadrimin bilinmesi gerek!

Hemen şoföre talimat verdim:

-Yeğenim, bunları eve bırak, beni anaokuluna götür, Nazime nineyi de alalım.

Araba durduğunda hızla indim. Anaokuluna gidip Nazime nineye müjde vermeye gittim. Nazime ninenin saçları ağarmış, beli hafifçe bükülmüş, sesi de boyu gibi kısalmıştı.

-Teyze dedim, arabaya gel, oğlun İdris seni çağırıyor.

Kadın ürperdi, belini doğrulttu:

-Söylediklerin doğru mu?

Şoför de ısrar edince inandı.

-Uzun yıllardan beri ondan bir haber yoktu.

-Şimdi kendisi geldi.

Kadın neredeyse kanatlanıp uçacaktı.

Nazime'yi İdrisgil'e getirdik. Bütün aile ayağa kalktı; onu odanın baş köşesine geçirdiler. İdris ona uzun uzun sarıldı.

Nazime İdris'in omuzlarından tutup yüzüne baktı, sanki cephedeki çatışmalarda yaşadığı maceraları gözlerinden okumak istiyor gibiydi. İdris ona uzun uzadıya sarıldı.

-O çetin günlerde, beni hiç hatırladın mı?

İdris gerçek bir evlat gibi konuştu:

-Bir gün bile aklımdan çıkarmadım!

Nazime ellerini göğze kaldırıp şükretti:

-Benim de bir oğlum var, asker olarak büyütmüşüm diyerek İdris'e tekrar tekrar sarıldı.

Ek 3: Kızıl Bayrak İşçi Nişanı – 7 Eylül 1928

Ek 4: Onur Rozeti Nişanı – 25 Kasım 1935

Ek 5: Kafkasya Savunması Madalyası - 1 Mayıs 1944

Ek 6: 1941-1945 Büyük Yurtsever Savaşında Cesur Emek Madalyası - 6 Haziran 1945

Ek 7: Lenin Komsomol Ödülü – 28 Mart 1966

Ek 8: Ekim Devrimi Nişanı – 31 Ekim 1967

Ek 9: Mir Celal'in Oğlu Prof. Dr. Hafız Paşayev – ADA Üniversitesi Rektörü

Ek 10: Mir Celal'in Oğlu Prof. Dr. Arif Paşayev – Milli Aviasiya Akademisi Rektörü

Ek 11: Mehriban Aliyeva – Mir Celal Paşayev'in Torunu, Arif Paşayev'in Kızı ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Eşİ

Ek 12: Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, eşi Mehriban Aliyeva ve Mir Celal'in oğlu Arif Paşayev